

1954-2024 70. YILINDA MİMARLAR ODASI 70 Yıllık Birikimle Gençleşebilmek...

Neo Liberal Politikalar ve Tersane-i Amire

Kent Tarihinden Bazı Notlar:

Erken Cumhuriyet Döneminde Fransız Plancı Lambert'in Trabzon'un Planlanmasındaki Rolünün Ardından, Trabzon İmar Planı Yarışmasının Hatırlattıkları

Koray Arış'ın Kişisel Sergisi "İçinde Yaşadığımız Deri"

Nevzat Sayın Labirent İmgeleri Sergisi Üzerine Değerlendirmeler

Yayınlayan

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi

Sahibi

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi adına
Alper Ünlü

Editör

Deniz İncedayı

Editör Yardımcıları

Koray Güler, Beyza Zihar

Yayın Kurulu

Zafer Akay, Esra Akbalık, Gül Cephaneçigil,
Ayşen Cıravoğlu, Zeynep Eres, Ahmet Erkan, Koray Güler,
T. Gül Köksal, Derin Öncel, Gülşen Özyayın, Mücella Yapıcı

Danışma Kurulu

Zeynep Ahunbay, Behiç Ak, Nur Akın, Ali Artun,
Acar Avunduk, Çelen Birkan, Hasan Çakır, Candan Çıtak,
İsmail Doğanılmaz, Nur Esin, Nuran Zeren Gülersoy,
Zeynep Günay, Ersen Gürsel, Figen Kafescioğlu,
Ruşen Keleş, Esin Köymen, Mehmet Küçükdoğu,
Eyüp Muhcu, Derya Oktay, M. Sabri Orcan,
Deniz Erinsel Önder, Hasan Cevad Özdil, Mehmet Özdoğan,
Fatma Ahsen Özsoy, Betül Şengezer, Bülend Tuna,
Rüksan Tuna, Hülya Turgut, Alper Ünlü, Zekiye Yenen,
Emre Zeytinoğlu

Genel Yayın Yönetmeni

Deniz İncedayı

Mali Koordinasyon

F. Gökhan Tanrıöver

Yayın Sekreteri

Beyza Zihar
Mimarlar Odası İstanbul Şubesi, İstanbul
beyza@mimarist.org

Yazı İşleri Sorumlusu

Metin Karadağ

Yayın İletişim Adresi

Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Kemançeş Cad.
No: 31 Karaköy, Beyoğlu, 34425 İstanbul

Grafik Tasarım

Beste Kurtcu Ay

Yayın Koordinatörü

Burak Türe

Dil Editörü

Dil düzenlemesi Kare Medya tarafından sağlanmaktadır.
kare@karepb.com

Yayın Tarihi

Mart 2025

Yayınevi

Kare Yayıncılık
Adres: Göztepe Mah. Fahrettin Kerim Gökay Caddesi No:
200/A D:2 Çemenzar - Kadıköy, İstanbul-Türkiye
Phone: +90 216 550 61 11
Fax: +90 216 550 61 12
Web: www.karepb.com
E-mail: kare@karepb.comYazılarda ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
Dergi adı belirtilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

Yeni Yıla Yeniliklerle Girdik...

Deniz İncedayı

Öncelikle tüm meslektaşlarımıza, okurlarımıza, destekçilerimize ve yayında emeği geçen herkese sağlıklı, başarılı ve mutlu bir yeni yıl diliyorum.

Bildiğiniz gibi, mimar.ist dergisi Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi tarafından 2001 yılından bu yana kesintisiz olarak yayımlanıyor. Başlangıcından bu yana, meslek alanındaki bilgi birikimini, güncel başlıkları, özellikle de İstanbul kentine dair mesleki tartışma ve araştırmaları geniş kitlelere ulaştırmayı, yaygınlaştırmayı amaçlıyor. Yılda üç sayı olarak yayımlanan derginin içeriğinde; mesleğe farklı boyutlarıyla ve farklı bakış açılarıyla yaklaşan özgün makaleler, araştırmalardan kesitler, mesleki uygulamalar, özel inceleme başlıkları, yapıtlardan, tasarımlardan seçkiler ile özel söyleşiler yer alıyor. Önemli bir birikimi yansıtan, mesleki bilgi kaynağı niteliği taşıyan bu içerik, çok sayıda değerli Danışma Kurulu ve Yayın Kurulu üyelerinin desteğiyle, kıymetli okurlarımızın, meslektaşların ve akademinin katkılarıyla ve disiplinlerarası yaklaşımla ilk günden bugüne özenle oluşturuluyor. Dergi, Meslek Odamızın bakış açısını ve mesleğin toplumsal hizmet boyutunu irdeleyen, kamu ve çevre yararı, koruma, meslek ahlakı, dönüşüm vb. gibi konularda önemli sorgulamalar ve tartışmalar yaparak mesleki çerçeveyi genişletmeyi deniyor. Kentsel tasarım ve planlama, insan hakları, sağlık, hukuk ve siyaset boyutlarıyla bütünleşerek toplumla meslek arasındaki köprüleri ve iletişimi güçlendirmeyi hedefliyor. Diğer bir taraftan akademik alanda bir odak oluşturmayı, destek sağlamayı öncelleyen anlayışıyla özgün araştırmalara, makalelere ve mesleki uygulamalara yayın platformu sağlamayı da temel yaklaşımı olarak benimsiyor. Mimarlık alanıyla sınırlı kalmayarak, farklı tasarım, mühendislik, sosyal bilim disiplinleri ile de desteklenerek yeni düşünce ve yaklaşımların, özgün bakışların katkılarıyla dünyayı izlemeye önem veriyor.

Bugün ilk sayımızdan bugüne geçen 24 yılın ardından 82. sayımızda birlikteyiz. Bu sayımız aynı zamanda önemli bir eşik niteliği de taşıyor. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi ve Yayın Kurulu tarafından uzun bir zaman dilimine yayılan tartışmalar ve değerlendirmeler sonrasında derginin hakemli yayın statüsüne geçmesi, sayısal yayıncılık koşullarına göre revize edilmesi, ulusal ve uluslararası alan indekslerinde taranma olanaklarının yaratılması düşüncesiyle bir başlangıç yapıldı. Yayın Kurulu olarak amacımız öncelikle derginin güncellenmesi, içeriğinin zenginleştirilmesi, başvuran yazı sayısının ve kalitesinin artırılması, akademik alana destek sağlanması ve farklı indekslerde yer alarak daha fazla görünürlük, ulaşılabilirlik, atf ve erişim sağlanabilmesi oldu.

Teknolojik gelişmelerin her alanda olduğu gibi, yayın alanında da hızlı değişimleri ve gelişmeleri gündeme getirdiği günümüzde mimar.ist dergisi de yeni yayın yılına farklı bir sistemle giriyor. Gelişmeleri siz değerli okuyucularımız, yazarlarımız ve destekçilerimiz için burada kısaca özetlemek gerekirse aşağıdaki temel değişikliklerden söz etmek gerekir:

mimar.ist 2025 yılından başlayarak, başvuran makalelerini, deneme ve/veya araştırma yazılarını, Kare Yayıncılık yönetiminde, JournalAgent makale değerlendirme ve yayınlama sistemiyle kabul edecektir. Başvuru yapacak yazarlarımızın, makalelerini mimaristdergi.org adresi altında yer alan JournalAgent hakemli dergi sistemine yüklemeleri gereklidir. JournalAgent kullanılan farklı dergilerde kullanıcı hesabı bulunan yazarların aynı hesabı kullanarak giriş yapmaları olanaklıdır.

Bugüne kadar Yayın Kurulu tarafından kör hakemlik sistemiyle yürütülen çalışmalar, bundan böyle JournalAgent hakemli dergi sistemiyle yürütülecektir.

Dergi içeriğimizde yer alacak davetli yazılara, gündem, haber-etkinlik, kütüphane, anma vb. gibi sayfalarımızdaki katkılara yer verilmeye devam edilecek, ancak bu yazılar sisteme yüklenirken hakem sürecinden geçmeyecektir.

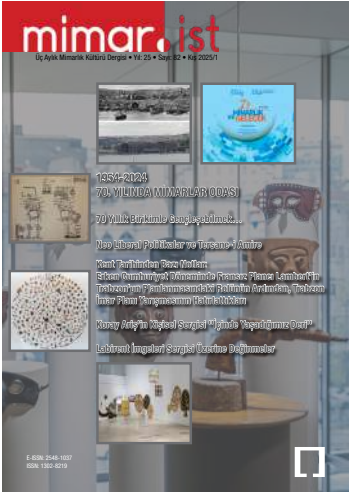
Bugüne kadar her sayımızda olduğu gibi seçilen özel dosya başlıkları için önerilen yazılar da hakem süreci sonrasında yayın programına alınacaktır.

Uygulanan sistem değişikliğiyle birlikte, derginin bazı ulusal ve uluslararası indekslerde taranması için gerekli başvurular da yapılmıştır. Derginin iç düzenlenmesinde, kapak ve sayfa tasarımlarında da çeşitli yenilikler ve değişiklikler zaman içerisinde gerçekleştirilecektir.

Yeni sistem ile derginin içeriğinin daha kolay yaygınlaşmasını, meslek alanındaki güncel değerlendirme ve tartışmalara katkı sağlayabilmesini, akademik alana gereken desteği ve olanakları sağlamasını umuyoruz.

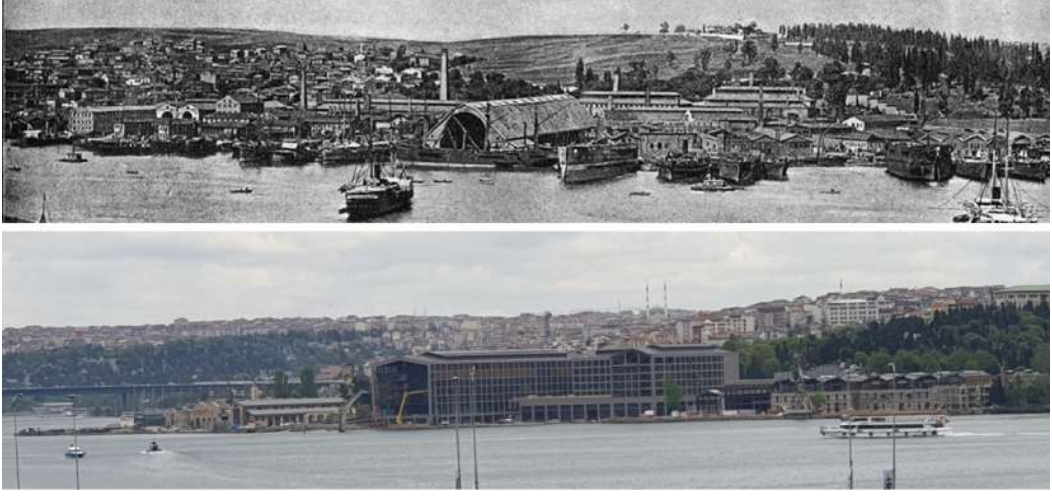
Gelecek sayımızda, Yayın Kurulu olarak İstanbul'un Beykoz semtine odaklanan bir dosya planladık. Yakın geçmişte Beykoz'da yaşanan değişim ve dönüşümleri, kente katılan yeni projeleri, kentli ilişkilerini, kültürel ve sosyal hizmet boyutlarıyla uzmanların katkılarıyla sunmayı amaçlıyoruz. İlgi duyanların ve katkı yapmak isteyenlerin bilgisine sunarız.

Derginin yeni aşamasında daha zengin, verimli ve başarılı çalışmalara açılmasını, hem okuyucularımız açısından hem de yayın ve akademik alandaki katkılarının çoğalmasını dilerim. Saygılarımla.

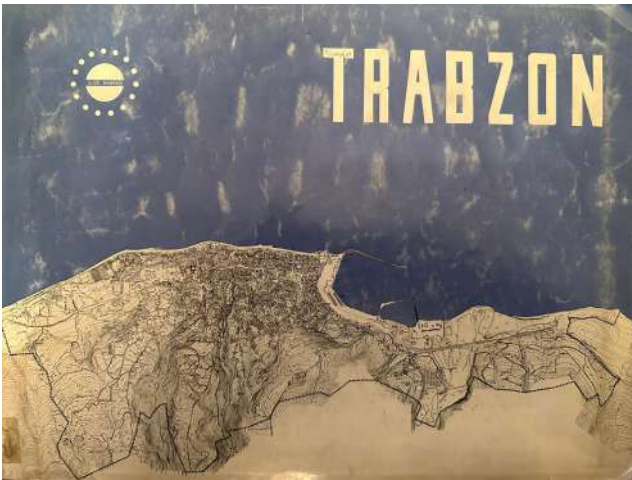

4	GÜNDEM	Adalet Nöbeti 1000. Gününde.....	4
6	HABER ETKİNLİK	70. Yıl Coşkusu Meslektaşları Buluşturdu	6
		Türkiye'nin Deprem Gerçeği: 6 ve 20 Şubat Depremlerinin 2. Yılında Deprem İllerinde Mimarlık, Planlama ve Afet Yönetimi Etkinliklerinin Ardından.....	7
		Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (Karaköy) Mescidi Özelinde İstanbul'da Gerçekleştirilmek İstenen Rekonstrüksiyon Çalışmaları Hakkında Basın Açıklaması.....	10
		Labirent İmgeleri Sergisi Üzerine Değınmeler	12
		Koray Arış'ın Kişisel Sergisi "İçinde Yaşadığımız Deri" 12 Aralık'tan İtibaren Arter'de.....	13
		Toplum, Kent ve Çevre için Haydarpaşa Dayanışması Basın Açıklaması	15
17	KÜTÜPHANE	Mimarlar Odası Tarihinden Portreler: Besim Çeçener	17
		KTÜ'nün Kuruluş Yıllarında Eğitime Adanmış Bir Yaşam İki Mimar: Özgönül-Erdem Aksoy	19
		Homopoliticus: Devrimci Bir Praksis Sürecinde Mekân-Politik ve Öznesine Dair Denemeler ...	22
		Prof. Dr. Bülent Özer'e Armağın / Çağdaş Mimarlık ve Sanat.....	23
		İstanbul'daki Bizans Kalıntılarının Mimari Anlatımı – Sur İçindeki Kazılar ve Yüzey Araştırmaları (1927-2021)	24
		Düzeltilme / Cumhuriyetin 100 Yılına Armağın: "Cumhuriyetin 100. Yılında Mimarlık"	27
32	GÖRÜŞ	Mimarlar Odası 70. Yılını Kutluyor / 70 Yıllık Birlikle Gençleşebilmek.....	32

34	ARAŞTIRMA MAKALESİ Neo Liberal Politikalar ve Tersane-i Amire.....	34
45	SÖYLEŞİ-İNCELEME Kent Tarihinden Bazı Notlar: Erken Cumhuriyet Döneminde Fransız Plancı Lambert'in Trabzon'un Planlanmasındaki Rolünün Ardından, Trabzon İmar Planı Yarışmasının Hatırlattıkları.....	45
56	EĞİTİM-TANITIM Mimarlık Eğitiminde Sanal Evrenin Mekânsal Olanaklarını Araştıran Bir Atölye: METAntiochia Atölyesi.....	56
62	ÇİZGİ Behiç AK.....	62

Adalet Nöbeti 1000. Gününde...

Gezi Davasındaki haksızlığa ve hukuksuzluğa karşı başlatılan Adalet Nöbetinin 1000. günü dolayısıyla 19 Ocak 2025 tarihinde TMMOB İl Koordinasyon Kurulları, Türkiye çapında basın açıklamaları gerçekleştirdi. TMMOB Ankara İl Koordinasyon Kurulu Sekreterliği tarafından yayımlanan açıklamayı değerli okuyucularımızla paylaşıyoruz...

Ülkemizin Aydınlik Geleceğini, Mesleklerimizi, Arkadaşlarımızı ve Gezi'yi Savunmaktan Vazgeçmeyeceğiz!

Değerli Basın Emekçileri, Sevgili Arkadaşlar,

Tam 1000 gün oldu. Arkadaşlarımız, dostlarımız, meslektaşlarımız bizden alınlı 1000 gün oldu. 1000 gündür bizler arkadaşlarımıza kavuşacağımız günü bekliyoruz. Bitmeyen bir adalet utancına şahitlik ediyoruz.

Aralarında Şehir Plancıları Odası Onur Kurulu üyesi Tayfun Kahraman, Mimarlar Odası Avukatı Can Atalay'ın da bulunduğu arkadaşlarımız 1000 gündür cezaevinde tutuluyor.

Uydurma delillerle, kurgulanmış bir iddianameyle yürütülen yargı süreci, siyasal iktidarın hukuk ve adalet anlayışının çarpıklığının en somut göstergesi olarak tarihe geçmiştir.

Bizler çok iyi biliyoruz ki arkadaşlarımız bir suç işledikleri için değil, siyasal iktidarın hesaplaşmaktan, yüzleşmekten korktuğu gerçeklerden kaçmanın bir aracı olarak tutsak edilmiştir. Arkadaşlarımız mesleklerini halkın faydasını gözeterek yerine getirdikleri için tutsak edilmiştir.

Gezi Direnişi beşli çetelere verilen ihalelerin, derelerimizi, ormanlarımızı, kıyılarımızı sermayeye satanların karşısında; emeğin, emekçilerin, gençlerin, emeklilerin, kadınların yani tüm halk kesimlerinin sesi olmuştur.

Gezi Direnişi ve bu direnişin parçası olmuş herkes, tarih karşısında ve toplum vicdanında tertemiz ve lekesizdir. Siyasi iktidarın asıl cezalandırmak istediği Gezi Direnişi olduğu kadar, parkına, şehrine, doğasına, tarihine sahip çıkan mühendis, mimar ve şehir plancılarıdır. Mesleki bilgisini halktan yanan kullanan kamucu mühendis, mimar, şehir plancılarının mücadelesidir; TMMOB ve bağlı odalarının onurlu mücadelesidir.

Buradan bir kez daha iktidara sesleniyoruz: hukuku ve yargı organlarını siyasal çıkarlarınız doğrultusunda kullanmaktan vazgeçin. Doğamıza, tarihimize, yaşamımıza sahip çıkmak suç değildir. Mesleki sorumluluğumuz gereği bilimin ve teknolojinin yol göstericiliğinde toplumu aydınlatmak suç değildir.

Değerli Basın Emekçileri, Sevgili Arkadaşlar,

Siyasi iktidarın tüm bu saldırı politikalarının altında üzerini örtmek istediği büyük bir toplumsal dram ve başarısızlık tablosu yatmaktadır.

İçerisinden geçtikleri her krizi ücretleri aşağı çekerek, emekçilerin haklarını törpüleyerek, sendikasızsızlaştırarak, çalışma yaşamını güvencesizleştirerek, toplumu her açıdan baskı ve zor altına alarak atlatmayı deniyor.

Arkadaşlarımızın, 1000 gündür tutuklu olmasının sebebi de bizleri, tüm halk kesimlerini sindirmek istemeleridir.

Bizler bu ülkenin aydınlık yarınları için direnen, emeğine, haklarına ve Gezi'ye sahip çıkan milyonlar olarak, bütün bu yıldırma politikalarına karşı mücadele etmeye devam edeceğiz.

Çünkü Gezi'ye baktığımızda; bilim ve teknolojinin ışığında, tüm canlıların yaşam hakkına saygılı, eşit, onurlu, barış içerisinde yaşayacağımız, adil bir ülke umudunun ne kadar diri olduğunu görüyoruz. Geleceğimizi, çocuklarımızın yarınlarını görüyoruz.

Biliyoruz ki Gezi teslim alınmaz. Gezi Direnişi'nin sesleri, bugün hala ülkemizin sokaklarında yarınlara, emekten, eşitlikten ve adalatten yana kurabilmenin umuduyla yankılanmaktadır.

Değerli Basın Emekçileri, Sevgili Arkadaşlar,

TMMOB ve bağlı odaların en temel amacı, bilimi ve teknolojiyi halkın yararına kullanarak kamusal alanları savunmaktır. Siyasi iktidarın TMMOB'yi cezalandırmak istemesinin asıl nedeni TMMOB ve bağlı odalarının toplumcu çizgisidir.

Mesleklerimizin gereği halka ait olanı korumak, kamu yararını savunmak biz mühendis, mimar ve şehir

plancılarının temel görevidir. Bu görev doğrultusunda, İstanbul kentinin en önemli kamusal alanlarından biri olan Gezi Parkı'nı korumak, Gezi Parkı park olarak kalsın diye mücadele etmek mesleğimizin en önemli toplumsal sorumluluğudur.

İşte bu yüzden bilinmelidir ki hiçbir dava ve hiçbir karar, Gezi'nin,

demokratik kamuoyu ve yasalar önündeki meşruiyetini gölgeleyemez ve hiçbir güç bizlerin emekten, halkımızdan, ülkemizden, mesleğimizin ve bilimsel teknik doğrulardan yana duruşumuzu engelleyemez.

TMMOB, arkadaşlarımızın yanında olmaya, doğru bildiklerini söylemeye, halkımızdan, ülkemizden yana

kamu yararını savunma mücadelesini sürdürecektir.

1000 gün sonra inatla ve ısrarla bir kez daha haykırıyoruz; Halkın vicdanını derinden yaralayan bu kararların hiçbir hükmü yoktur. Bu siyasi zorbalıktan derhal vazgeçin ve arkadaşlarımızı derhal serbest bırakın.

TMMOB İl Koordinasyon Kurulları Adalet Nöbetinin 1000. Günü dolayısıyla, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi'nde gerçekleştirilen basın açıklaması.

1954-2024 70. YILINDA MİMARLAR ODASI

70. Yıl Coşkusu Meslektaşları Buluşturdu

Deniz İnceday

Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

1954 yılında özel bir kanunla kurulmuş olan TMMOB Mimarlar Odası 2024 Aralık ayında 70. yılını çeşitli etkinliklerle ve buluşmalara kutladı.

Meslek Odası, kurulduğu günden bugüne mesleğin uygulanması ile ilgili kuralların ve işleyişin belirlenmesi, mesleğin toplum yararı anlayışıyla ele alınması ve meslektaşlar arası iletişimin güçlendirilmesi gibi ilkeleri benimseyen, kamu kurumu niteliğinde, özerk, Anayasal bir kamu tüzel kişiliği olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

70. yılı kutlamak ve meslek odasının birikimini bir arada değerlendirmek üzere Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi ve Genel Merkezinde "1954-2024, 70. Yılında Mimarlar Odası, Mimarlık ve Gelecek" başlıklı ortak etkinlikler düzenlendi.

14 Aralık 2024 tarihinde İstanbul Büyükşehir Şubesi Karaköy Binasında düzenlenen sempozyumda açılış konuşmalarını İstanbul Büyükşehir Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı Alper Ünlü ve Mimarlar Odası Genel Başkanı Zeynep Eres gerçekleştirdiler. Ardından Mimarlar Odası Genel Sekreteriği görevini yürüten Tores Dinçöz, "70. Yılında Mimarlar Odası" başlığıyla hazırladığı sunumla meslek odasının tarihi süreç içerisinde farklı dinamiklerle gelişen çalışma süreçlerine, toplum yararı ilkesine bağlı olarak sürdürülen mücadelelere, odaya emek veren meslektaşların ürettiklerine, toplumda ve ülkemizde meslek odasının bu bağlamdaki öncü rolüne dair hazırlanan belgesel niteliğindeki derlemeyi izleyenlerle görseller eşliğinde paylaştı.

Açılış konuşmaları ve hazırlanan tanıtıcı sunumun ardından sempozyumun ilk oturumu Alper Ünlü kolaylaştırıcılığında yapıldı. Bu oturumda Mimarlar Odası eski başkanlarından Yavuz Önen ve Eyüp Muhcu konuşmalarını gerçekleştirdiler. Yavuz Önen "70. Yılında Mimarlar Odası" başlıklı sunusunda meslek odasının kuruluşundan bugüne üstlendiği misyonu, özverilerle verilen hak ve hukuk mücadelelerine dayanan tarihi birikimi, bu süreçlerde emek veren meslektaşları ve ödenen bedelleri, diğer odalarla yürütülen diyalogu ve meslek odasının bu bağlamda toplum için önemini, duruşunu ve politik ve sosyal ilişkiler çerçevesindeki kimliğini değerlendirdi. Eyüp Muhcu ise, son dönemlerdeki Genel Başkanlık deneyimlerinden kaynaklanan birikimiyle meslek odasının haklı mücadelesine alanlarını, politik sorumluluklarının önemini tarihi süreç içerisinde değerlendirerek bugün gelinen noktada verilen haklı hukuk mücadelesine, özelleştirmeler ve sermayeci baskılar karşısında kamu yararı ilkesi kararlılığının giderek önem kazandığına vurgu yaptı. Mesleğe ve meslek odasının çalışmalarına siyasal ve toplumsal bağlam üzerinden bakarak gelecek için bu duruşun giderek artan önemi-ne dikkatleri çekti.

Öğlen arasından sonra gerçekleştirilen 2. Oturum Erol Türkmen'in kolaylaştırıcılığında gerçekleştirildi. İlk konuşmacı olan Ayşen Ciravoğlu,

"Krizler Çağında Mimarlık Mesleğinin Geleceğini Düşünmek" başlıklı konuşmasında küresel ölçekte bugün yaşanan krizler, afetler ve tehditler karşısında dünya mimarlık gündeminin odak noktalarına işaret ederek Kopenhag 2023 Dünya Mimarlık Kongresi'nde alınan kararlara ve hazırlanan raporlara değindi. Ayrıca Uluslararası Mimarlar Birliği'nin (UIA) dönem çalışmalarının ve güncel dönem eğilimlerin bilgisini tartışmaya açtı. Ardından "Türkiye'de Mimarın Değişen Rolü" başlıklı konuşmasını gerçekleştiren Mehmet Bozkurt ise, meslek alanında yaşanan değişimi, dönüşümü farklı boyutlarıyla ve nedensellik ilişkileriyle ortaya koydu. Bugün sayıları giderek artan meslektaşlara ve meslek zemininde yaşanan erozyonun olumsuz toplumsal ve kültürel etkilerini, eğitim ve kalite sorunlarına yansımalarını irdeleyerek güncel duruma dair bir resim sergiledi. Oturum Deniz İncedayı'nın "Meslek Alanında Uluslararası Örgütlenmeler ve Mimarlar Odası" başlıklı sunuşuyla sürdü. Deniz İncedayı da konuşmasında meslek odasının 70

yıllık birikiminin değerine ve toplumsal açıdan önemine değinerek, uluslararası platformlarda Türkiye Mimarlar Odasının katılımlarını ve süren uluslararası ilişkilerini özetledi. Sunuşunda yabancı meslek örgütlerinin yaklaşımları, politikaları ve çağdaş gelişmeler hakkında bilgiler yer aldı. Oturumun son konuşmacısı ise Bülend Tuna idi. Bülend Tuna, "Türkiye Mimarlık Eğitimi Politikaları" başlıklı sunuşunda ülkenin meslek eğitimi alanına mercek tuttu. Mimarlığın üniversite öncesinden başlayarak mezuniyet sonrasına uzanan sürecinde yaşanan niteliksel ve niceliksel sorunlar ile toplumun geleceğini ilgilendiren gerçeklikleri ve tehditleri değerlendirdi. Mimarlık eğitimi ortamının bugün karşılaştığı ciddi krizi rakamlarla ve somut verilerle açıkladı.

Sunuşların ardından son bölümde gerçekleştirilen Forum'u ise İstanbul Büyükşehir Şubesi Sekreter Üyesi Ahmet Erkan yönetti. "Değerlendirme ve Forum"a ayrılan sürede katılımcılar değerli katkılar yaptılar ve çeşitli noktalarda konuşmacılara sorularını

Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Başkanı Alper Ünlü ve eski TMMOB Başkanı Yavuz Önen sempozyumun ilk oturumunda.

yöneltiler. 70. Yıl coşkusu katılımcıların gelecek için dilekleri ve ortak dayanışma ruhunun sürdürülmesi kararlılığı vurgulanarak sonlandırıldı.

Türkiye'nin Deprem Gerçeği: 6 ve 20 Şubat Depremlerinin 2. Yılında Deprem İllerinde Mimarlık, Planlama ve Afet Yönetimi Etkinliklerinin Ardından

Ayşegül Ağan

Arş. Gör. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

TMMOB Mimarlar Odası ve Gaziantep Kent Konseyi'nin iş birliğiyle düzenlenen *Türkiye'nin Deprem Gerçeği 6 Şubat ve 20 Şubat 2023 Depremlerinin 2.Yılında Deprem İllerinde Mimarlık, Planlama ve Afet Yönetimi Etkinlikleri* 7-8 Şubat 2025 tarihlerinde Gaziantep'te gerçekleştirildi. Etkinlik, 7 Şubat günü düzenlenen

Afet ve Mimarlık Arama Konferansı'nın ardından 8 Şubatta Afet ve Mimarlık Sempozyumu ile devam etti.

Bayazhan'da başlayan etkinliğin ilk günü, Bilkent Üniversitesi ve Hasan Kalyoncu Üniversitesi Mimarlık Bölümü iş birliğiyle yürütülen "İslâhiye Kent Meydanı, Belediye ve Ek Hizmet Binası Tasarımı" öğrenci projeleri

dönem sergisinin açılış töreninin ardından açılış konuşmaları ile devam etti. Gaziantep Valisi Kemal Çeber, Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin, TMMOB Mimarlar Odası Yönetim Kurulu Başkanı Zeynep Eres Özdoğan, Gaziantep Kent Konseyi Başkanı Yusuf Erdem Güzelbey, Gaziantep Kent Konseyi Kadın

Resim 1. Afet ve Mimarlık Arama Konferansı açılış (Fotoğraf: Filiz Ayaz).

Resim 2. Afet ve Mimarlık Arama Konferansı açılış konuşması (Fotoğraf: Ayşegül Ağan).

Resim 3. Afet ve Mimarlık Arama Konferansı çalışma grup toplantısı (Fotoğraf: Ayşegül Ağan).

Resim 4. Afet ve Mimarlık Sempozyumu, TMMOB Mimarlar Odası Genel Başkanı Zeynep Eres'in açılış konuşması (Fotoğraf: Filiz Ayaz).

Resim 5. Afet ve Mimarlık Sempozyumu I. oturum (Fotoğraf: Filiz Ayaz).

Resim 6. Afet ve Mimarlık Sempozyumu II. oturum (Fotoğraf: Filiz Ayaz).

Meclisi Başkanı Aslı Ölçal Tezel'in açılış konuşmalarını yaptı. TMMOB Mimarlar Odası Yönetim Kurulu Başkanı Zeynep Eres Özdoğan, depremin ardından "Mimarlar Odası olarak, teknik incelemeler yaptıklarını, depremin neden bu kadar büyük bir yıkıma yol açtığını sorguladıklarını ve gelecekte benzer felaketleri yaşanmaması için neler yapılması gerektiğini tartıştıklarını" dile getirdi. Depremin ikinci yılında,

yapılan çalışmaların doğruluğunun ve yanlışlarının değerlendirilmeye başlanması gerektiğinin altını çizen Özdoğan, "Bugün, bu süreçte neyin doğru yapıldığını, neyin yanlış yapıldığını sorguluyoruz. Gelecekteki yapılaşma ve insan yaşamını güvence altına almak için doğru politikaların hayata geçirilmesi gerekiyor" ifade etti. Ayrıca, etkinliğin meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliğiyle gerçekleşti-

rildiğini, bu birlikteliğin deprem ve afet yönetimi alanında çözüm önerileri geliştirmede büyük önem taşıdığını belirtti.

Açılış konuşmalarının ardından katılımcıların kayıtlarının yapılmasını takiben Afet ve Mimarlık Arama Konferansı koordinatörü Doç. Dr. Koray Güler, konferansı içeriği ve amacı hakkında bilgi vererek konferansın tanıtımını yaptı. Tanıtımda, konferansın iki oturumda gerçekleştirileceği ve her oturumda dört farklı çalışma grubunun olduğu aktarıldı. Tanıtımın ardından akademisyenler, uzmanlar, sivil toplum kuruluşları ve sektör temsilcilerinden oluşan katılımcılar ilgi duydukları ve katkı sunabilecekleri çalışma gruplarının toplantısına katılmak üzere ilgili salona yönlendirildi. Konferansın birinci oturumu "Afet Sonrası Teknik Uzmanların Görev ve Sorumlulukları", "Mimar, Mimarlık ve Hukuk", "Kentsel Yenileme/ Dönüşüm, Afet Riskli Alan, Rezerv Alan, Deprem Sonrası Yeniden Yapılanma" ve "Kültürel Miras" konu çalışma gruplarında katılımcılara ilgili konu başlıklarına yönelik hazırlanan bir dizi soru yönetildi ve katılımcılardan gelen yanıtlar rapor edilmek üzere kaydedildi. Tartışmalara geçilmeden önce her çalışma grubunun içlerinden bir yürütücü seçmesi istendi. Yürütücüler, oturum sonunda ilgili çalışma grubunda tartışılan konuları, ortaya konulan sorunları ve geliştirilen önerilere dair kısa bir değerlendirme yaptı. Aynı yöntemle gerçekleştirilen ikinci oturumda "Alt Yapı ve Çevre", "Eğitim ve Sağlık", "Sosyal ve Ekonomik Yapı" ve "Kent Konseylerinin ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Afet Çalışmaları" konulu çalışma gruplarında yapılan tartışmaların ardından yapılan çalışma grup yürütücülerinin genel değerlendirmeleri ile arama konferansı sona erdi.

Etkinlik ikinci gününde Afet ve Mimarlık Sempozyumu Panorama 25 Aralık Müzesi Özdemir Bey Konferans Salonu'nda gerçekleştirildi. Sempozyum, Panorama 25 Aralık Tarih Kurulu Başkanı ve TMMOB Merkez Yönetim Kurulu üyesi Bekir Sıtkı Severoğlu, TMMOB Gaziantep Mimarlar Odası Başkanı Mustafa Büyükcü, TMMOB Mimarlar Odası Genel Başkanı Zeynep Eres Özdoğan, Gaziantep Kent Konseyi Başkanı Yusuf Erdem Güzelbey ve Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin'in açılış konuşmalarıyla başladı. Açılış konuşmalarının ardından sempozyum Prof. Dr. Zeynep Gül Ünal'ın 'Afetlerde Acil Müdahale ve Mimarın Rolü' başlıklı tematik sunuşu ile devam etti. Ünal, afet durumlarında acil müdahale için mimarların, mühendisler ve şehir planıcıları ile iş birliği içerisinde çalıştıklarını ve operasyonel süreçleri birlikte planladıklarını aktardı. Afet yönetim döngüsündeki öncesi-sırası-sonrası tanımları arasında yer alan her sürecin bir tecrübe olduğunu ve bu süreçte sahada öğrenilen operasyonel tecrübenin iyi biçimde kayıt altına alınarak bir sonraki afet için bu tecrübeyi teknik olarak anlatacak dökümanları hazırlamanın mimarların rolü olduğunu dile getirdi.

İki oturumdan oluşan sempozyumun birinci oturumu, Prof. Dr. Onur Erman'ın moderatörlüğünde Doç. Dr. Bülent Batuman, Prof. Dr. Zafer Savaş Şahin ve Doç. Dr. Ali Tolga Özden'in katılımıyla başladı. Onur Erman, oturumda afet öncesi yönetim sürecinde

dirençli kent ve dirençli toplum bağlamında tartışmaya açtığını dile getirdi. Oturumun ilk konuşmacısı Bülent Batuman, *afet, kentleşme, şehircilik* başlıklı sunuşunda 1999 depreminin ardından son 25 yılda gelişen afetlere dirençli kentleşme deneyiminin olumsuzluklarına değinerek afet yönetiminde yer alan afet öncesi, sırası ve sonrası döngüsüne bakıldığında aslında her afetin sonrasının bir sonraki afetin öncesi olduğunu vurgulayarak arada geçen sürede kırınanlığın azaltılmasının aksine artırılmasına yönelik politikalar geliştirilmesinin sadece güçlü binalar yapmakla ilgili olmadığını dirençli toplumsal bağlamda da sosyal politikaların üretilmesi gerektiğini vurguladı. Zafer Savaş Şahin, *dirençli kentler için nasıl bir imar düzeni* başlıklı sunumunda imar, yapılaşma ve kentsel dönüşümün devlet yapılanmasında bir makro-ekonomik unsur olarak tanımlanması, üst ölçekli planlamanın yasal yaptırımından toplumsal uzlaşya dönüşürülmesi ve yeni nesil bir imar mevzuatına geçilmesi gibi tavsiyeler sundu. Oturumun son konuşmacısı Ali Tolga Özden, *güvensiz kentlerin enkazından dirençli toplum umudunu yeşertmek mümkün mü?* başlıklı sunumunda bir yerleşim üzerinden örneklem yaparak afete dirençli hale gelmek için toplumsal bilincin oluşması ve farkındalığın artırılmasının önemini aktardı.

Sempozyumun ikinci oturumu Prof. Dr. Mustafa Güler moderatörlüğünde Doç. Dr. Nuri Serteser, Prof. Dr. Ahmet Melih Öksüz, Prof. Dr. Zeynep

Ahunbay ve Ömer Selçuk Baz'ın konuşmalarıyla devam etti. Oturumun ilk konuşmacısı Nuri Serteser, *deprem sonrası yangın tehlikeleri* başlıklı sunumunda şehircilik ve mimarlık açısından kent ve bina tasarımlarında kullanılabilir bir veri olarak deprem sonrası yangın modellemelerinin önemini dile getirdi. Ahmet Melih Öksüz, *kentlerin oluşumunda deprem öncesi süreçler ve mimarlık* başlıklı sunuşunda imar planlarının oluşum süreçlerini aktardı ve mimarlık faaliyetlerinde mimari meslek etiğine değindi. *Kültür varlıklarının depreme hazırlanması: 6 ve 20 şubat depremleri sonrası gözlemler* başlıklı sunumunda Zeynep Ahunbay, depremde hasar gören kültür varlıklarının deprem sonrası süreçte onarımları sırasında karşılaşılan uygulamalardan örnekler aktardı. Son konuşmacı Ömer Selçuk Baz, *deprem bölgesinde mimarlık* adlı sunuşunda deprem sonrası yıkılan alanlarda yerel yapı geleceğine uygun ve kültürel bağlamda coğrafyaya bağlı bir tasarımın gerçekleştirileceğine yönelik fikirler sundu. Oturum sonunda Mustafa Güler, afet dirençliliği konusunda bilgi eksikimiz olmadığı ancak yasal değişiklikler nedeniyle yapılan hatalar üzerine genel bir değerlendirme yaptı.

Oturumlar sonrasında Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Murat Uluğ yürütücülüğünde *6 ve 20 şubat depremlerinin ardından Türkiye'de mimarlık, planlama ve afet deneyimi'nin* tartışmaya açıldığı forumda katılımcıların soru ve katkıları ile sempozyum son buldu.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (Karaköy) Mescidi Özelinde İstanbul'da Gerçekleştirilmek İstenen Rekonstrüksiyon Çalışmaları Hakkında Basın Açıklaması

Resim 1. 1958 Yıkımlarından önce Karaköy Meydanı'ndan bir görünüm (Kaynak: Salt Araştırma).

Resim 2. 1958 Yıkımlarından önce Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mescidi (Kaynak: Salt Araştırma).

Bu basın açıklaması 20 Kasım 2024 tarihinde kamuoyuyla paylaşıldığı üzere 1958 yılında yıkılan Raimondo d'Aronco tasarımı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (Karaköy) Mescidi'nin İBB Miras (Kültür Varlıkları Dairesi Başkanlığı) tarafından yeniden yapılacağına duyurulması üzerine konu hakkında TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi'nin ilkesel görüşlerini açıklamak üzere hazırlanmıştır.

Rekonstrüksiyon projeleri ve uygulamaları, yakın tarihimizde yalnızca mimarlık kamuoyunda değil toplumsal düzeyde takip edilen ve duyarlılık gösterilen konulardan biridir. 2013 yılında Gezi Parkı'nın yerine Taksim Topçu Kışlası'nın yeniden yapılmak istenmesine karşı gelişen toplumsal muhalefet hepimizin hafızasındadır.

Türkiye demokrasi ve kent mücadelesi tarihine geçen Gezi Parkı tartışmaları, Topçu Kışlası'nın ihyasını şimdilik durdurmuş olsa da son çeyrek yüzyılda özellikle İstanbul'da çeşitli nedenlerle ortadan kalkmış çok sayıda yapının yeniden inşa edildiği bilinmektedir.

Yedikule Hisarı, Rumeli Hisarı, Süheyl Bey, Süleyman Subaşı, Fatih Piri Mehmed Paşa, Uzun Yusuf Camileri gibi çok sayıda dini yapı ile birlikte Ayasofya Medresesi bilinen en çarpıcı ihyâ örnekleridir. Söz konusu uygulamaların bir tarihi çevre koruma uygulaması mı yoksa kentsel mekân ve hafızayı yeniden biçimlendirme arzusu mu olduğu sorusu kamuoyunda tartışılmaya devam etmektedir. Daha yakın tarihte inşa edilmiş

Emek Sineması, AKM, Mecidiyeköy Likör Fabrikası, Karaköy Yolcu Salonu gibi yapıların ise korunması için öncelikle yıkılmasının tercih edilmesi, Türkiye'de rekonstrüksiyonun adeta bir genel eğilime dönüştüğünün ispatı gibidir.

1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılması ve Doğu ile Batı Almanya'nın birleşmesi gibi önemli ideolojik ve yönetsel değişimlerin yaşandığı toplumlarda **seçilen geçmişe** dair yapıların **yeniden canlandırılmak** istendiği örneklerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Almanya Dresden'deki Frauenkirche, Berlin'deki Karl Friedrich Schinkel Bauakademie ve Berliner Schloss, Ukrayna'da Pirogoscha Kilisesi ve St. Michael ve Assumption Katedralleri, Belarus'ta Minsk Belediye Binası, Letonya Riga'daki Schwarzhäuperhaus, Litvanya Vilnius'taki Kraliyet Sarayı ve Rusya Moskova'daki Kazan ve Kurtarıcı İsa Katedralleri gibi yeniden yapımlar bu durumun çarpıcı örnekleridir.

Yalnızca ülkemizde değil, dünyanın diğer ülkelerinde de sık uygulanmaya başlanan mimari rekonstrüksiyonun bir koruma eylemi sayılıp sayılmayacağı uzmanlar arasında uzlaşılabilir bir konu değildir. ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde: *"Kültür varlığı değerlerini taşıyan ve toplumsal hafızada güncelliğini korumakla birlikte herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları ve toplumsal açıdan vazgeçilmezliğinin tanımlanması*

durumunda yeniden yapılması” olarak tanımlanan rekonstrüksiyonun ancak “yapının içinde bulunduğu kentsel bağlamın değişmemiş, bu değişikliğin toplumsal hafızada yer bulmamış olduğu, eldeki mevcut belgelerin varsayımları en aza indirgeyecek düzeyde olduğu durumlarda” uygulanabileceği belirtilmiştir.

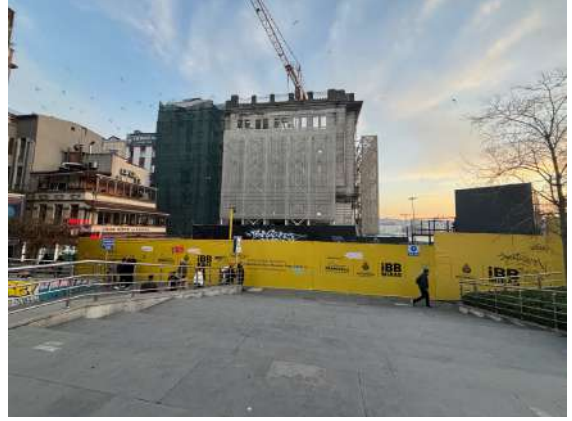
70 yıllık birikimiyle Mimarlar Odası, yaşam çevrelerimizin kimlikli, planlı ve sağlıklı gelişmesi için; tarihi ve doğal dokuyu tahrip eden, kültürel değerleri yozlaştıran, şehircilik ve mimarlık mesleğine ve kamu yararına aykırı olan uygulamalara karşı mücadelesini sürdürmekte ilk günkü kararlılığını sürdürmektedir. Çağdaş koruma kuramında ancak afetler, savaşlar, çatışmalar gibi olağanüstü koşullar nedeniyle kaybedilmiş yapılar açısından gündeme getirilen rekonstrüksiyonun son çeyrek yüzyılda İstanbul’da ve ülkemiz genelinde çok sayıda yapı için uygulandığını görmekteyiz.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi, uluslararası bilimsel ölçütlere ve kamu yararına uygun olmayan söz konusu projelere karşı mücadelesini hem toplumsal farkındalığı artırmak için hem de hukuki düzeyde sürdürmektedir. Bu çerçevedeki hukuki mücadelelerimizden iki örneği özellikle anımsatmak isteriz. 30 Aralık 2011 tarihli “1/5000 Ölçekli Tarihi Yarımada

Koruma Amaçlı Nazım” ve 21 Aralık 2010 tarihli “Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama” imar planlarında aralarında Karaköy Mescidi’nin de bulunduğu pek çok yapının “ihyâ”sını öneren planların evrensel koruma ilkelerine uygun olmadığı ve kamu yararını gözetmediği gerekçeleriyle planların iptali istemiyle davalar açılmış ve mahkeme her iki davada da TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi’ni haklı bulmuştur.

Raimondo d’Aronco’nun özgün çizimleri kullanılarak hazırlandığı öne sürülen rekonstrüksiyon projesi, 2013 yılında İstanbul İl no.lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından uygun bulunarak onaylanmış ardından kamuoyundan yükselen eleştiriler sonrası proje uygulanmaktan vazgeçilmiştir.

1958 yılındaki yol genişletme çalışmaları kapsamında yıkılan ve özgün az sayıdaki parçası Kınalı Ada Camisi’nde bulunan Karaköy Mescidi’nin ihyâsının yukarıda kısaca açıklandığı üzere evrensel koruma ilkelerine ve kamu yararına aykırı olduğu düşünülmektedir (Resim 1-3). Geçmişte mescidin bulunduğu Karaköy Meydanı günümüzde daha yoğun ve sıkışık bir hal almış yapının bulunduğu kentsel bağlam farklılaşmıştır. Raimondo d’Aronco’nun özgün projelerine ulaşılmış olsa dâhi mimarın uygulamada yapmış olduğu

Resim 3. Mescidin yerinin şantiye levhalarıyla kapatılmış güncel görünümü. (Fotoğraf: Koray Güler)

değişikliklere dair bilgiler yetersizdir (Resim 1-3).

Aradan geçen yılların ardından siyasi bir mesaj vermek amacıyla kent mekânını yeniden şekillendirmeye yönelik popülist yaklaşımların yeniden karşımıza çıkmasını hayretle karşılamaktayız. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi olarak kültür varlıklarını özgün nitelikleriyle korumanın değerini ve hiçbir kopyanın aslı gibi değerlendirilemeyeceğini düşündüğümüzü önemle vurgular, bu doğrultuda gerçekleştirilmek istenen projeden acilen vazgeçilmesini beklemekteyiz. Gelecekte kent mekânlarına yapılacak müdahalelerin “ben yaptım oldu” yaklaşımı yerine demokratik zeminde tüm paydaşların görüşleriyle şekillendirilmesi umuduyla...

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Basın Duyurusu

Labirent İmgeleri Sergisi Üzerine Değİnmeler

Nevzat Sayın

Galeri Siyah&Beyaz'da, 2002'deki *Labirent* sergisinden iki yıl sonra *Labirent İmgeleri* sergisi ilk sergide görülen tuvalerin yanısıra defterlerin sayfalarındaki küçüklü büyüklü eskizlerden türetildi. Büyütüp, küçültmelerle, renk değışiklikleriyle, detay almalarla, tekrarla, kağıda, beze yapılan baskılarla yapılan türetilmelere geleneksel tezgâhlarda dokunan kilimler de eklendi. Bütün bunlara Ankara sergisindeki 3 boyutlu metal çalışmalar ve akrilikle boyanmış tuvalerin bir kısmı da eklenince sergi tamamlanmış oldu.

Kullandığım bütün dürtüler mimarlıktan devşirerek buraya getirdiğim şeyler. Ölçek, tekrar, detay, renk, malzeme, teknik, dönüştürmek, müdahale gibi meseleler mimarlıkta da peşinde olduğum şeyler. İnşa ederek

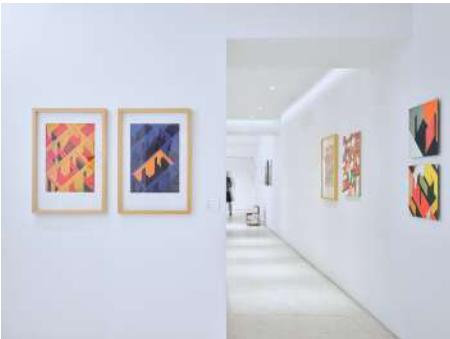
mimarlık yapmak uzun sürdüğü için zaman zaman kısa süren ara yollara sapmak, mimarlıktan biriktirdiklerimi ara yollarda denemek ve ara yollardan edindiklerimi de mimarlığa taşımak eğlenceli bir öğrenme yöntemi benim için. Ustası olduğum bir işi bırakıp, çırağı olduğum bir işe bakmanın da başka bir eğlenceli, öğretici yanı var.

Yaptıklarınma "sanat" demek yerine "denemeler" demeyi tercih ediyorum. Bu kez yeni işlerimin tamamı dijital baskı. Kimi tuvallerdeki akrilik resimlerin farklı boyutlardaki baskıları, kimi defter sayfalarında kalmış eskizlerin büyütülmüşleri ve her iki türdeki çalışmalardan alınmış detaylar. Tuvallerdeki akrilik labirentler ve defter sayfalarındaki eskizler de ucu bucağı olmayan büyük bir resmin parçaları

gibi olduğundan bu imgeler de parçaların parçaları gibi.

Dijital baskı hem teknolojik cihazlarıyla hem de bu cihazları yetkinlikle kullanabilecek teknik donanıma sahip operatörleriyle oldukça karmaşık bir arayüze sahip. Bu yüzden de sonuç ürün 'kolektif nesne' sayılır. Düşüncenin tercümesi gibi sayılabilecek olan eskizlerde de, tuvalin üzerindeki akriliklerde de, fırçanın ve spatülün ucunda da belirebiliyor kişisel düşünceler. Buraya kadarı tekil bir uğraş ama bunların büyütülmesi, küçültülmesi, kesilip koparılması, değıştirilip dönüştürülmesi benim için ancak başkalarının katılımıyla mümkün.

Başından itibaren kurguladığım gibi yapmaya çalışsam bile rastlantının getirdiği bir katman da var. En başından bunu böyle kabul edince kurguyla rastlantı arasında iyi bir yer bulunabiliyor. Bu da mimarlıktan devşirilmiş bir düşünce benim için. Önceleri her ayrıntıyı tasarlamak gerektiğine dair beni sarıp sarmalayan 'endişeli düşünce' zamanla hiç bir tasarımın herşeyi çözmek için yapılamayacağı düşüncesine dönüştü. Asıl meseleyi bulmak ve onu çözmeye çalışırken diğerlerinin de olabildiği kadar çözüldüklerini görmek ve bununla yetinmek asıl konuyu gözden kaçırmaktan uzak tutuyor. İstedikimiz kadar hesaplayalım tesadüflerin katkısı azımsanmayacak kadar çok. Bunlardan bazıları -gerçekten- tesadüf, bazıları -hayretle- tevafuk... Bu serginin Pera Müzesi'ndeki "Hesaplar ve Tesadüfler" sergisiyle aynı zaman aralığına denk gelmesi ve benim o sergi üzerine "Hesaplar, Tesadüfler ve Tefavuklar"ı yazmış olmam gibi...

Fotoğraflar: Egemen Karakaya.

Koray Arış'ın Kişisel Sergisi "İçinde Yaşadığımız Deri" 12 Aralık'tan İtibaren Arter'de

Arter, Koray Arış'ın *İçinde Yaşadığımız Deri* başlıklı kişisel sergisini izleyiciyle buluşturuyor. Küratörlüğünü Selen Ansen'in üstlendiği sergi, sanatçının farklı dönemlere ve serilerine ait heykellerini, atölyesindeki üretim süreçlerini belgeleyen nesnelere ve malzemelerle mekâna özgü bir kurgu içinde bir araya getiriyor. *İçinde Yaşadığımız Deri*, 12 Aralık'tan itibaren Arter'in 2. kat galerisinde ziyaret edilebilir.

İçinde Yaşadığımız Deri başlıklı sergi, Koray Arış'ın 60 yıla uzanan heykel pratiğine figür, ten, tını, hareket ve denge gibi yapıtlarındaki merkezi temaların merceğinden kapsamlı bir bakış sunmayı amaçlıyor. Arış'ın farklı dönemlere ve serilerine ait heykelleri, mekâna özgü bir kurgu içinde, atölyesindeki üretim süreçlerini belgeleyen çeşitli nesnelere bir araya geliyor. Sergiyi oluşturan 300'e yakın yapıt ve nesne, formların dönüşümlerine tanıklık ederken aynı zamanda heykel, nesne ve beden arasında kurulan ezeli ayrımların kırıldığı ve heykelin tene büründüğü bir ortaklık alanını deneyime sunuyor.

İçinde Yaşadığımız Deri, Arış'ın 1982'den bu yana çalışmalarını sürdürdüğü Çatalca'daki atölyesinde sanat, yaşam ve doğa arasında ördüğü bağlardan hareketle şekil alıyor. Bu alanın giriftiğini ve farklı formlar arasında sağladığı komşulukları benimseyen sergi, Arış'ın ahşap, metal, buluntu nesnelere ve özellikle deri ve köseleyi kullanarak ürettiği eserleriyle heykel sanatına yaptığı özgün katkılarını izini sürüyor. Küratör Selen Ansen'in oluştur-

duğu kronolojik olmayan güzergâh, sanatçının bedensel formları andıran ve doğadan esinlenen heykellerini, ses ve hareketi içinde barındıran serileriyle buluşturarak yeni komşuluklar kuruyor. Arış'ın heykele duymusal yaklaşımını ve maddeye adanmışlığını yüzeylerde usanmadan bıraktığı izler üzerinden görünür kılan *İçinde Yaşadığımız Deri*, doğal ve yapay olanın iç içe geçtiği, farklı süreçlerin kesiştiği, malzemelerin birbirine eklemeli olduğu ve formların evrildiği bir dünyanın kapılarını açıyor. Sergiyi meydana getiren erken dönem figüratif temsiller ve büstler, soyut kafalar, hayvanleşen / taşlaşan yüzler, kemikleşen taşlar, ağaçlaşan / kabuklaşan figürler, gövdeleşen / sırtlaşan rölyefler, figürasyondan soyunarak ortaya çıkan bu formların tümü, "heykel" ismini verdiğimiz nesneye ve heykel yapma faaliyetine alışılmış tanımların ötesinde bir yaklaşım öneriyor.

Sergiyi takiben, Selen Ansen, Francesco Albano, Sevinç Çalhanoglu, Necmi Sönmez ve Yaşam Şaşmazer'in kaleme aldıkları yeni metinlerin yanı sıra Ali Akay ve Antonio Antonio Del Guercio'nun sanatçının üretimini farklı katmanlarına odaklanan arşivsel yazılarına yer veren bir de kitap yayımlanacak. Emre Çıkınoğlu'nun tasarımını üstlendiği kitap, Hadiye Cangöke ve flufoto'nun (Banış Aras ve Elif Çakırlar) çektiği fotoğraflarla serginin görsel bir kaydını da tutacak.

Koray Arış'ın *İçinde Yaşadığımız Deri* başlıklı kişisel sergisini, 12 Aralık 2024 tarihinden itibaren Arter'in ikinci kat galerisinde görülebilir.

Koray Arış Hakkında

Nezihe ve Latif Arış'ın oğlu olarak 1944 yılında İstanbul'da dünyaya gelen ve İstanbul'la bağını koparmadan Adana'da ilkokul ve ortaokulu okuyan Koray Arış, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Heykel Bölümü Şadi Çalık Atölyesi'nden 1968 yılında mezun oldu. Devlet bursu ile gittiği Roma'da 1969–1971 yılları arasında Emilio Greco atölyesinde öğrenimini sürdürdü. Ahşap ve bronzun hâkim olduğu malzeme yelpazesine 1969 senesinden itibaren deriyi ekleyen Arış, kendi heykel atölyesinde ahşap ve deriyi buluşturan ilk heykellerini üretti. 1971'de Roma Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olan sanatçı, 1972'de Roma'daki Galleria La Nuova Pesa'da bu eserlerden oluşan ilk kişisel sergisini açtı. Arış, İtalya'da kaldığı dönem esnasında, sanatsal pratiği kapsamında deri ve köseleyi soyut figürler üretmenin yanı sıra aynı malzemeleri kullanarak tasarladığı kostümler ve aksesuarlarla çeşitli tiyatro oyunları ve film projelerine katkıda bulundu. 1974'te, Türkiye'ye döndükten sonra, İstanbul'un Şaşkınbakkal semtinde kendi atölyesini kurdu. 1974–1976 yılları arasında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Heykel Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1982 yılında Çatalca'daki atölyesine geçti. 1985 ve 1988 yıllarında Maçka Sanat Galerisi'nde kişisel sergiler gerçekleştirdi. 1987 ve 1989 yıllarında Beral Madra'nın genel koordinatörlüğünü üstlendiği 1. ve 2. İstanbul Bienali'ne katıldı. 1986'dan 2015'e kadar Galerî Nev (Ankara) ve Galerî Nev İstanbul'da (İstanbul) kişisel sergiler açtı. 1990'lı yılların başında,

Sergi Tanıtım Bülteninden.

izleyici tarafından hareket ettirilebilen ve kendi içerisinde dengesi olan soyut formlar üzerinde çalışmaya başladı. Sanatçının *Devinim ve Denge* başlıklı retrospektif sergisi, 2012'de İş Sanat Kibele Sanat Galerisi'nde gerçekleşti. Arış'ın denge kavramına yoğunlaştığı yapıtlarını, ses

ve tını kavramları etrafında ürettiği, izleyiciyi dokunmaya ve dinlemeye teşvik eden eserleri izledi. Yurtdışında ve yurtdışında, özellikle İstanbul ve Roma'da kişisel sergiler açan Arış'ın eserleri, birçok grup sergisinde gösterildi. Sanatçının İstanbul'da düzenlenen son kişisel sergisi, 2023 yılında *Farklı Sesler* başlığı altında Öktem Aykut'ta yer aldı. Koray Arış, İstanbul Çatalca'daki atölyesinde çalışmalarını sürdürmektedir.

Selen Ansen Hakkında

1975'te İstanbul'da doğan Selen Ansen, Strazburg Marc Bloch Üniversitesi'nde Modern Edebiyat ve Sinema (yüksek lisans) eğitimi aldıktan sonra 2001 yılında Sanat Teorisi ve Pratikleri alanında doktorasını tamamladı. Başta Strazburg École Supérieure des Arts Décoratifs olmak üzere Fransa'da farklı sanat ve tasarım okullarında sanat teorisi ve sanat felsefesi eğitimi verdi. 2009–2015 yılları arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Felsefe ve Toplumsal Düşünce ile Karşılaştırmalı Edebiyat yüksek lisans programlarında öğretim görevlisi olarak çalıştı. Ansen, Arter ile ilk temasını 2011'de küratörlüğünü yaptığı Berlinde de Bruyckere (*Yara*, 2012) sergisi aracılığıyla kurdu. 2015'te Arter'in küratöryal ekibine katılan Ansen, Marc Quinn (*Akılın Uykusu*, 2014), *It takes two to make an accident* (HISK, Belçika, 2015), *Her Düşenin Kanadı Yoktur* (2016), *Ke-limeler Pek Gereksiz* (2019–2020), Céleste Boursier-Mougenot (*offroad v.2*, 2019), Cevdet Erek (*Bergama Stereotip*, 2019–2020), KP Brehmer: *Büyük Resim* (2020–2021), *Candeğer Furtun* (2021–2022), *Locus Solus* (2022–2023), Ahmet

Doğu İpek (*Başımızda Siyahtan Bir Hâle*, 2022–2023) ve *Farz Et Ki Sen Yoksun* (2024) sergilerinin yanı sıra *İsmi Lâzım Değil* (Brigitte Pitarakis ile birlikte, Abdülmecid Efendi Köşkü, 2022), *Ben Kimse. Sen de mi Kimsesin?* (Meşher, 2022–2023) ve *Anne Wenzel: Carte Blanche* (Stedelijk Museum Schiedam, Hollanda, 2023) sergilerinin küratörlüğünü yaptı; çeşitli uluslararası yayınlara yazılarıyla katkıda bulundu. Arter'in Dolapdere'deki yeni binasında hayata geçirdiği Performans Programı'nın (2019–2020) da küratörlüğünü yapan Ansen, Ocak 2024'te Arter'in Başküratörlüğü görevini üstlendi.

Arter Hakkında

Arter'in güncel programlarına ilişkin daha detaylı bilgiye www.arter.org.tr adresinden erişilebilir. Pazartesi hariç her gün açık olan Arter, Salı-Pazar günleri 11:00-19:00, Perşembe günleri ise 11:00-20:00 saatleri arasında ziyaret edilebiliyor. Kurumsal Sponsor Tüpraş'ın değerli desteğiyle, tüm sergilere giriş 24 yaş altı izleyiciler için her gün; Perşembe günleri ise her yaşta izleyici için ücretsiz. Arter Beraber üyeleri ise sergileri yıl boyunca ücretsiz ziyaret etmenin yanı sıra farklı ayrıcalıklardan faydalananlar. Arter binasının Kütüphane, Kitabevi, Bistro by Divan, arka bahçe alanlarına ve Galeri O'da yer alan sergiye giriş için bilet gerekmiyor. Ulaşım Sponsorları Ford Otosan ve Otokar'ın desteği sayesinde Taksim'den ve Tepebaşı'ndan ücretsiz servis araçlarıyla Arter'e ulaşılabilir.

Bilgi için: arter.org.tr

Adres: İrmak Cad. No: 13
Dolapdere Beyoğlu 34435 İstanbul
T. 0212 708 58 00

Toplum, Kent ve Çevre İçin Haydarpaşa Dayanışması Basın Açıklaması

Değerli Basın Emekçileri,

Haydarpaşa garı, limanı ve çevresinin 2000'li yıllardan bu yana iktidar ve emrindeki TCDD yönetimi tarafından büyük bir inatla sermayeye peşkeş çekilme girişimine karşı, toplumun tüm duyarlı kesimleri ile birlikte yılmadan ve usanmadan bir uğraşı veriliyor.

Kent topluluğu ve çevre için Haydarpaşa Dayanışması olarak, gerek hukuksal alanda, gerekse 19 yıldır durmaksızın sürdürdüğümüz Pazar nöbetleri ile, 2005 yılından bu yana yaşayan endüstriyel kültür varlığımız olan Haydarpaşa Garı'nın "kültürel ve kamusal kimliğini" korumak için mücadele ediyoruz. Özellikle 2004 yılından itibaren, TCDD ve kamusal alanlarımızın özelleştirilmesine dair yasalar çıkartılarak, koruma kurulu kararları, koruma amaçlı imar planları yok sayılarak, şeffaflıktan uzak, gizli kapaklı projeler, sözleşmeler yapıp kamu kaynakları milyonlarca lira zarara sokularak;

Deprem bekleyen bir kentin en önemli ulaşım yapıları ve ihtiyacı olan Haydarpaşa limanı, Haydarpaşa Garı, Sirkeci Garı, ulusal ve uluslararası gayrimenkul, turizm vb. sermayesinin emrine sunulmaya çalışılmıştır.

Yıllar içinde bu amansız uğraşı "Haydarpaşa Manhattan Olacak", "Haydarpaşa Venedik Olacak", "Haydarpaşa Otel Olacak", "Haydarpaşa Ticaret Merkezi Olacak", "Haydarpaşa Kültür Merkezi Olacak" "Haydarpaşa Cruise Liman Olacak" "Haydarpaşa olimpiyat köyü olacak ve "Haydarpaşa Müze Olacak" gibi söylemler ve kentsel dönüşüm projeleri olarak karşımıza çıktı. Aynı inatla sürdürülen yasal ve toplumsal mücadelelerin sonucunda bütün bu

projeler ortadan kaldırıldı.

Ancak inat bitmedi. Haydarpaşa Garının Gar işleviyle milyonlarca bedel ödenerek yapılan restorasyonu ve arkeolojik çalışmalar sona erip garlarımızın trenleriyle ve toplumla buluşması beklenirken bu kez karşımıza kültür endüstrisi sermayesi kültür vadisi projesi çıktı. TCDD'nin kendi

müdürlüklerinin dahi İstanbul'un merkezi gar binası olan Haydarpaşa ve Sirkeci garlarına olan ihtiyacın ısrarla belirtilmesine rağmen TCDD yönetimi tarafından Ağustos 2024'te yapılan bir protokolle Haydarpaşa ve Sirkeci Garları 29 Yılığına Kültür ve Turizm Bakanlığına devredildi. Hukuksuz ve kamu yararına aykırı bulunan bu protokole karşı TMMOB Mimarlar

Haydarpaşa Dayanışması basın açıklamasından.

Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi ve Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası tarafından yasal girişimlerde bulunulmuştur.

Gerek protokol eki belgede demiryollarına bırakılan alanın büyüklüğü ve ardından yine gizli kapaklı hazırlanan ve son günlerde Kültür ve Turizm Bakanı tarafından kamuoyuna açıklanan bu yeni dönüşüm projesi taslağı, diğerlerinde olduğu gibi Sirkeci ve Haydarpaşa Garlarını, kamu yararı ve toplumun ulaşım hakkının gözetilmesi kaygılarından uzak bir şekilde, özel bir zümreye hizmet edecek bir kültür endüstrisi alanına dönüştürme çabasından başka bir şey değildir. Her türlü yöntem kullanılarak toplum nezdinde meşrulaştırılmaya çalışılan bu projeler incelendiğinde arkeo-park, müze, bienal ve performans sanatları merkezi gibi işlevlerle garın ana ulaşım merkezi olarak kullanımının

geri plana atılacağı açık olarak anlaşılmaktadır.

Asli görevi kültür varlıklarımızı korumak olan ve Haydarpaşa garının tüm işlevleri ile korunmasına dair kendi bünyesindeki Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu kararlarını dahi dava konusu etmiş Kültür ve Turizm Bakanlığına tekrar ve önemle hatırlatıyoruz. Haydarpaşa ve Sirkeci Garları dünyada iki kıtayı demiryolları ile birleştiren ve bir başka örneği bulunmayan, gerek uluslararası, gerekse ulusal koruma otoriteleri tarafından dünyanın "yaşayan endüstri mirası" olarak kabul edilmiştir. Bu "yaşayan" endüstriyel mirasın sermayeye peşkeş çekilerek ödürülmesine asla geçit vermeyeceğiz. Evrensel koruma ilkeleri, İstanbul'un deprem gerçeği ve ulaşım ihtiyaçları dikkate alınarak, garlarımızın "Gar" olarak kullanılmaya devam edilmesi ve trenlerimizle birlikte topluma bir

an önce iade edilmesi yaşamsal bir zorunluluktur.

Toplumsal ihtiyaçları ve evrensel ilkeleri görmezden gelen tüm projeler gibi, meşruluktan uzak bu projeleri de reddediyoruz! Yirmi yıldır sürdürdüğümüz haklı mücadelemiz, Haydarpaşa ve Sirkeci garları tam kapasite ile topluma iade edilene kadar sürecektir.

Haydarpaşa Garı tren seferleri ve tüm işlevleriyle halkın kullanımına sunulana kadar "Haydarpaşa Gardır, Gar Kalacak!" demekten ve nöbetlerimizden vazgeçmeyeceğiz. Bu kapsamda tüm duyarlı kesimleri ve halkımızı Cumartesi 12.30'da Kadıköy iskele meydanından Haydarpaşa garına düzenlediğimiz yürüyüşe ve 13.30'da garda basın açıklamasına katılmaya davet ediyoruz.

#HaydarpaşaGardırGarKalacak

Toplum, Kent ve Çevre İçin
Haydarpaşa Dayanışması

Mimarlar Odası Tarihinden Portreler: Besim Çeçener

Bülend Tuna

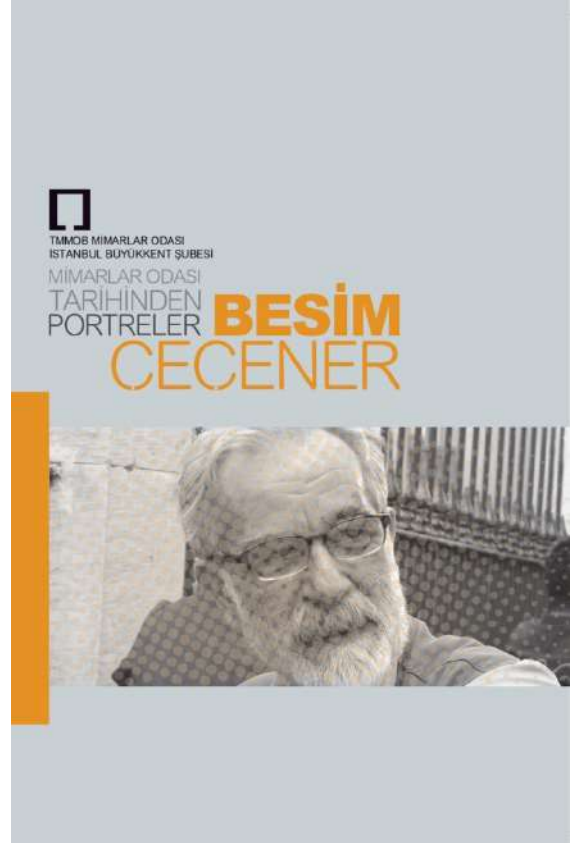
Besim Çeçener kitabı, mimarlığa farklı yönleriyle katkı yapmış, iz bırakmış meslek büyüklerimizi odağa alarak işlediğimiz "Mimarlar Odası Tarihinden Portreler" dizisinin 21. kitabı. Bu dizi içerisinde yer alan kitapların birbirine benzer ve farklı yanları olduğunu, her kitabın bir bütünlük içinde ama ayrı bir program çerçevesinde yürütüldüğünü belirteyim, Besim Çeçener kitabının serüveni de farklı oldu.

Besim Çeçener'le yakın beraberliği olan, hayatının değişik dönemlerinde kendisine değmiş, birlikte bir şeyler paylaşmış farklı isimlerin anı ve düşüncelerini aktaran bu kitaba bir giriş niteliğindeki yazıları onu daha yakından tanımamızı sağlıyor. Şener Özler'in kendisiyle yaptığı ve yayına dönüşmemiş bir söyleşi Oda arşivindeydi. Bu derleme gündeme geldiğinde eş, her zaman Besim Çeçener'in yanında olmuş, uzun yıllar her çalışmasına katkıda bulunmuş, birlikte emek vermiş değerli meslektaşımız Engin Çeçener'le de bir söyleşi yapmak, onun emeklerini de böylesi bir potaya eklemek istedik. Engin Çeçener'in ve yakın dostları Omacanlar'ın aktardıkları portreyi tamamlayan ilginç anılar olarak kitapta yer alıyor. Besim Çeçener'in farklı zamanlarda kendi çalışma yaşamının ayrıntılarını, özellikle Koruma Kurulu yıllarında karşılaştığı sıkıntıları aktardığı yazıları elimize ulaşmıştı, bunlardan özellikle kendi ifadeleriyle oluşan bir derleme de kitaba eklendi. Anlatılarda yer yer tekrarlar olsa da her bir metin bir başka detaya odaklandığı için tablonun bütünlüğü açısından önemli diye düşünüldü.

Hayli üretken bir yazar olarak Besim Çeçener'in bir kısmı kitaplaşmış,

bir kısmı dergilerde yer alan külliyyatının dökümünü yapmak bile başlı başına bir çalışma gerektiriyordu. Özellikle Mimarlar Odası yayınlarında yer alan ve daha önceki kitaplarında yayımlanmayan yazılarının derlenmesi ve okurlara daha kolay ulaşılabilir olması hedeflendi. Israrla üzerinde durduğu bazı konuları farklı tarihlerde ele almış ve her seferinde bir başka yönüne işleyerek konuyu ayrıntılandırmıştı. Özellikle imar mevzuatı, koruma uygulamalarındaki yaklaşımlar onun çok sık irdelediği konulardandı. Oda çalışmalarında zaman zaman Besim Çeçener'in görüşüne başvurduğumuz konular oluyor, hemen kaleme sanılarak yazılacak yazıya, rapora veya başvuruya altlık olabilecek ayrıntılı bir metin hazırlayıveriyordu. Elimizde bu şekilde hazırlanmış, farklı çalışma ortamlarında yararlanılmış metinler vardı, onların da önemli bulduklarımızı bu kitapta yer vererek değerlendirmek istedik.

Mimarlar Odası tarafından kitaplaştırılan yazıları dışında özellikle son yıllarında yayıma hazırladığı semt monografileri çok önemli kaynak bilgiler içeriyordu. Bu kitapların künyelerini bu çalışmamızda aktarıyoruz. Ancak aktarmadığımız bazı uzun metinlerini sadece duyurmakla yetinmek durumundayız. Özellikle bir metni dikkatinize sunmak istiyorum. Bu kitabı hazırlarken Oda arşivlerinde bir dosya elimize geçti. 1988 yılında TBMM başkanlığının "İmar ve Şehir Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri" başlıklı ilginç bir yarışma açtığını, Besim Çeçener'in de bu yarışmaya hayli kapsamlı bir metin göndermiş olduğunu böylece

öğrenmiş olduk. Bu yarışmayla ilgili bilgileri Gülşen Özyayın hocamızın değerlendirme yazısından edinebilirsiniz. İlgilenenler Besim Çeçener'in yarışmaya gönderdiği metne Mimarlar Odası arşivinden de ulaşabilirler.

Bu dizinin diğer kitaplarında olduğu gibi Besim Çeçener'in farklı yıllara yayılan dostluklarıyla birlikte mutlu günler geçirdiği Yalova Çukurköy izlenimleri, bu özel anlardan aktarılan görseller kitabımızın albüm bölümünde yer alıyor. Besim Çeçener 2014 yılında Mesleğe Katkı Dalı Başarı Ödülü almış, ancak rahatsızlığı nedeniyle kitapta yer verilen konuşmasını yapamamış, hazırladığı metni Sinan Omacan okumuştur.

Meslek örgütünde görev yaptığım süre içerisinde Besim Çeçener ile birlikte olma şansım oldu, ortak bir şeyler yapabilmem, aynı ortamlarda birlikte çalışmanın mutluluğunu yaşadım. Her zaman yanımda olduğunu bildiğimiz meslek büyüklerimizdendi. Toplantılardaki sunuşlarını zevkle dinledim, koruma kültürü konusundaki derin bilgisini, ısrarlı duruşunu örnek alarak izledim, yararlandım. Görüşlerinde ısrarlıydı, hatta inatçı denebilecek bir yapısı vardı, pek taviz vermez, verilirse tüm yapı çökecekmişcesine uzun uzun karşındakini ikna etmeye çalışırdı.

Birlikte ilk çalışmamız İstanbul Büyükkent Şubesi'nin yayını Mimar.ist dergisinin hazırlıkları sırasında oldu. Sık sık Şener Özler'i görmeye

gelir, yıllardır konuşulan dergi projesini geliştirmeye çalışırlardı. Bu süre içerisinde dergi ile ilgili pek çok hazırlık toplantısı gerçekleştirildi, ilk sayıda yer alan söyleşiler yapıldı, yazılar sipariş edildi, derginin tanıtımı yapıldı. Derginin ilk sayısında Besim Çeçener'in kitapta da yer verilen, "Kekova'da Bir Likya Evi" başlıklı yazısı çizimleriyle birlikte ilginç bir katkı olmuştu. Derginin ilk sayısının yayımı sırasındaki gayretimizi gözlemiş ve takdir etmişti, kendisinden yazı katkısı istendiğinde hiçbir zaman kırmadı, çok üretken bir yazardı.

Birlikte çaba gösterebildiğimiz, ortak duygularla hareket edebildiğimiz bir meslek büyüğümüz olarak

kendisini ve meslektaşları da olan Engin Çeçener'i tanımış olmaktan büyük mutluluk ve onur duyduğumu belirtmek isterim. Geçmişten geleceğe neler aktarabileceğimizi, her birimizin farklı ortamlarda, farklı beraberliklerdeki birikimlerimiz ve deneyimlerimizle neler yapabildiğimizi, bunları nasıl derleyebileceğimizi, nasıl anlamlı kılabileceğimizi düşünüyor, "Mimarlar Odası Tarihinden Portreler" dizisini bu çerçevede geliştirmeye çalışıyorduk. Besim Çeçener kitabının iyi bir örnek oluşturduğu kanısındayım. Umarım hak ettiği ilgiyi görür.

Dizi Editörü: Bülend Tuna, Yayına Hazırlayanlar: Bülend Tuna, Cevad Özdil, Kasım 2024, 437 Sayfa, 16 x 24 cm. ISBN 978-605-01-1652-6

KTÜ'nün Kuruluş Yıllarında Eğitime Adanmış Bir Yaşam İki Mimar: Özgönül-Erdem Aksoy

Sonay Çevik

Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Aksoy'ların Öğrencisi

"Aksoylar, her ikisi kendi başına çok özel duruşları ve kimlikleri olan ama birlikte olduklarında da bambaşka bir duruş sergileyen, çok değerli iki akademisyen, öğretim üyeleri idi..."

Aksoylar; Birisi aslen Mersin, diğeri Gaziantep... Yolları İstanbul'da, İTÜ Mimarlık'ta buluşmuş... Hayatlarını birleştirmişler... Birlikte oldukları Stuttgart, Almanya'dan sonra 1965 yılından başlayarak ayrılışlarına kadar akademik ve sosyal hayatlarının ev sahibi kurumu olan ve aynı zamanda kurucusu oldukları KTÜ Mimarlık Bölümü'nde devam etmiş... O kadar da uzun olmayan bir yaşama sığdırmayacak kadar verimli-idea-

list-özgür-yaratıcı-disiplinli, sevgi dolu yaklaşımları ve üretimleriyle yoğun örnek hayatlar sergileyen Aksoylar: Özgönül- Erdem Aksoy ikilisi...

Kitabın kısa hikâyesi

Hikâyeler niye yazılır:

"Unutmamak için... Çünkü Unutuşun Kolay Ülkesindeyiz"

Türkan Uluş Uraz

Kitabın oluşturulmasında önemli/etkili kaynak toplantılardan birincisi ve en önemlisi sayılabilecek - İTÜ İstanbul Teknik Üniversitesi, Taşkışla Kampüsü'nde, 29 Kasım 2013'te Mimarlık Eğitimi Derneği (MimED) tarafından "Unutulmayanlar Dizisi" kapsamında gerçekleştirilen, kitapta da açıklama bulan Özgönül Ak-

soy-Erdem Aksoy" anma toplantısı olmuştur. Devamında KTÜ Mimarlık Bölümü, 31 Mayıs 2014'te Mimarlık Mezunları Buluşması Etkinlikleri 10. Yıl Kutlaması'nda Aksoyları anma etkinliği düzenlenmiştir. Kitabın yayına hazırlanması ve yayınlanması sürecinin tamamlanmasından sonra 5 Aralık 2024'te İTÜ Taşkışla'da kitap tanıtım etkinliği gerçekleşmiş ve şimdi akademik ve sosyal hayatlarının ev sahibi kurumu olan KTÜ Mimarlık Fakültesi'nde de Aksoylar kitabıyla buluşma etkinliği planlanmaktadır.

Kitabın sunuş yazıları, açılış konuşmaları ve diğer bölümlerinde yer alan metinlerde Aksoyların kendileri,

kentleri, kurumları, arkadaşları, arkadaşlıkları, mimarlık eğitimi hakkında ve zaman ilişkili önemli anahtar bilgiler yer almaktadır. Bu tanıtım yazısı bünyesinde yeri geldikçe bazı alıntılarla kitabın okuyucuya sunacağı potansiyel hakkında detaylı bilgi de verilmeğe çalışılmaktadır.

Gülsün Sağlamer, "Önsöz"; Ah-sen Özsoy, "MimED'den Kısaca"; Türkan Ulusu Uraz, "Unutmamak için... Çünkü Unutuşun Kolay Ülkesindeyiz" başlıkları altında kitabı takdim ederler. Açılış konuşmaları bölümünde, Gülsün Sağlamer, "MimED Unutulmayanlar Serisi; Özgönül ve Erdem Aksoy'u Anmak"; İlyak M. Özdemir, "Öğrencileri ile Aralarında Özel Bir Bağ Kurarlardı"; Özge Cordan, "Onları, Sevgi, Saygı ve Minnetle Hep Hatırlayacağız"; Asu-Oya Yağmur-Can Barış-Umut Aksoy, "Aksoylara Sevgi ve Özlemle" başlıklarında anahtar bilgiler vererek okuyucuyu kitabın yoğun içeriğine hazırlamayı amaçlar.

Çocukları, Asu-Oya Yağmur-Can Barış-Umut Aksoy'un "Aksoylara Sevgi ve Özlemle... Özgönül'ün Büyük Aşkı" yazısında olduğu gibi:

"Ben Özgönül Aksoy, KTÜ İnşaat-Mimarlık Fakültesi'nin dekanıyım. Akademik yaşama 1958 yılında İTÜ'de başladım, 1965'ten beri de KTÜ'de görev yapıyorum. Sanıyorum emekli oluncaya kadar da burada kalacağım... Fakültemizde herkes birbirini sever ve sayar.

Öğrencilerimizi de çocuklarımız gibi sever ve meslektaşlarımız olarak sayarsınız..." (12 Ocak 1981 tarihli fakülte açılış konuşmasından)

Kitap: Bölümler-Kurgu-İçerik

Bu kitap çalışması sunuş ve açılış konuşmalarını kapsayan bölümleri dışında üç ana bölümden oluşmaktadır;

1. Bölüm: Aksoylar Hakkında

Anlatılar, Anlatılanlar ana başlığında; Aksoyların İTÜ Yılları: Eğitim İdealleri; Aksoyların KTÜ Yılları: Mimarlık Eğitiminin ve Ortamının Tasarımı; Aksoyların KTÜ Sonrası Dönemi; Dinleyicilerden Anılar ve Yorumlar

2. Bölüm: Aksoylar Hakkında Yazılanlar

3. Bölüm: Aksoyların Yazdıkları Çizdikleri'ni konu almaktadır.

Bölümlerde yer alan yazılar, ağırlıklı olarak onların yaşamına yakından tanıklık etmiş kişiler tarafından kaleme alınırken; iş arkadaşları ve dostlarının dışında farklı alanlardan üniversite eğitim ve meslek ortamına çok önemli katkıları olan bazı kişilerin yazıları okuyucuya hem Aksoylarla ilgili, onları farklı yönden tanıma, anlama; hem de yazarların kişisel ve mesleki arka planlarını da okumaya ve değerlendirmeye fırsatı verir. Birinci ve ikinci bölümler ve alt bölümler anlatılanları destekleyen fotoğraflarla bitirilirken üçüncü bölümde Aksoylardan mektuplar ve Aksoyların yaşam öyküleri ile kitap tamamlanmış olur.

Aksoylar Hakkında Anlatılar, Anlatılanlar'ın Yer Aldığı Birinci Bölüm:

Aksoyların İTÜ Yılları: Eğitim İdealleri'ni konu alan birinci alt başlıkta; Afife Batur, Nigan Beyazıt, Sevinç Hadi, Mine İnceoğlu, Necati İnceoğlu, Doğan Kuban, Yıldız Sey, Atilla Yücel Aksoyları şu başlıklar altında anlatır: "Onlar En Kısa ve Net Tanımla Birer Kahramandı; Erdem Aksoy'un Doktorası ve Sonrasındaki Çalışmalara Etkileri; Yaşamı Güllemek; Anılarında Sevgili Özgönül ve Erdem; Sevgili Özgönül ve Erdem; Onlar Çok büyük Kahramanlardı; Onlar Gerçek Aydınlandı; Aksoylar Anmak" ve yıllara ait bazı fotoğraflar da zamana tanıklık eder.

Aksoyların KTÜ Yılları: Mimarlık Eğitiminin ve Ortamının Tasarımı nı işleyen ikinci alt başlıkta; KTÜ Mimarlık'tan mezun mimar ve akademisyen olan kişilerce; Erdal Ak-sugür, Şinasi Aydemir, Sonay Çevik, Bekir Gerçek, İpek Gödeli, İzzet Gödeli, Mustafa Kandil, Gamze Kaymak Heinz, Orhan Kuntay, Mehmet Ali Özkan, Hasan Saltık, Gencay Şeylan,

Refik Toksöz, Türkan Ulusu Uraz'ın "Onları Muhteşem Bir Başarısızlık", "Aksoylar ve Mimarlık Ortamının Sosyal ve Mekânsal Olarak Tasarlanmasına Katkıları", "Orada Olmak; Aksoylarla Eğitim ve Yaşam Ortamını Paylaşmak", "Bilime Adanmışlık", "Kedi, Güneş ve Ben", "Mektuplarıyla Erdem Aksoy", "Erdem, Yeri Dolduramaz Bir Kişiliktir", "Onların Öğrencisi Olmaktan Gurur Duyuyorum", "Farklı Kişiliklerine Rağmen Uyum İçinde Çalıştılar", "Aksoylara 'Aksaygılarla'", "Unutulmaz Aksoy Çifti İçin", "Bir Bilim İnsanın Sorumluluğu, Her Şeyden Önce Özgürlüğünü Korumak, Ondan Ödün Vermemektir", "Bölüşülen Sevgi Azalır mı?", "Aksoylarla; Mimarlık Eğitiminde ve Bilimde Kısa Bir Yolculuk" başlıklarıyla buluşan metinlerindeki anlatımlar ve o yılları, günleri ve anıları sergiler, saklar, korur ve onları yaşatan en önemli güçlendirici araçlardan biri olan fotoğraflar çoğu metni renklendirir. Ayrıca bölüm, KTÜ'de eğitime başladığı yıldan 1982 yılına kadar geçen süredeki Aksoyların, meslektaşları ve öğrencileriyle çektiikleri fotoğrafların sergilenmesiyle sonlanır.

Aksoyların KTÜ Sonrası Dönemi'nin konu alındığı üçüncü alt bölümde KTÜ'den ayrılışlarından sonraki yaşamları ve mesleki etkinliklerine değinilmekte; bunlarla ilgili anılar, ayrıca onların yüzleştiği hayatı derecede yıkıcı durumlar ve Aksoyların bunlarla başa çıkma çabaları, öğrencileri, hâlâ iletişimde ve yakın oldukları arkadaş ve dostlarının hafızasına kazınmış derin izler üzerinden ele alınır.

Dinleyicilerden Anılar ve Yorumlar'in oluşturduğu dördüncü alt başlık, anma toplantısı sırasında salondan yapılan Aksoylarla ilgili anı esaslı paylaşımların konuşmacılar

tarafından metne dönüştürülmesiyle oluşmuştur. Bunu izleyen KTÜ'deki öğrencilik hayatı ile ilgili resim sayfaları ayrıca bir görsel şölen sunar.

Aksoylar Hakkında Yazılanlar'in yer aldığı ikinci bölümde, onlar hakkında Oya Yağmur Aksoy, Ayda Arel, Oktay Ekinci, Şengül Öymen Gür, Sümer Gürel, Bozkurt Güvenç, Doğan Kuban, Haldun Özen, Şükran Somer, Orhan Şahinler tarafından kaleme alınan "Orada", "Cesaret Ananın Ölümü", "Erdem Aksoy'un Soruları", "Rahat Uyuyun... Gönüller Ölmez", Sayın Prof. Dr. Erdem Aksoy'a Son Mektup", "Sınıf Arkadaşım Erdem Aksoy", "Erdem ve Özgönül Aksoylar", "Erdem ve Özgönül Aksoy: Anadolu'da Eğitim Kahramanları", "Erdem Aksoy: Sessizliğin Dirayeti", "12 Eylül Kurbanı İki Bilim İnsanı: Erdem ve Özgönül Aksoy Çifti", "Erdem Bey ve Özgönül Hanımefendi'nin Anısına" başlıklı yazılar ve bölüm sonunda KTÜ Kampüsü ve KTÜ İnşaat-Mimarlık Fakültesi bünyesindeki Mimarlık Bölümü'ne ve sonrasında Mimarlık Fakültesi'ne dönüşümüne ait dünden bugüne fotoğrafların yer aldığı sayfalar da okuyucuyla buluşur.

Aksoyların Yazdıkları, Çizdikleri'nin yer aldığı üçüncü bölümde Özgönül ve Erdem Aksoy'un yazdıkları, yayınladıkları, yayın alanına katkıları, projeleri, ödülleri, mimarlık eğitimine ve araştırmalarına getirdikleri yenilikler ve yenilikçi öneriler, verdikleri derslerle birlikte kısa biyografileri verilmektedir. Bu bölüm ve Aksoylar kitabı, yazdıkları mektuplar ile devam ederken yaşam öyküleriyle sonlanır.

Aksoylar Kitabı: Monografik Bir Çalışma

Aksoyları anlatan bu kitap "KTÜ'nün Kuruluş Yıllarında Eğitim Adanmış Bir Yaşam İki Mimar: ÖZGÖNÜL-ERDEM AKSOY" adı ile monografik bir çalışma olarak de-

ğerlendirilebilecek kapsamlı ve adı ile uyumlu bir yayın olarak hazırlanmış ve yayımlanmıştır. Kitabın kapsamı Aksoylar olarak belirlenmiş ve onların yaşamına ve ürettiklerine odaklanmıştır. İki editörü ve çok yazarlı bir çalışma olan bu yayının içeriği net bir kronoloji izleyen dönemsel düzenleme, kurgulama kapsamında; bölüm ve alt başlıklar diziliminde bir bütün oluşturan; hayatlarına dair tüm evrelerin belgelerle birlikte anlamlı bir sistematik içinde yer aldığı oldukça kapsamlı bir inceleme ve anlatımla ele alınmıştır.

Kitapta öne çıkan konulara kısaca tekrar değinmek gerekirse, çalışma üç temel bölümde ele alınmış, tematik ve yönlendirici bir kurgu ile çalışılmıştır. Kitap, Aksoyların eğitim ve mesleki alanda, farklı ortamlarda yollarının kesiştiği, farklı altyapılara sahip kişiler tarafından kaleme alınan metinler ve gerek metin içinde gerekse bölüm aralarında yer alan fotoğraflardan ve belgelerden oluşmaktadır. Böylece bir taraftan onları ve hayatlarını çok yönlü olarak anlatırken; diğer taraftan meslek yaşamlarında üstlendikleri roller üzerinden mimarlık mesleğine, mimarlık eğitimine katkıları, idealist yaklaşımı akademik yaşantıları ve hayata bakışları ile buldukları kentle kurulan anlamlı ve güçlü bağlar hakkında bilgi verir; ve zamanın siyasi, sosyal ve ekonomik yapısına dair ipuçlarını içerir.

Editöryal Sürece İlişkin...

Kitabın editörleri Türkan Ulusu Uraz ve Ahsen Özsoy, uzun bir sürece yayılan yayın hazırlığı döneminde yüksek bir sorumluluk ve vefa duygusuyla çalışmışlar ve çoklu geri dönüşlerle eksiksiz, gerçekçi ve yansız bir çalışma gerçekleştirme anlayışıyla kitabı yayına hazırlamayı amaçlamışlar ve bunu gerçekleştirmişlerdir. Kitapta yer

alan bilgi ve belgelere ait, eksik gör-dükleri veya bilinmeyen, hatta ulaşıl-ması güç detayları da titizlikle araştırıp tamamlamışlardır. Bu kitaptaki öznel tutumları da Aksoylar ile yaşadıklarını, tanık olduklarını ve bu tanıklığın izlerini yansıtmaktadır. Sonuçta 424 sayfa, adına, amacına uygun, kapsamlı ve bazı sebeplere bağlı olarak biraz gecikse de profesyonel bir şekilde yöne-tilmiş kaliteli bir yayın olarak değerlendirilebilen bir ürün ortaya çıkarmada etkin roller üstlenmişlerdir.

MimED Unutulmayanlar Dizisi 01, Mimarlık Eğitimi Derneği ve YEM Yayın işbirliğiyle yayın dünyasına kazandırılan bu eser, mimarlık eğitimi kurumları ve eğitimcilerle ilgili bir geleneğin oluşturulması ve Türkiye’de mimarlık eğitimi tarihinin yazılması adına asli bir görevi de yerine getirmiş olmakta; artık bu geleneğin sürdürülebilirliğinin sağ-lanmasında kurumlara önemli görev düşmektedir. MimED Yönetim Kurulu Başkanı Ahsen Özsoy’un anlatımında açıklama bulunduğu üzere:

“Mimarlık Eğitimi Derneği (MimED), Yönetim Kurulu’nun 17 Ocak 2012 tarihli toplantısında ‘Unutulmayanlar’

temalı bir toplantı dizisinin düzenlen-mesine ve bu etkinliğin ilk konukları-nın, iki değerli bilim insanı ve eğitimci Prof. Dr. Özgönül ve Erdem Aksoy olmasına karar verildi.”

Sonuçta;

“Mükemmeli ararken bunu et-raflarına da hissettiren ama baskı da yaratmayan, bu iki özel insan ken-dilerine ait, taklit edilmesi olanaksız üsluplarıyla hem örnek olma hem de yeniyi aramada herkesin kendisi olmasını özendirme yönünde etkili oluyorlardı...” Gülsün Sağlamer

“KTÜ’nün Kuruluş Yıllarında Eğitime Adanmış Bir Yaşam İki Mimar: ÖZGÖNÜL-ERDEM AK-SOY” kitabı Aksoyların yaşam öy-küsüne tanıklık etmiş ve onlarla farklı yıllar, farklı ortam ve farklı yaşam di-limlerindeki birliktelikleri, paylaşımları yaşamış kişilerin, anlatımı ve bunların belgelenmesi ürünüdür. Onları anla-ma ve anlatmaya, tanımaya ve ta-nıtmaya yönelik edinilen tüm bilgi ve belgeleri akıcı, doğru bir kurgu içinde ele alan bu kitabın yayınlanmış olma-sı önemli ve kıymetli bir akademik ve mesleki görev ve sorumluluktur. Çok

yönlü ele alınan ve çok yönlü yararlar getirecek pek çok şeye ışık tutma potansiyelini taşıyan boyutlarıyla ha-zırlanan, Aksoyların örnek hayatlarını ele alan bu kitap, örnek bir çalışma, önemli bir kaynak eser olarak yayın dünyasına kazandırılmıştır.

Kuşkusuz bir kaynak ve örnek yayın olarak mimarlık eğitimi yazınında özel yerini alacaktır.

Onlarla, yeni bir eğitim ve ya-şam ortamının tasarımında, ilklere dört yıllık eğitim-öğretim programına geçiş ve yüksek lisans programının oluşturulması-gerçekleştirilmesinde, orada (KTÜ’de) olduğum, öğrencilik ve asistanlık yaşantım içerisinde Aksoylarla eğitim ve yaşam ortamını paylaşma şansını bulduğum ve bana akademik hayatım yanında tüm ha-yatımda da ışık oldukları her şey için onları bir kez daha saygı, sevgi ve özlemle anıyorum.

Ed.: Özsoy A, Uraz Ulusu T.

KTÜ’nün Kuruluş Yıllarında Mimarlık Eğitime Adanmış Bir Yaşam İki Mimar: ÖZGÖNÜL – ERDEM AKSOY. İstanbul: YEM Yayın; 2024. 424 sayfa, 9786257008662

Homopoliticus: Devrimci Bir Praksis Sürecinde Mekân-Politik ve Öznesine Dair Denemeler

Bülent Batuman

Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi, Kentel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Guven Arif Sargin’in *Homopoli-ticus: Devrimci Bir Praksis Sürecin-de Mekân-politik ve Öznesine Dair Denemeler* başlıklı kitabı, yazarın son 25 yılda ürettiği deneme nite-liğindeki metinleri bir araya getiriyor. Bu metinler, en geniş çerçeveye söylemek gerekirse, mimarlık ve politika üzerine.

Mimarlık ve politika ilişkisi 20. yüzyıl başlarından beri özgül bir tartışma konusu olageldi. Bu durum ne bu ilişkinin sürekli merak uyandırdığı ne de bu tartışmanın aynı çerçevede devam ettiği anlamına geliyor. Aksine, hem bu konunun popüler olduğu ve gündemden düştüğü dönemler oldu, hem de her (yeniden) gündeme ge-

lişinde tartışmanın odağı farklılaştı. *Homopoliticus’u* okumanın bir izleği bu olabilir kanımca. Kitap, bir yanıyla tam da bu tartışmayı yansıtıyor zira. Son 25 yılda küresel ölçekte yaşa-nan gelişmelerin mimarlık alanına etkileri ve mimarlık alanının bu gelişmelere verdiği tepkilerle etkileşen metinler, söz konusu olan. Uluslara-

rası tartışmaları, literatürü ve teoriyi yakından izleyen ve bunlara özgün katkı sunan metinler.

Ama böyle sunulduğunda, kitabın -ve içerdiği metinlerin- bağlamsız ve daha çok kuramsal bir içeriğe sahip olduğu yanlışına düşülebilir. Oysa elimizdeki çalışma, yukarıda ifade ettiğim katkıyı üretirken, bunu son derece *bağlama gömülü* bir biçimde yapıyor. Kitabın her sayfasında, yapılan tartışmanın tam da Türkiye'nin son 25 yılında kentler, yapı çevre ve mimarlık adına tartışılmış ne varsa bunlar üzerinden yapıldığı fark ediliyor. Öyleyse yazarın maharetle yaptığı işlerden birinin bu olduğunu tespit etmek gerek: küresel tartışmalarla yerel gündem konuları arasında sürekli bir ilişki içinde akıl yürütmek.

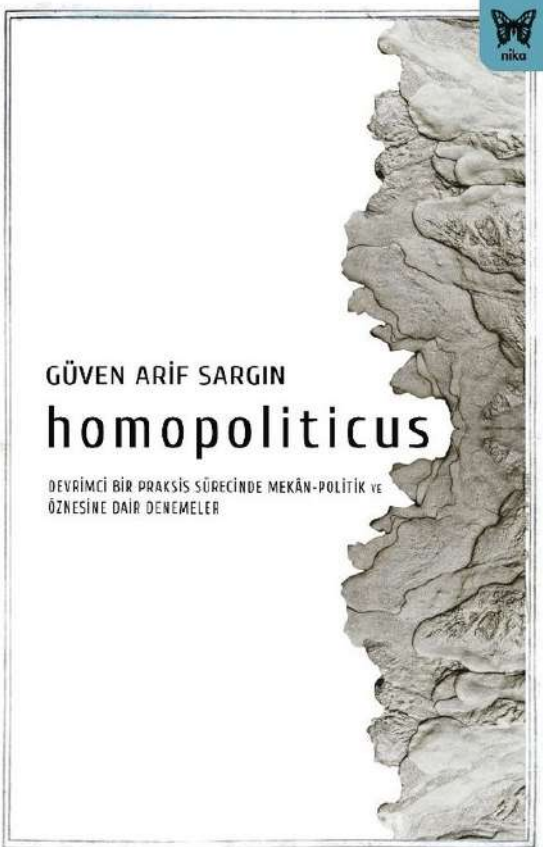
Yine başta çizdiğim çerçeve, kitabın, çeyrek yüzyıllık bu süreçte yapılan tartışmaları *izlediği* izlenimini verebilir. Burada izlemekten kastım, bu tartışmalardan pasif biçimde etkilenmek, tartışma çerçevelerini benimsemek. Oysa bu açıdan da kitaptaki metinler, söz konusu tartışmalara dair net bir pozisyonu yansıtıyor ve bu tartışmalara katkı sunarken yapılan sorgulamaların (ve öz-sorgulamaların) hepsi belli bir kuramsal çerçeveden yapıyor. 19. Yüzyıldan bugüne belli bir süreklilik içinde gelişen Marksist literatürün tanımladığı bir çerçeve bu. Yazar, böyle bir çerçeve içinde yaptığının "sistemli bir akıl yürütme" olduğunu daha kitabın başında vurguluyor. Amaçladığı "mekân-politik" bir söylemin inşasına katkı vermek. Kitabın başarıyla yaptığını işlerden bir diğeri de bu: kente, mekâna, mimara ve mimarlığa dair hem yeni bir şeyler söylemek hem de bunu savrulmadan, perspektifini kaybetmeden yapmak.

Kitabın takdire şayan biçimde yaptığı üçüncü şey ise, içeriğinden çok biçimine ilişkin. 25 yıl içinde üretilmiş metinleri, sorunsallarını silikleştirmeden yeni ve bütünsel bir metin içinde eritmek oldukça zorlu bir iş. Dahası, böyle bir tutum, kaybolmaya yüz tutmuş, zamanla *yarışmayan* bir zanaatkar titizliğini gerektiriyor. Nitekim, mevcut metinlerden kitabın üretilmesi, başlı başına birkaç yıla yayılmış bir süreç olmuş.

Metinlerin "kendi sorunsallarını silikleştirmeden" dedim; gerçekten de üç kısma ayrılan kitap hem yazarın bu 25 yıl içinde ilgi odağının hareketini gözle görünür hale getiriyor, hem de her bölümün odağına aldığı kavramlara ilişkin zihinsel gelişimini. Kitabın "PRAKSİS I: Kent, Ka-

musal Alan, Doğa" başlıklı ilk kısmı, Sargın'ın doktora tezi ile başlayan çevre/ doğa üzerine kafa yorusunun, AKP dönemi kentleşmesinin önüne koyduğu kent problematiğine doğru uzanışını somutluyor. "PRAKSİS II: Modernizm, İdeoloji ve Özne, Kamusal Tahayyüller" başlıklı ikinci kısım, iki temel probleme odaklanıyor. Bunlardan ilki, Marksizm'de ısrar ederken Modernizme dair eleştirileri reddetmeyen bir tavır geliştirmenin yol ve yöntemi üzerine. İkinci problem ise, "yaratıcı özne" mimar mitine karşı devrimci özne(lik)lerin imkânına dair. "PRAKSİS III: Program, Toplumcu Fayda ve Etik" başlıklı üçüncü kısım ise, bir önceki kısımda kavramsallaşan *homopoliticusun* (politik-özne'nin) örgütlenme ve eyleme biçimlerini araştırıyor. Mikro-siyasetin, kolektivitinin, karşı-hegemonyanın güncel olasılık ve biçimlerini tartışıyor.

25 yıla yayılan metinler söz konusu olduğu için, kitabın kendisinin de bir zamansal boyutu olduğundan söz etmek mümkün. Bu metinlerin içinde ürettiği tarihsel çerçeve, nesnel koşullarıyla AKP döneminin kentleşme politikalarına ve aynı dönemin giderek otoriterleşen siyasal iklimine denk geliyor. Fakat, bir de bu üretimin öznel koşulları söz konusu. Sargın, bu 25 yıllık dönemde, kitapta da yer yer dikkat çektiği gibi, belli bir kurumsal-coğrafi çerçeve içinde bulundu. Metinlerin tümünün, ODTÜ Mimarlık Fakültesinde -halen sürdürdüğü- öğretim üyesi (özne-) pozisyonuyla belirlendiğini söylemek yanlış olmaz. Bir yandan kendi entelektüel faaliyetini sürdürürken, bir yandan da tam da kavramlaştırma-ya çalıştığı şekilde bir *homopoliticus* olarak akademi içinde öğrenciler ve genç kuşak araştırmacılar için bir

çekim noktası haline geldi. Böylelikle kendi entelektüel praksiyi yanında böyle bir kitlenin üretimine de katkı yapmış oldu. Buna bir de, Sargin'in Mimarlar Odası ile etkileşimini eklemek gerekir. Zira kendisi Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yönetim Kurulu ve Merkez Yönetim Kurulu başta olmak üzere odanın çeşitli organlarında

görev yaptı, katkı sundu. Öyleyse kitabı oluşturan metinleri, bir yandan yazarın da (politik özne, mimar-özne, akademisyen-özne, vb. olarak) özneleşme sürecinin mecrası olarak görmek mümkün ve öğretici. Öğretici, zira, *homopliticusun* ancak iki boyutuyla diyalektik bütünlük arz eden bir inşa sürecinin ürünü olabileceğini

somutluyor: (kurumsal ve toplumsal) özneler-arası etkileşimlere açık ve fakat kararlı politik pozisyonundan taviz vermeyen bir varoluşla.

Sargin G. A., *Homopoliticus: Devrimci Bir Praksis Sürecinde Mekân- Politik ve Öznesine Dair Denemeler*
Ankara: Nika Yayınevi; 2024. 338 sayfa,
9786256520370.

Prof. Dr. Bülent Özer'e Armağan Çağdaş Mimarlık ve Sanat

Haluk Uluşan

Dr. Öğretim Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

Türkiye'de mimarlık tarihi disiplininin önde gelen isimlerinden biri olan Prof. Dr. Y. Müh. Mimar Bülent Özer'i 2016 yılının Haziran ayında yitirdik. 2017 yılından bu yana her yıl Özer'in anısına gerçekleştirilen "Çağdaş Mimarlık ve Sanat" sempozyumu, geçtiğimiz ay MSGSÜ Mimarlık Tarihi öğretim üyesi Prof. Dr. Ebru Özeke Tökmeci editörlüğünde YEM Yayınevi'nden yayımlanan ve sempozyum ile aynı ismi taşıyan bir kitap ile taçlandırılmış oldu.

Bülent Özer'in Türk mimarlık tarihi disiplinine yaptığı en büyük katkı, kendi penceresinden geliştirdiği metodolojik yaklaşım olmuştur. Bu görüşlerin mimarlık eğitimindeki nüvesini Bauhaus ekolüyle yakın akrabalık taşıyan temel tasarım dersleri (Vorkurse) oluşturmuştur. Uzun bir dönemi kapsayan akademik yaşamı boyunca kültür, sanat ve mimarlık alanında sayısız yayın üretmiştir. Metinlerinde tarihsellik, geleneksellik ve modernlik üçgenine odaklanırken, dönemin mimarlık yapıtlarına kültür ve üslup üzerinden kendisine özgü

yorumlar getirmiştir. Özer'in yılmadan savunmayı sürdürdüğü modern mimarlık anlayışı, onun özü itibarıyla ekletisizmi (kendi yorumuyla her türlü tarihsel bulaşmayı) reddeden tavizsiz bakışına dayanır. Kültürü bireyin kendi toplumsal konumunu üretmesinde en önemli araç olarak görürken, toplumun bireyden kolektif bütüne doğru bilgi zenginliği yoluyla daha yaratıcı hale getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Duyusal simge olarak sanat, onun dağarcığında zirve noktasını mekân yaratan mimarlıkla bulur ve kaçınılmaz olarak toplumla organik bir bağ kurar. Sanat tarihi ve kuramı, mesleki temel eğitim ile mimarlık kuramına odaklanan metinleri özü itibarıyla bu bağın izini süren arayışının ürünleri olmuştur.

Çağdaş Sanat ve Mimarlık kitabı üç ana bölümden oluşuyor. Özer'in yaklaşımı ve akademik hayatı kendisinin eşi ve İTÜ Mimarlık Tarihi öğretim üyesi Prof. Dr. Filiz Özer ile kitabın okuyucuyla buluşmasını sağlayan editor Prof. Dr. Ebru Özeke Tökmeci'nin sunuş yazılarında özet-

lenmiştir. Kitabın ilk kısmını Özer'in "2000 Yılına Doğru Sanat Kavramının Tanımı ve Kapsamı", "Mimaride Dizaynlama Yöntemleri Üzerine Bir Sistem Önerisi", "Cami Mimarisinde Çoğulculuğun Temsilcisi Olarak Mi-

mar Sinan", "Postmodernizme Sınıflandırıcı Bir Bakış", "Bruno Taut: Kişiliği ve Boğaziçi'ndeki Bir Evi Üzerine", ve "Celâl Esat Arseven" başlıklarını taşıyan beş adet seçme makalesi oluşturuyor. Kitabın ikinci ve üçüncü

kısımları 2017'den günümüze gerçekleşen sempozyum çalışmaları içerisinden sırasıyla "Eski-Yeni İlişkileri" ile "Teknoloji ve Sanat" konularına odaklanan bildiri ve makalelerden oluşuyor. Dördüncü ve son kısım ise

bu metinler ışığında kaleme alınmış anma yazılarını içeriyor.

Ed.: Özke Tökmeci E., Çağdaş Mimarlık ve Sanat - Prof.Dr. Bülent Özer'e Armağan. İstanbul: Yem Yayın; 2024. 344 sayfa, 9786257008921

İstanbul'daki Bizans Kalıntılarının Mimari Anlatımı – Sur İçindeki Kazılar ve Yüzey Araştırmaları (1927-2021)

Bilge Ar

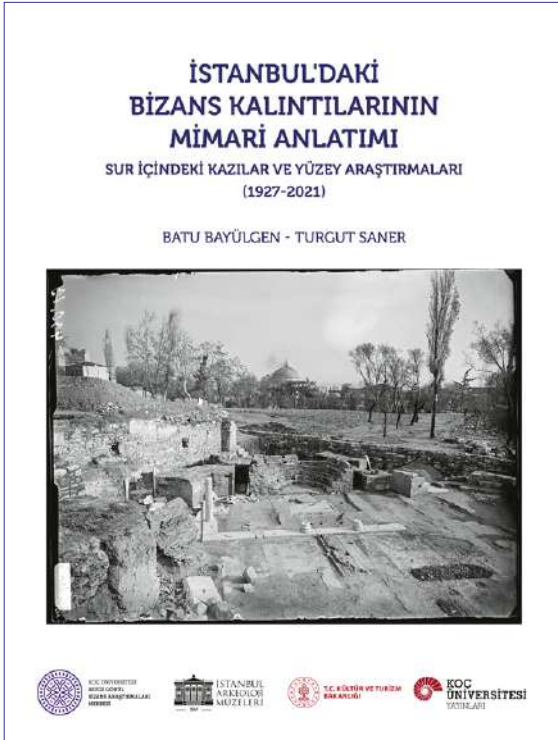
Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

İstanbul sur içindeki Bizans dönemine ait mimari kalıntılara dair alan ile ilgili araştırmacıların uzun süredir beklediği, şehrin kentsel arkeolojisi için kapsamlı bir referans kaynak oluşturacak "İstanbul'da Bizans Kalıntılarının Mimari Anlatımı - Sur İçindeki Kazılar ve Yüzey Araştırmaları (1927-2021, Batu Bayülgen-Turgut

Saner)¹ başlıklı çalışma geçtiğimiz yıl içinde yayınlandı. Kitap iki dilde Türkçe ve İngilizce (*Architectural Description of Byzantine Remains in Istanbul: Excavations and Surveys in the City within the Walls (1927-2021)* ISBN: 9786259433493) olarak ayrı ciltler halinde basıldı.

İstanbul'un Bizans devrine ait mimari topoğrafyasını konu alan şimdiye kadarki literatürün hemen hemen bütününde, belli başlı anıtlara ve 1970'lere kadar yürütülmüş geniş çaplı yüzey araştırmalarında tespit edilip kazılarla ortaya çıkarılan anıtsal yapı öbeklerine odaklanan bir yaklaşım bulunmakta. İstanbul'un karmaşık yerleşim tarihi ile ilgili geçmişe dair kapsamlı rekonstrüksiyonların yapılması ise hem arkeolojik verinin azlığından hem de hemen hemen tüm araştırmacıların odaklandığı belli başlı metinlerin yetersiz kalmasından dolayı oldukça zordur. Yerleşimin sürekli katmanlar şeklinde devam ettiği şehirde özellikle 1960'ların başından beri artan yapılaşma ve daha sonraki on yıllarda sayıları artan büyük ölçekli projeler pek çoğu tanımlanamayan anonim tabir edilebilecek çok sayıda küçük çaplı bağımsız arkeolojik

kalıntının da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunlar sistematik olarak yayınlanamamış dolayısıyla kentsel ölçekteki değerlendirmelere dahil edilememiş durumdadırlar. Tekil olarak ele alındıklarında bir bağlama oturtulamayan bu kalıntıların yayınlarla paylaşıp bütüncül olarak değerlendirmelerine olanak sağlanması, mevcut kaynaklar içinde kısıtlı kalmış araştırmacıların kentin tarihi katmanları, yol ağları ve kentsel alanın geçmiş kullanımları ile ilgili yeni sonuçlara ulaşmasına imkân verebilecek yegâne yol gibi görünüyor. Tespit edilebildiği kadarıyla, büyük ölçüde kurtarma kazıları ile belgelenen, belgeleme sonrası pek çoğu toprak altında kalarak, yeni projeler için tahrip edilerek ve/veya üzerlerine gelen modern yapıların altında kalarak bugün ulaşılmaz hale gelen bu kalıntılara dair bulgular İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından kayıt altına alınmış ve arşivlenmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzelerinin de desteği ile müze arşivlerinde çalışma olanığı bulan ve her ikisi de mimarlık tarihçisi olan Batu Bayülgen ve Turgut Saner büyük çoğunluğu daha önce yayınlanmamış olan bu belgeleri uzun ve meşakkatli bir süreç sonunda bir araya getirmiş, değerlen-

dirmiş ve bu yeni yayın vesilesiyle araştırmacılar ile buluşturmuştur.

Başlıca kaynağını İstanbul Arkeoloji Müzeleri arşivindeki belgelerin oluşturduğu yayının hazırlanmasında daha önce literatüre girmemiş yüzlerce kazı dosyasındaki çizim, görsel malzeme ve raporlar incelenmiş, dijitalleştirilmiş, İstanbul sur içinde farklı kurumlarca gerçekleştirilmiş arkeolojik kazılara dair yayın ve bulguların da dahil edildiği bir çerçeve içinde değerlendirilmiştir. İlgili yayın ve belgelerden tespit edilen yapı ve yapı kalıntılarının titizlikle hazırlanmış bir dizi plan çizimi güncel kadastral haritalarla karşılaştırılarak sunulmuş ve bunlara dair son derece detaylı deskripsiyon metinleri hazırlanmıştır. Yayın bir karton kutu içinde iki ayrı kısımdan oluşmakta, bunlardan biri metinlerin yer aldığı cildi oluştururken diğeri 44 adet içeriklerine göre farklı ölçeklerde hazırlanmış plan çizimini içermektedir.

Yayının metinlere ayrılmış olan cildi, biri İstanbul sur içindeki arkeolojik araştırmaların tarihi, diğeri arkeolojik mimari kalıntıların tanımlanmasına ayrılmış olan iki ana bölüme ayrılmıştır. İlk kısımda yer alan giriş bölümünde (Bölüm 1) İstanbul'un Bizans dönemi üzerine arkeolojik araştırmaların tarihi özet bir şekilde ele alınmış, seçilmiş başlıca yayınlara değinilmiştir. Önceki yayınların aksine bir anıt kataloğu gibi ele alınmayan ve müze arşivlerindeki belgele-re dayanan bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, üzerlerine pek çok yayın bulunan ve arkeolojik kazılara konu olmamış pek çoğu ayakta anıt ile ilgili maddeler yer almazken bunların bahsi giriş bölümünde bulunmaktadır. İlgili yapılar ayrıca ikinci ciltte planlar üzerinde revize edilmiş planları ile işlenmiş bulunmaktadır.

İlk kısmın içeriği 1927-1974 tarih aralığında yabancı kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülmüş veya desteklenmiş arkeolojik çalışmaların özet bir şekilde tanıtıldığı bölümle devam etmektedir (Bölüm 2). İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından yürütülmüş veya kontrolü yapılmış olan büyük ölçekli kazı çalışmaları ise ayrı bir başlık altında ele alınmış ve bunların tarihinin anlatıldığı metin ilk kısmın üçüncü alt başlığını oluşturmuştur (Bölüm 3). Kitabın ana gövdesini oluşturan ikinci kısım büyük ölçüde arkeolojik kalıntıların detaylı mimari deskripsiyonlarına ayrılmıştır. Bu kısım üç başlık altında düzenlenmiş, birinci başlık altında (Bölüm 4) beşinci yüzyıla ait birincil kaynak *Notitia'da* yer alan numaralandırma baz alınarak sur içi bölgeleri tanımlanmış, yayının diğer kısımlarındaki planlarda ve tanımlaması yapılan mimari kalıntıların konumlandırılmasında bu sistem kullanılmıştır. Büyük ölçekli kazılar hariç anıtlardan ziyade anonim tabir edilebilecek bağımsız ve küçük ölçekli mimari buluntular üzerine odaklanan içeriğinin doğası gereği yayında, içindikiler veya endeks gibi araçları kullanarak tarama yapmak pek kullanışlı değil. Bu açıdan numaralandırılmış bölgeler ve buluntuların konumları araştırmacıya referans olacak şekilde düzenlenmiş. Ayrıca buluntu adları yerine endeks kısmında sokak isimleri gibi konuma dair bilgiler yönlendirici olarak sunulmuş. Yayının ikinci kısmı literatürde yer aldıkları ölçüde kalıntıları inceledikten sonra (Bölüm 5) üçüncü bir alt başlıkla kitabın kullanıcıını İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nce belgelenmiş ve arşivlenmiş kalıntıların son derece detaylı deskripsiyonları ile buluşturuyor (Bölüm 6). Kitabın giriş bölümlerinde de değinildiği üzere 5. ve 6. bölüm-

lerin içeriği sadece tanımları içeriyor ve özellikle sunulan materyale dair yorumlamaları içermediği belirtilmiştir. Bazı belli başlı kalıntılara ait geniş bir zaman dilimi içinde yürütülmüş alan çalışmalarına dair yorumlara ise 2. ve 3. bölümlerde yer verilmiş. Birinci cilt Sergius ve Bacchus kilise yapısı üzerine Bayülgen'in kendi mimari araştırma bulgularını paylaştığı bir ek ile sonlanmakta.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri belgeleri içerisinde yer alan planlar Bayülgen tarafından revize edilip dijital ortama aktarılmış ve 2006 kadastral planı üzerine işlenmiş. Çizimlerin hazırlanma süreci ile ilgili detaylı bilgiye kitapta yer verilmekte. Yayın için yeniden çizilen planların doğrudan kopyalanmak yerine, önceki yayın ve raporlarda yer alan boyut ve ölçüler, ayrıca kesit çizimleri dikkate alınmak suretiyle tamamen yeniden oluşturulduğu, bu süreç içinde kullanılan yöntemler ve karşılaşılan zorluklarla birlikte aktarılmakta. Son derece titiz bir şekilde hazırlanmış olan bu çizimler yayının en önemli katkıları arasında sayılmalıdır. Antik bölge sınırlarını gösteren plan 1/40000, sur içi kent planını içeren plan (Plan 1) 1/10000, bölgeleri içeren Plan 2 ve 7 arasındaki paftalar 1/2000, bölge planları içinde yakın bakışlar ve yapılar (Plan 13,30, 32, 33, 43) 1/1000, daha detaylı çizimler içeren üç örnek (Plan 9, 12, 44) ve bazı döşeme bezemesi içeren planlar 1/200, diğer tüm planlar ise 1/500 ölçek ile hazırlanmış.

Yayının başlığında da belirtildiği üzere yazarlar bu çalışma ile İstanbul sur içindeki Bizans dönemine ait yapı kalıntılarının mimari tanımlarına odaklanmakta. Yayının giriş bölümlerinde ve ilgili diğer bölümlerde

müze arşivlerindeki malzemenin değerlendirilmesi ile ilgili karşılaşılan zorluklar ve değerlendirme için benimsenen yaklaşım açıklanmakta. Tüm arkeolojik verinin derlenmesindeki en büyük zorluk kalıntıların ve kazıların niteliği ile ilişkilendirilmiş, kalıntıların çoğunun sadece fotoğraf ile 1970 öncesi örneklerin ise yalnızca bir kısmının çizimlerle birlikte sunulan kısa raporlar aracılığı ile sunulduğu aktarılmış. Ayrıca söz konusu kalıntıların çoğu ya kaybolmuş ya da ortaya çıkarılmalarında etkili olan modern binaların altında kalmış olduğundan günümüzde gözlemlenememekte. Bu nedenle, yazarlar bu yayın için tamamen müzedeki ve literatürdeki malzemelere odaklanan bir yaklaşım benimsediklerini ve yine aynı nedenlerle, yayınlanmamış kazılar ile ilgili olarak, dönem veya işleve ilişkin yorum ve gözlemlerini dahil etmediklerini ve yalnızca arkeolojik malzemenin tanımlamasını yapmaya odaklandıklarını belirtmişlerdir. Yayının kapsamını tarihi-mimari araştırmalar değil arkeolojik kazılardan edinilen bilgilerin oluşturduğu da giriş bölümlerinde vurgulanmış. Yazarların belirledikleri bu yaklaşım ve deskripsiyonların son derece titiz ve detaylı niteliği, yayının hedef kitlesini de konunun doğrudan uzmanlarına odaklayacak biçimde şekillendirmiş.

Farklı yapı ve yapı gruplarına ait oldukça kalabalık bir mimari kalıntılar listesi sunmakla birlikte yayın önceki araştırmalar gibi bir İstanbul Bizans anıtları kataloğu iddiası taşımıyor. Giriş bölümünde İstanbul'un Bizans devri mimari topoğrafyası ile ilgili önceki seçme kaynaklar tanımlanırken Müller-Wiener'in *Bildlexicon zur Topographie Istanbul's* adlı çok bilinen eseri üzerinde özellikle durul-

muş. Ancak burada eser bir model olarak değil, Bayülgen ve Saner'in yayınının içeriğinden farklılaştığı yönleri vurgulanarak ele alınmış. Doğası gereği başlıca anıtlara odaklanan eser içinde "anonim" tabir edilen pek az madde bulunuyor ve bunlar da literatürde bir nebze yer bulabilmiş olan örnekler. *Bildlexicon*'un kullanıcı kitlesi de oldukça geniş. Anıtlar mümkün olduğunca plan çizimleri ve kronolojik katmanları dikkate alınarak düzenlenmiş maddeler halinde verilmekte ve ayrıca eserin en büyük faydalarından biri her maddenin sonunda çok kapsamlı kaynakça bilgilerinin verilmiş olması. Bayülgen ve Saner'in detaylı deskripsiyonlar ve çizimler ile paylaştıkları maddelerin büyük çoğunluğu ise literatürde ilk defa yer almakta ve bu yeni referans kitap ile, gelecekteki pek çok çalışmayı tetikleyecek bilgiler konunun uzmanlarının inceleme ve yorumlarına sunulmakta. Dolayısıyla yayının kaynakçasının özlü seçilmiş bir liste olduğu fark edilir. Sadece çalışmanın asıl meselelerine doğrudan cevap veren ve özellikle arkeolojik kazılara yönelik kaynaklara yer verilmekte, bu seçim giriş bölümlerinde belirtilmektedir. Ele alınan bazı yapı kalıntıları ve buldukları bölgelere değinen başka güncel yayınlar bulunmakla birlikte (sosyal topoğrafya, tarihi arka plan, işlevlendirme tartışmaları vb.) bunlar, kitabın hedeflediği plan çizimleri ve teknik mimari tanımlara katkı sunmadığı sürece kapsam dışı bırakılmıştır.

Bizans mimarlık tarihi alanında çalışırken yapıları anlamak için kullandığımız araçlar, bugünkü mimari üretimlerimizde de baskın olan iki boyutlu analitik bakış ve bunların Bizans mimarisi ve yerleşimleri üzerine kavrayışımızda oluşturduğu problem-

leri bir süredir tartışmaktayız. Özellikle Orta ve Geç döneme tarihlenen yapılar için Bizanslı yapı ustalarının tasarım ve inşa sürecinde muhtemelen bizim bugün yapıları çalışmak için kullandığımız iki boyutlu araçları kullanmadıklarını düşünen araştırmacı sayısı da giderek artmakta. Bizans mimarlığını ele alan kitaplardaki şematik çizimler bu açıdan oldukça yanıltıcı olabiliyor. Zira aynı yapılar bugünün teknikleri ile belgelendiklerinde, örneğin 90 derecelik açılarla idealize olarak üretilen "referans" çizimlerin sayısı şaşırtıcı biçimde fazla. Tasarım kararlarının doğrudan yerinde verildiği canlı inşa süreci ile ilgili son yıllarda yapılan araştırmalarda ilk bakışta bir anormallik veya bozukluk olarak görebileceğimiz bir açı farkının veya pencere açıklıklarındaki bir amorfliğin mekânın doğal ışığı kullanımı ile ilgili özel bir karar olabileceğini ortaya koyan çalışmalar var. Bizans mimarisi için bu önemli nüansların idrakı detaya odaklanan çalışmalarla mümkün. Bu sebeple de titiz belgeleme çalışmaları ve doğru çizimler, kavrayışımız için son derece önemli. Kent ölçeğinde de İstanbul sur içinin ortaçağ katmanına dair yol ağları ve kentsel alanların kullanımına dair burada sunulan kalıntıların sağlayacakları ipuçları ancak doğru çizimlerle mümkün olabilir. Hatalı yerleştirilen bir yapı grubu, muhtemel yol aksları, sokak ağlarının belirlenmesi gibi konularda çok yanlış yönlenebilir. Gelecekte daha farklı gösterim yöntemlerine de ihtiyacımız olmakla birlikte bugün ortak bir dil olarak mevcut iki boyutlu gösterimlere tabiyiz. Bu yayın ele aldığı yapı ve yapı grubu kalıntıları için bu ihtiyacı en titiz şekilde karşılıyor. İlk defa paylaşılan kalıntılar haricinde daha önceki yayınlarda yer verilmiş plan çizimleri de boyut ve ölçek verilerinin kontrolü sağlanarak revize

edilmiş ve güncellenmiş. Bu halleriyle planda yer alan herhangi bir yapı ile ilgili çalışacak araştırmacı için güvenilir bir referans sunuyor.

Doğrudan konunun uzmanlarına yönelik olarak hazırlanmış içeriği, titiz plan çizimleri ve yapı kalıntılarının detaylı deskripsiyonları ile bu yayını önemli bir referans kaynak teşkil etmekte. Pek çoğu ilk defa bu kitap ile yayınlanan verilerin araştırmacılar ta-

rafından değerlendirilip kısıtlı ölçüde yazılı kaynaklar üzerinden bildiğimiz şehrin işleyişine dair değerlendirmelere yeni bakışların oluşumunu tetikleyebilme potansiyelini taşıyor. Sadece matbu olarak yayınlanmış olan kitabın dayandığı dijital verilerin ve arşiv materyallerinin gelecekte oluşturulacak bir veri tabanı ile erişime açılması da hayallerimiz içinde olabilir. İstanbul'un sur dışı bölgelerin-

de gerçekleşen arkeolojik çalışmaları da bu detay ve titizlikle araştırmacıyla buluşturacak yayınlar ise ayrı bir temennimiz olsun.

¹Bayülgen B, Saner T. İstanbul'da Bizans Kalıntılarının Mimari Anlatımı – Sur İçindeki Kazılar ve Yüze Araştırmaları (1927-2021). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları; 2024. XXII + 696 sayfa, 44 plan. ISBN 9786259452104

DÜZELTME

81. sayımızda 'Kütüphane' sayfalarımızda yayımlanan yayınevinden gelen tanıtım metninde sehven yapılan hata nedeniyle kitap tanıtım yazısına bu sayımızda tekrar yer veriyoruz.

Cumhuriyetin 100. Yılına Armağan: "Cumhuriyetin 100. Yılında Mimarlık"

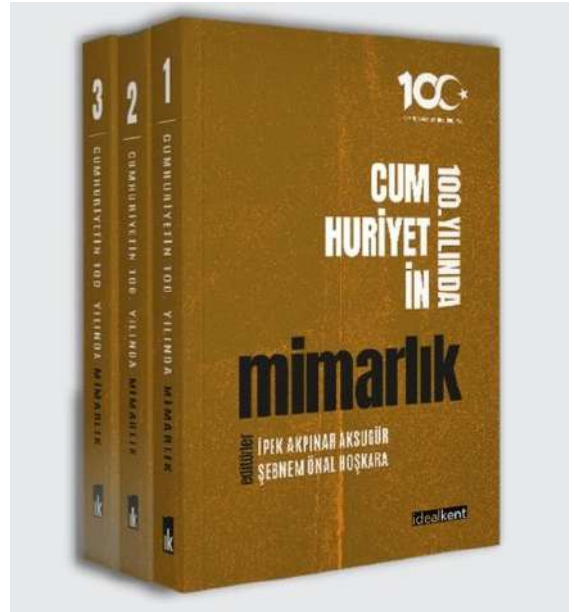
Bekir Ateş

Cumhuriyet'in 100. yılı, Türkiye'nin modernleşme sürecinin mimarlık aracılığıyla nasıl şekillendiğini anlamak için önemli bir dönüm noktasıdır. *Cumhuriyetin 100. Yılında Mimarlık* başlıklı üç ciltlik eser, Türkiye'nin Cumhuriyet dönemi boyunca yaşadığı mimari gelişmeleri geniş bir perspektiften ele alıyor. İpek Akpınar Aksugür ve Şebnem Önal Hoşkara'nın editörlüğünde hazırlanan ve İdealKent Yayınları arasından yayınlanan kitap, Türkiye'nin modernleşme ve kentleşme süreçlerinde mimarlığın oynadığı rolü çok boyutlu ve çok katmanlı bir şekilde mercek altına alıyor. Aynı zamanda, mimarlığın sosyal, politik ve kültürel bağlamlar içerisinde nasıl bir dönüşüm yaşadığını inceliyor.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türkiye'de mimarlık, sadece bir yapı inşa süreci olmaktan çok, toplumsal ve ulusal kimliğin inşasında önemli bir araç haline gelmiştir. Cumhuriyet idealleri doğrultusunda

modernleşen Türkiye'nin şehirleri, mimari yapılarla donatılırken, bu yapılar modern Türkiye'nin vizyonunu yansıtan semboller olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, *Cumhuriyetin 100. Yılında Mimarlık*, Cumhuriyet'in yüz yıllık tarihine dair mimari bir yolculuk sunarak, okuyucuyu Türkiye'nin mimarlık tarihinde bir keşfe davet ediyor.

Cumhuriyetin 100. Yılında Mimarlık kitabı üç ciltten oluşan kapsamlı bir eser. Her bir cilt, Türkiye'deki mimari gelişmeleri farklı açılardan ele alarak, Cumhuriyet'in mimarlık alanındaki etkilerini ve sonuçlarını tartışıyor. Cumhuriyet'in modernleşme politikalarının mimarlık üzerindeki etkilerini hem akademik bir derinlikle hem de geniş bir bakış açısıyla ele alan bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin mimarlık tarihine dair geniş kapsamlı bir anlatı sunmak ve mimarlığın

toplumsal, kültürel ve politik işlevlerini ortaya koymaktır. Üç cilt, on bölüm ve toplam 59 bölüm makalesinden oluşan kitap mimarlık profesyonelleri ve akademisyenler için

önemli bir referans kaynağı olduğu kadar, Türkiye'nin modernleşme tarihiyle ilgilenen genel okuyucu kitlesi için de değerli bir başvuru kaynağı niteliğinde. Editörlerin giriş yazısında belirttiği gibi *"bu çalışma, ekonomik ve toplumsal kırılmaların mekâna yansımaları, mimarlık aracılığı ile fizikselleşmesi, Türkiye topraklarının modernleşme serüveninde mimarlığın kritik rolünü mesleğin ve eğitimin duayen isimleri ile olduğu kadar yetişmekte olan genç araştırmacıların eserleriyle aktarıyor."* (Akpinar Aksugür ve Önal Hoşkara s.9).

Birinci Cilt: Tarihsel ve Kronolojik Anlatı

Dört bölüm olarak planlanan *Cumhuriyetin 100. Yılında Mimarlık* kitabının birinci cildi, Türkiye'de mimarlığın tarihsel gelişimini kronolojik bir perspektifle ele alınan anlatılardan oluşuyor. Bu ciltte mimarlığın Cumhuriyetle birlikte geçirdiği dönüşüm, siyasi ve sosyal bağlamlar içerisinde derinlemesine inceleniyor. Kitap, dönemin önde gelen mimarlarının ve kentlerin deneyimleri üzerinden, Türkiye'nin modernleşme sürecinde mimarlığın oynadığı kritik rolü gözler önüne seriyor. Bu bölümde üç yazı yer alıyor. Uğur Tanyeli hoca *"Türkiye'de Mimarlık ve Milliyetçi Politikalar: Geç 19. Yüzyıldan Bugüne"* başlıklı yazısında milliyetçilik görünümünün günümüzdeki mimarlık pratikleri ile olan çarpık hikayesine odaklanıyor. *"1950-60 Arası Türk Mimarlığı: Dönemin Aktörleri Üzerinden Bir Okuma"* başlıklı makalesiyle ilker Fatih Özorhon birçok açıdan dönüm noktası olan 1950-60 arasındaki değişimi hem kurumsal hem de bireysel aktörler üzerinden ele alıyor. Esmâ Eroğlu ve Adnan Aksu ise *"1950-1980*

Türkiye Mimarlığında Kimlik Arayışı ve "Tekrar" başlıklı makalesiyle 1950-1980 yılları arasında mimari düşüncede üretilen özdeşleşme biçimindeki tekrarlara odaklanarak mimarlık manzarasında geliştirilen söylemleri inceliyor.

Birinci cildin ikinci bölümünde "Kentler Üzerinden Mimari Anlatılar" bir ara kesit olarak değil asli unsur olarak incelemiyor. Bu bölümde sekiz makale yer alıyor. Cumhuriyetin simge kenti özelliğini taşıyan Ankara başta olmak üzere İstanbul, İzmir, Bursa, Trabzon, Tokat ve Erzincan illerinde yer alan yapılar ve şehir formu üzerinden önemli değerlendirmeler üzerinde duruluyor. Bu açıdan Elvan Altan'ın *"Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Tarihini Ankara'dan Düşünmek"* makalesi önemli bir giriş niteliği taşıyor. Makale başkent Ankara'da üretilen mimarlığın tarihini nasıl yazdığımızı, yani Ankara'nın mimarlık tarihi literatüründe tanımlanan ve olası tanımlan(a)mayan kimliklerini düşünerek, 100 yılını tamamlayan Cumhuriyet'in tarihyazımı pratiğini ve Cumhuriyet dönemi mimarlığının hangi hâkim bakış açıları ve söylemlerle yazıldığını değerlendirmek için yol gösterici nitelikte.

"Devletin Mimarlık Kültürünü Kamu Erki Mekânı Üzerinden Okumak: Başkent Ankara" başlıklı yazıyla Seda Arslan ve Zeynep Uludağ'ın katkı sunduğu incelemenin ardından *"İstanbul'da Cumhuriyet Dönemi Mimari Üretimi ve Miras Olarak Korunmasına Yönelik Bir Değerlendirme"* başlığıyla Burcu Selcen Coşkun İstanbul ekseni bir metin kaleme alıyor. İzmir İktisat Kongresinden günümüze İzmir Liman arkası bölgesinin 100 yıllık dönüşümü Hikmet Eldek Güner, Eylül Ayda Türker Eren,

Su Kardelen Erdoğan, İdil Ece Şener, Gaye Birol'un hazırladığı makalede çarpıcı bir şekilde analiz ediliyor. Bursa'nın en önemli mekânlarından birisi olan Altıparmak Caddesini ise Abdülkerim Karaoğlu ve İldem Dinar inceliyor. Bu bölüme Deniz Bayrak, Dilara Merve Kelkit, Ayşen Çelen Öztürk, Rasa Olarak Erzincan, Merve Umay Keçeci Toru değerli incelemeleriyle katkı veren diğer yazarlar olarak görünüyolar. Kitabın üçüncü bölümünde ise *"Meydan, Endüstri, Kültür, Spor ve Altyapı Projeleri Üzerinden Anlatılar"*a odaklanılıyor. Bu bölümde toplam 13 makale yer alıyor. *"Cumhuriyet'in Tanığı: Taksim Meydanı ve Atatürk Kültür Merkezi"* başlıklı makalesiyle Özge Ayşegül Fişen ve Hüseyin L. Kahvecioğlu kitaba katkı veriyor. *"100.Yılda İstanbul Sanatoryumlarına Yeniden Bakmak: Yapı Tipleri ve Veremden Sonraki Yaşamları"* başlıklı çalışmasıyla Deniz Avcı, Cansu Değirmencioğlu 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından verem gibi toplumu tehdit eden bulaşıcı hastalıklarla mücadelede terapötik-hijyenik-diyet tedavisi sunan evrensel sağlık yapıları olan sanatoryumların inşa edilmesini inceliyor. Derin İnan, A. Elif Yabancı, Duygu Tüntaş ise *"Modernin Çoğulculuğundan Güncelin Tekilleşen Spor Politikalarına: Ankara Tenis Kulübü Odağında 19 Mayıs Spor Yerleşkesi Örneği"* başlıklı makalelerinde çoğulcu ve kitlesel faydacı spor anlayışına paralel olarak, istasyonun kuzey doğusunda, şehir parkı ve sergi bahçesiyle birlikte tenis, atletizm, yüzme, okçuluk, eskrim gibi pek çok spor dalına hizmet eden Türkiye'nin ilk modern spor yerleşkesi, başkent Ankara'da inşa edilen Hipodrom ve 19 Mayıs Stadyumunu ele alıyor. Yine Modern

Ankara'nın önemli yapılarından birisi olan Türk Tarih Kurumu binasının tasarım süreçlerini ve mimar Turgut Cansever'in düşünme ve uygulama biçimlerini Sedat Akdoğan'ın "Ankara Türk Tarih Kurumu Binası'nın (1951-67) Tasarım Katmanları Üzerinden Turgut Cansever'in Düşünme ve Uygulama Biçimleri" başlıklı makalesinde ele alıyor. "Meydan, Endüstri, Kültür, Spor ve Altyapı Projeleri Üzerinden Anlatılar" üzerinden devam eden bu bölüm Pınar Geçkilî Karaman, Salih Aktin, Cihad Özsöz, Nilay Ünsal Gülmez, Ahmet Sezgin'in katkılarıyla şekilleniyor.

İkinci Cilt: Konut, Mekân, Kültür ve Kadın Anlatıları Üzerinden Mimarlık

İpek Akpınar ve Şebnem Önal Hoşgör hocaların editörlüğünü yürüttüğü kitabın ikinci cildinde de kapsamlı bir içerikle karşılaşılıyor. İlk cilt tarihsel akışa uygun ve daha çok yeni cumhuriyet politikalarının mimarlık bağlamındaki izlerini sürerken ikinci cilt hayatın içinde bir izlek üretiyor. Dört bölüm ile planlanan ikinci cildin ilk bölümü (üçlemenin beşinci bölümü) "Konut ve Konut Kültürü Anlatıları" başlığını taşıyor. Bu bölümde toplam on metin yer alıyor. Cumhuriyetten önce Osmanlı yaşamına dahil olsa da Cumhuriyetle birlikte yaygınlaşan apartman olgusunu Gülçin Pulat Gökmen ve Gizem Öztürk ele alıyor. "İstanbul'da Modern Konut Olarak Gelişen Apartman ve Yaşam Kültürünün Yüz Yıllık Öyküsü" başlıklı yazıda toplumsal değişimi ve yaşam kültürünü apartmanlar üzerinden ele alıyor. Konut üzerinden hayata ve cumhuriyet tarihine bakan bölüm içinde yazılarda tek tek yapı örnekleri üzerinden tipolojik okumalar yapan çalışmalar da yer alıyor. Adile Nuray Bayraktar'ın "Cumhuriyet

Başkenti Ankara'da Yerleşim ve Tek Yapı Ölçeğinde Konut Uygulamaları Üzerinden Tipolojik Okumalar" başlıklı yazısında bir Cumhuriyet başkenti olmasının ardından Ankara'da başlayan inşaa faaliyetleri içinde yerleşim ve tek yapı ölçeğindeki konut uygulamalarının modernleşme ideolojisinin gündelik yaşamdaki karşılıklarını da anlamaya dönük bir çaba içerisine giriyor. Yine bu bölümde ilgi çekici yazılardan birisi de Berkay Oskay, Ömür Barkul'un hazırladığı "Cumhuriyet'ten Günümüze Popülizm ve Mimarlık İlişkilerine Konut Üzerinden Bir Bakış" başlıklı metindir. Metinde siyasi partilerin ve siyasilerin mimarlık alanına ilişkin yaklaşımlarının popülist dili nasıl etkilediğine de vurgu yapılmaktadır. Konut üzerinden cumhuriyet tarihi ve hayatını anlama çabasının ardından yine mimarlık kavramının kültür/popüler kültür ve gündelik hayat anlatılarının ele alındığı diğer bölümde ise beş makale yer alıyor. Bu makalelerde plaj kültüründen Cumhuriyet'in 100. Yılında "Modern (İç Mekân ve) Mobilya" kavramına kadar birçok izlekte tarihsel anlatılar ele alınıyor. Ahmet Erdem Tozoğlu, Elif Kaymaz ve Öykü Su Sezen'in kaleme aldıkları "Kamusal Mekân, Toplum ve Tören: İstanbul'da Milli Bayram Kutlamalarının Mekânsal ve Toplumsal İzleri" başlıklı makale ise tören olgusuna zemin teşkil eden mekânların gelişimini ele alıyor.

"Kadın ve Mekân Anlatıları"nda yer alan üç makalede cumhuriyet kadınının biçimlendiği mekânlara odaklanılıyor. "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Mimarlık, Heykel ve Resimde Kadınların İzleri"nde Neslihan Türkün Dostoğlu tarihi süreçte dünyada kadınların mimarlık ve çeşitli görsel sanatların

gelişimindeki rolünü arka planda incelerken, Osmanlıların son dönemlerinden başlamak üzere Cumhuriyet'le birlikte, gelişmiş ülkelerdeki sosyal, ekonomik ve teknolojik uygulamalar doğrultusunda pek çok alanda değişim yaşayan Türkiye'de kadınların mimarlık ve çeşitli görsel sanatlardaki katkılarını değerlendirmektedir. Güliz Öktem Taşdemir "İsmetpaşa Kız Enstitüsü'nden Ankara Olgunlaşma Enstitüsü'ne: Cumhuriyet Kadını ve Eğitsel Mekânların Belleği"ni incelerken Sevince Bayrak ise "Hakikatin Tasından İçtiğimiz Sırlar" başlığı ile farklı mimarlık okullarından mezun olmuş kadın mimarların proje ve metinlerine odaklanarak, kent ve mimarlıkla ilgili çeşitlenen yaklaşımlara ait bir panoramayı görünür kılmaya çalışıyor.

İkinci cildin son bölümü olan "Temsiliyet Anlatıları"nda ise üç metin yer alıyor. Bölümün girişinde yer alan "Bir Dönüşüm Anlatısı: Cumhuriyet Döneminde ve Cumhuriyet'in 100. Yılında Temsil" başlıklı makalesi ile Hande Tulum Okur Bu yazıda buradan hareket ile mimarlık ürünün temsiline ve hatta yeniden temsiline, seçili ürünler üzerinden hem Cumhuriyet'in ilk yıllarından; 1930'lu yıllardan hem de günümüzden; Cumhuriyet'in 100. yılından bakmayı deniyor. Böylece Cumhuriyet'in ilk yılları ve günümüz arasında temsil üzerinden bir iletişim kurulabileceği savını işliyor. Yelda Durgun Şahin "Türk Posta Pullarında Cumhuriyet Yapıları ve Ulusal Kimliğin Değerlendirilmesi"ni yaparken kitabın son yazısında ise İdil Akkuzu "Afetler, Göçler, Direnişler: Cumhuriyet'in 100 Yıllık Birikiminde "Geçici Yerleşim"in İzleri"ni sürüyor.

Üçüncü Cilt: Politika, Bürokrasi, Örgütlenme ve Eğitim Anlatıları

"Cumhuriyet'in 100. Yılında

Mimarlık" üçlemesinin son cildi, Türkiye'de mimarlık eğitiminin yanı sıra mesleki örgütlenme, bürokrasi ve politika bağlamında önemli değerlendirmeler içeriyor. İki ana bölüm olan üçlemenin son cildinde toplam ona altı makale yer alıyor. Cildin giriş yazısında Eyüp Muhcu kaleme aldığı "*Cumhuriyet'in 2. Yüzyılına doğru Mimarlar Odası*" başlıklı makalesinde Cumhuriyet'in birinci yüzyılını tamamlayıp ikinci yüzyıla girmesini "tarihsel bir eşik" olarak değerlendiriyor ve Mimarlar Odası'nın bu tarihsel eşikteki rolünü ele alıyor. Bilge İmamoğlu ise "*Cumhuriyet, Bürokrasi, Mimarlık*" başlığını taşıyan metinde Cumhuriyet'in mimarlık tarihinin en özgün ve öğretici özelliklerinden birisi olan, yapı çevrenin üretim süreçlerinin örgütlenişinde ve bunun 20. yüzyılın büyük kısmı boyunca devingen bir şekilde evrilip dönüşmüş çeşitliliğini ortaya çıkartıyor. Üçüncü cildin bir diğer ilgi çekici yazı ise Hasan Tahsin Selçuk'un kaleme aldığı "*Türkiye'de Mimarlık Politikası Talepleri 1931'den 2005 Türkiye Mimarlık Politikası Çalışmalarının Başlangıcına*" başlıklı incelemesi. Yazar çalışmada, mimarlık politikasının, Cumhuriyet dönemi süresince hangi söylem yapılarında ve ne içerikte işlendiğini, göstermeyi amaçlıyor. "*Kentsel Tasarım Pratiğinin Neresinde? Mimarlık, Planlama ve Peyzaj Mimarlığı Mesleki Üretim Mecraları Üzerinden Bir Bakış*" başlığını taşıyan makalede Şebnem Gökçen ve Hüseyin Küçüköğlü mesleki pratiğin çok-boyutlu ve kapsamlı altyapısına bakışın ardında Cumhuriyetin 100. yılında "kentsel tasarımın güncel

mekânsal pratiklerin neresinde durduğu" sorusunu yanıtlama denemesi yapıyor.

"*Mesleki Eğitim Anlatıları*" başlığını taşıyan son bölümde ise toplam oniki makale yer alıyor. Mimarlık eğitim tarihinden mimarlık okullarına, kuruluş hikayelerine, hangi şartlarda eğitim hayatlarına başladıklarına, nasıl bir eğitim paradigması ürettiklerine kadar çok derinlikli analiz yer alıyor bölüm içinde. Türk mimarlık tarihinin köşe taşı niteliğindeki okulların nereden başladığını, günümüz şartlarında nereye geldiğini, nicelik ve nitelik bağlamı içinde ele alan makalelerin ilki "*100 Yıl 100+ Okul Türkiye'de Mimarlık Eğitimi: Kurumlar, Olaylar, Aktörler*" başlığı ile Nezih R. Aysel'e ait. Yazar Cumhuriyet'in ilan edildiği günlerde ülkedeki diplomalı mimar sayısının yaklaşık 30 olduğunu hatırlatarak bugün mimarlık okullarının senede ortalama 6-7 bin mezun veren bir endüstriye dönüşmüş durumda olduğunu belirtiyor ancak bu kadar mezuna rağmen yapı çevre içinde nitelikli yapı görme oranının ise son derece düşük olduğuna vurgu yapıyor.

Figen Orçun Kafesçioğlu'nun hazırladığı "*Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisi'nden Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne "Akademide" Mimarlık Eğitimi*" başlıklı makale ile 140 yıllık kurumda mimarlık eğitiminin evreleri, kurum tarihi hakkında yapılmış çalışmalar, araştırmalar ile kurumda eğitimci ve öğrenci olanların ve mezunların tanıklıkları üzerinden ele alıyor. Önemli ekollerden birisi olan İTÜ Mimarlık Fakültesini ise Ayşe Şentürer ele alıyor. "*Avangard, Alacakaranlık ve Ufuk Çizgisi: Cumhuriyet'in Başlangıç, Bugün ve Geleceğinde İstanbul Teknik Üniver-*

sitesi Mimarlık Fakültesi" başlığını taşıyan yazısında Şentürer, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, kendi avangard oluş pozisyon ve potansiyelleri ile bir avangard hareket olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve hemen sonrası uygulamalarındaki yerini, bugünkü pozisyonu ve olası gelecekleri üzerinden ele alıyor. Ayşen Savaş "*ODTÜ Projesi*" başlığı ile farklı bir mimarlık geleneğini temsilen Cumhuriyet'in merkezi Ankara'da eğitime başlayan ODTÜ'yü yerleşkesi ve mimarlık eğitimindeki geleneğini ele alarak inceleyiyor. "*Mimarlık Eğitimi: Başkentte Gazi ve ODTÜ Ekoller*" başlıklı makalede Sevgi Lökçe ve Nezih Burak Bican İstanbul dışında kurulan ODTÜ ve Gazi Üniversitesi'ne bağlı mimarlık bölümlerinin, geçtiğimiz yüzyılın ortalarından sonra Anadolu'da geç yaygınlaşan mimarlık eğitiminde birbiriyle yer yer benzeşen ama çokça da ayrılan iki farklı ekol oluşturduğunu vurgulamaktadır. Kitabın yine bu bölümünde "*Mimarlık Eğitiminde Yıldız Ekolu*"nü Çiğdem Polatoğlu, Gökçe Tuna Taygun ve C. İrem Gençer ele alırken "Dokuz Eylül Üniversitesi" ekolünü ise Ferhat Hacılibeyoğlu ve Hikmet Sivri Gökmen inceliyor. Geç dönem mimarlık okullarından birisi olan Çukurova Üniversitesi Mimarlık bölümünü ise Özlem Şenyiğit Sarıkaya ele alıyor.

Cumhuriyet'in 100. Yılında Mimarlık ve Geleceği

Cumhuriyetin 100. Yılında Mimarlık kitabı, Türkiye'nin modernleşme sürecinde mimarlığın oynadığı merkezi rolü derinlemesine inceleyen kapsamlı ve titiz bir çalışma. Kitap, mimarlık tarihini sadece geçmişin bir yansıması olarak ele almakla kalmıyor, aynı zamanda geleceğe

yönelik mimari politikalar hakkında da önemli tartışmalar ortaya koyuyor. Cumhuriyet'in 100 yıllık mimari mirasını detaylı bir şekilde analiz eden bu eser, Türkiye'nin toplumsal, siyasal ve kültürel dönüşümünü mimarlık prizmasından bakarak anlatıyor.

Üç ciltlik bu çalışma, Türkiye'nin mimarlık tarihine dair Cumhuriyetin 100 yılında yapılmış en kapsamlı eserlerden biri olarak değerlendiriliyor. Kitap, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türkiye'deki mimari gelişmeleri hem tarihsel hem de tematik bir bakış açısıyla sunarak, okuyuculara mimarlık ile toplumsal dönüşüm arasındaki karmaşık iliş-

kiyi derinlemesine kavrama fırsatı veriyor. Mimarlık tarihine dair geniş bir anlatı sunan çalışma, Türkiye'nin modernleşme sürecine dair önemli bilgiler sunarken, mimarlığın ulusal kimliğin inşasındaki rolünü de derinlemesine ele alıyor.

Kitap, yalnızca geçmişteki mimari yapıları ve süreçleri incelemekle kalmıyor, aynı zamanda bu yapıların korunması, restorasyonu ve geleceğe nasıl taşınması gerektiğine dair kritik sorular da gündeme getiriyor. Cumhuriyet'in 100 yıllık mimari mirası, bu eser sayesinde toplumsal bellekle bütünleşerek, gelecek nesillere aktarılması gereken değerler arasında yer alıyor.

Sonuç olarak, *Cumhuriyetin 100. Yılında Mimarlık* kitabı, sadece mimarlık profesyonelleri ve akademisyenler için değil, aynı zamanda Türkiye'nin tarihsel modernleşme sürecine ilgi duyan herkes için büyük bir kaynak niteliği taşıyor. Bu kapsamlı eser, mimarlığın toplumsal dönüşümdeki gücünü vurgularken, Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında mimarlığın nasıl bir yol izleyeceği konusunda da önemli ipuçları sunuyor. İdealKent Yayınları'ndan çıkan üçleme 100. yıl etkinlikleri içinde kayda değer bir yeri olduğunu son söz olarak belirtmekte yarar var.

Mimarlar Odası 70. Yılına Kutluyor 70 Yıllık Birikimle Gençleşebilmek...

Deniz İncedayı

Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

1954 yılında özel bir kanunla kurulmuş olan TMMOB Mimarlar Odası, 2024 yılı Aralık ayında 70. yılını çeşitli etkinliklerle, buluşmalarla kutladı. Kulağa uzun gibi gelse de, kurumlar tarihi açısından bakıldığında 70 yılın kısa bir süre olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu sembolik yıldönümünde Mimarlar Odası Genel Merkezi ve İstanbul Büyükşehir Şubesi, (birçok farklı şubeyle birlikte) hazırlanan özel programları, oturumları meslektaşlarla paylaştı.

Mimarlar Odası kurulduğu günden bugüne mesleğin uygulanması ile ilgili kuralların ve işleyişin düzenlenmesi, düşüncede ve pratikte toplum yararı anlayışının vurgulanması ve hem ulusal hem de uluslararası düzeyde meslektaşlar ve kurumlar arası iletişimin güçlendirilmesi gibi sorumlulukları benimseyen bir anlayışla yol aldı ve almaya devam ediyor. Gerek Anayasal bir kurum olarak ve gerekse sivil toplum örgütü kimliğiyle kişilerden bağımsız bir sistemi geliştirmeyi, kurumsallaşmayı, sürekliliği, mesleki alandaki dayanışmayı ve belki hepsinin üzerinde bir çatı olarak mesleğin saygınlığını, çağdaş bakışını, kalitelerini, meslek içi sürekli eğitimi ve dünyayı izlemeyi öncelikli hedefleri olarak gördü. 70 yıllık tarihi incelendiğinde kurumun izlediği politikalarında, mücadele başlıklarında bu anlayışı belgelemek mümkün. Farklı yorumlarda ve eleştirilerde dile getirildiği gibi, kurum olarak 'politika' yapmayı değil; her zaman bilimselliğin, etiğin, çağdaşlığın, kamu yararının politikasını savunmayı ve desteklemeyi seçti. Benimsediği politikaların yılmaz savunucusu oldu.

Olanaklarını olabildiğince verimli kullanarak ve ülkenin her türlü dinamiklerinden bağımlı olarak çalışmalarını farklı mekanlarda ve ortamlarda sürdürdü. Meslektaşlar için bir buluşma sahası, bir ortak platform olabileceğini zaman zaman yaşanan sorunlara karşın- eksikliklerini tamamlayarak, destek alarak, paylaşarak ve yapıcı eleştirilerden öğrenerek sürdürdü. Mesleğin farklı alan-

larından (akademisyen, araştırmacı, serbest çalışan, sivil toplum çalışanı, kamu görevlisi vb. gibi) sayıları çığ gibi çoğalan meslektaşlar için mimarlığın pratikle ve yaşamla ilişkisini deneyimleme, öğrenme ve paylaşma ortamı veya Yavuz Önen Başkan'ın deyişiyle bir tür okul oldu.¹

Meslek odasının çalışmaları kuşkusuz ülke konjonktürüne bağlı olarak ve toplumsal dinamiklerle değişen, gelişen süreçler sergiledi. 1960-70'li yıllarda toplumcu görme biçimlerinin savunuculuğu, mesleğin toplumsal çıkarlara uygun olarak gelişmesini sağlama misyonu, 1980'li yıllar ve sonrasında küresel pazarlama politikalarıyla kentsel mekanda oluşan tehditlerin yoğunlaşması karşısındaki mücadele süreçleri ağırlık kazandı. 1990 ve 2000'li yıllarla ise yaşanan çevre, iklim, korumaya, kuraklık ve kıtlık sorunları ile afetler, sadece insan ve sermaye merkezli yaklaşımın ötesinde çevre odaklı yeni kavrayışları, farklı görme biçimlerini meslek odasının da gündemine taşıdı.

Diğer bir deyişle, meslek odasının 70 yıllık yolculuğu, önce ülkenin ve genel çerçevede dünyanın siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel tarihinden de bir kesit çiziyor. Mimarlık eğitimi ve ortamı, en başta yöneticilerin politikalarına, siyasi tercihlerine, toplumsal gelişmelere, sosyal, kültürel ve demografik dönüşümlere, teknolojik, bilimsel yeniliklere, krizlere, değişen doğaya ve 'değişmeyen tek şey değişimin kendisidir' ilkesine bağlı olarak sürekli bir değişimle karşı karşıya. Bir kültür süreci olarak mimarlık, toplumsal, siyasal, düşünsel her dönüşümü ve değişimi mekana, zamana, yaşama taşıyor. Yakın geçmişimizin ve günümüzün neo-liberal, sermayeci baskılarıyla şekillenen mekanlarında ve kentlerinde gezinirken, kamu, çevre ve insan hakları sorunlarını, yitirilen özgün kimlikleri, bellek değerlerini, giderek de kültürel erozyonun mekânsal izdüşümlerini örnekler üzerinden izlemek hiç zor değil. Boğaziçi köprüleri, Tarlabası Bulvarı, Gökkafe, Haliç Metro Köprüsü, Kanal İstan-

bul projesi, Gezi Parkı süreci, ihya projeleri ve kentten daha nice hakkı, bilimsel ve yasal mücadele konuları Mimarlar Odası arşivlerinde İstanbul kenti tarihine dair önemli dosyalar olarak yerlerini alıyor.

Şüphesiz sadece ülkede değil uluslararası alanda da küresel neo-liberal politikaların baskın yönelimleriyle şekillenen mekânsal gelişmeler ve krizler birçok mesleki örgütlenmelerin gündemlerine yansımakta. Yeni dünya düzeni, aşırı sermayeci politikalar karşısında ülkelerin meslek örgütlenmeleri ve uluslararası meslek birlikleri de (Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA), Avrupa Mimarlar Konseyi (ACE), Akdeniz Mimarlar Birliği (UMAR) vb. gibi) acil eylem planlarını açıklıyor, küresel anlaşmalar, mutabakatlar, özel protokoller imzalanıyor. İsviçre'nin Davos kentinde 2018'de imzalanan ve Avrupa ülkeleri kültür bakanları tarafından yüksek kaliteli bir yapı kültürüne çağrı yapan Davos Deklarasyonu, Avrupa hükümetlerinin, sivil toplum ve iş sektörü temsilciyle imzaladığı ve Avrupa Mimarlar Konseyi'nin de imzacısı olduğu "Davos İttifakı Kuruluş Yasası" (2023), kaliteli yapı üretim süreçlerinin sürdürülebilir yönetimini hedefleyen "Davos Yapı Kültürü Sistemi" (2021), ACE, Europa Nostra, ICO-MOS ve European Heritage Hub tarafından yayımlanan (2024) Krakow Deklarasyonu veya 2017 Montreal Tasarım Deklarasyonu vb. gibi örnekler ortak belgeler olarak anımsanabilirler. 2024'te Avrupa Mimarlar Konseyi (ACE) tarafından yayımlanan (International Business Model IBM) çalışma grubu raporunda mimarların nasıl daha kapsayıcı bir rol üstlenebilecekleri araştırması yapılıyor. Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) 2024 Dünya Mimarlık Günü etkinliklerinde "Katılımcı kentsel tasarım için gelecek kuşakları hazırlamak" temasıyla kentsel planlama ve mimari tasarımda genç kuşakların belirleyici rolünün önemini vurguluyor.

Geldiğimiz noktada mesleğin toplumsal hizmet sorumluluğuna farklı açılardan bakma, sadece insan merkezli değil, gezegenin geleceğine karşı sorumluluk duyan kapsayıcı bir anlayışı uygulayabilme fikri ağırlık kazanıyor. Mesleğe sahip çıkmak, gezegene, toplumla-

ra sahip çıkmakla giderek daha fazla örtüşme alanları üretiyor. Kurumların gerekçe ve referans metinlerinde, anlaşma içeriklerinde yer alan ortak ifadelerde, ortak paydada, gelecek ve çevre endişesi, toplumsal hizmetin boyutları, katılım, yönetimlerle ve kurumlarla işbirliği modelleri, eşitlikçi rekabet, etik kodlar, yaşam kalitesi kavramları giderek öne çıkıyor.

Uluslararası uzlaşma arayışı yıllardır tartışıldığı kavramlara yeni görme biçimleri sunabilir mi? Disiplinlerarası çalışmalarda; edebiyatta, sanatta, sosyal bilimlerde temel bir tartışma başlığı olan "yaşamaya değer bir dünya inşa etmek" sorgulaması mimarlıkta, planlamada ve mesleki örgütlenmede yeni bir perspektif sunabilir mi?

Bu arayışta Mimarlar Odası özverili yolculuğuna, haklı mücadelesine başta meslektaşlarını, duyarlı toplum kesimlerini, sayıları hızla artan genç meslektaşları ve meslek adaylarını katabilmek için yeni iletişim kanallarını yaratabilir ve aktive edebilir mi?

Bu soruların yanıtlarını aramada 70 yıllık birikim değerli bir kaynak olacaktır. Meslek odasının kuruluşundan bu yana varolan topluma adanmışlığını, özverili birikimini yarınlara rehber kılabilmek daha etkin paylaşmakla, güçlü iletişimle ve yeni kuşakların yaratıcı desteğiyle mümkün olacaktır. Gücünü bilime dayalı politikliğinden alan, adaletli, eşitlikçi, toplumcu ve kapsayıcı bir dünya inşa etme şiarıyla ve herhangi bir çıkar, ödül beklemeden, hatta bedeller ödeyerek var ettiği felsefesini gençlere, gelecek kuşaklara aktarabilmek için 70 yıllık birikim verimli biçimde değerlendirilebilir.

Cumhuriyetin ikinci yüzyılında yol alırken, onun devrimlerine, uygarlık sevdasına, toplumcu, katılımcı kavrayışına uygun olarak Mimarlar Odası her yaşta gençlere, gelecek kuşaklara daha çok sorumluluk, daha çok umut verebilir. Geleceğin yol haritasını gençlerle yeniden çizmeyi deneyebilir...70 yıllık birikimiyle gençleşebilir...

¹Ankara'da Doğan Taşdelen Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde düzenlenen "1954-2024, 70. Yılında Mimarlar Odası, Mimarlık ve Gelecek" başlıklı sempozyumda, 'Kuruluşundan Bugüne Mimarlar Odası' başlıklı oturum konuşmasından, 19 Aralık 2024.

Neo Liberal Politikalar ve Tersane-i Amire

Neo Liberal Policies and Tersane-i Amire

 Mert Okay,¹ Emine Fusun Alioğlu²

¹Kadir Has Üniversitesi, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, İstanbul, Türkiye

²Kadir Has Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi, İstanbul, Türkiye

ÖZ

Küresel ölçekte dayatılan neoliberal politikalar, şehirlerde geri dönüşü olmayan sosyo-kültürel ve fiziksel dönüşümlere yol açmış, kamu yararını ikinci plana atarak kâr öncelikli hale getirmiştir. Bu politikalar, bütüncül planlama ve somut ile soyut kentsel değerlerin sürdürülebilir devamlılığı gibi temel şehircilik ve kültürel miras koruma ilkelerini göz ardı etmiştir. Bu makale, İstanbul'daki Haliç Tersanesi'nin neoliberal politikalar altında dönüşümünü, kent hakları ve koruma bilimi üzerindeki etkileri çerçevesinde incelemektedir. Bir dönem önemli bir endüstriyel ve kültürel miras alanı olan tersane, günümüzde piyasa odaklı çıkarlarla markalaşma, spekülasyon ve soylulaştırma süreçleriyle metalaştırılmıştır. Kentsel yenileme adı altında yüksek gelir gruplarını hedefleyen projeler, kamu yararı, toplumsal hafıza ve tarihî değerleri göz ardı etmektedir. Bu dönüşüm, küresel neoliberal kentleşme bağlamında ele alındığında, topluluk haklarını zayıflatmakta, yerel sakinleri dışlamakta ve kültürel mirası bir meta haline getirmektedir. Haliç Tersanesi'nin yeniden geliştirilmesi, kültürel mirasın kamu malı yerine piyasa değeri olarak tanımlandığı neoliberal kentsel dönüşüm eğilimlerinin bir yansımasıdır. Tersanenin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde merkezi bir endüstriyel üretim merkeziyken, günümüzde lüks odaklı bir yapıya dönüştürülmesi, özelleştirme ve karar alma süreçlerindeki dinamikleri eleştirel bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu dönüşüm, çevre mahallelerde sakinlerin yerinden edilmesi ve kentsel alanların topluluk odaklı kullanımlarının kaybı gibi sonuçlar doğurmuştur. Çalışma, modern kentsel yenileme pratikleri ile bütüncül koruma ilkeleri arasındaki gerilimi vurgulayarak, katılımcı planlama süreçlerinin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Makale tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını öncelleyen, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir kentsel gelişimin önemini vurgulamakta ve Haliç Tersanesi'ni, kontrolsüz neoliberal politikaların yıkıcı potansiyeline dair bir uyarı örneği olarak ele almaktadır.

Anahtar sözcükler: Neoliberal Politikalar, Kent Suçu, Haliç Tersanesi, Soylulaştırma, Metalaşma, Toplumsal Hafıza, Bütüncül Koruma, Kent Hakkı.

ABSTRACT

The neoliberal policies imposed globally have led to irreversible socio-cultural and physical transformations in cities, prioritizing profit over public interest. These policies disregard fundamental principles of urban planning and cultural heritage protection, such as integrated planning and the sustainable continuity of tangible and intangible urban values. This article examines the transformation of the Haliç Shipyard in Istanbul under neoliberal policies, focusing on its impacts on urban rights and conservation science. The shipyard, once an essential industrial and cultural heritage site, has been commodified into a market-driven urban area marked by branding, speculative development, and gentrification. Projects targeting high-income groups under the guise of urban renewal neglect public interest, collective memory, and historical values. Within the broader framework of global neoliberal urbanization, this transformation undermines community rights, excludes local residents, and commodifies cultural heritage. The redevelopment of Haliç Shipyard reflects trends in neoliberal urbanism, where cultural heritage is redefined as a market asset rather than a public good. Tracing the shipyard's historical role—from a vital Ottoman and Republican industrial hub to its contemporary luxury-focused rebranding—this study critiques privatization and decision-making dynamics that erode collective urban rights. The implications for surrounding neighborhoods include the displacement of residents and loss of community-oriented uses of urban spaces. This analysis highlights tensions between modern urban renewal practices and integrated conservation principles, emphasizing the need for participatory planning processes. Ultimately, the study calls for urban planning that preserves historical and cultural values, ensuring equitable and sustainable development. The case of Haliç Shipyard serves as a cautionary tale of the destructive potential of unchecked neoliberal policies, underscoring the importance of prioritizing public interest in urban transformation.

Keywords: Neoliberal Policies, Urban Crime, Haliç Shipyard, Gentrification, Commodification, Collective Memory, Integrated Conservation, Urban Right.

Received: 18.12.2024 Revised: 18.12.2024 Accepted: 07.01.2025 Online: xx.xx.2025

Correspondence: Emine Fusun Alioğlu

E-mail: fusun.alioglu@khas.edu.tr

Neo Liberal Politikalar ve Kent

1980'li yıllardan itibaren küresel ölçekte dayatılan Neo Liberal politikalar tarihsel ya da tarihsel olmayan yerleşmelerde ve öncelikle büyük kentlerde, metropollerde sosyo-kültürel ve fiziki olarak geri dönülemez bir dönüşümü aslında bir tahribatı yaratmıştır. Kuşkusuz toplumsal yaşamı tanımlayan parametrelerdeki radikal değişimlerin neden olduğu dönüşümler ve ona koşut ortaya çıkan yıkım dünya için yeni değildir. Tarih boyunca iç ya da dış dinamiklerden yükselen ve otorite kazanan güçler yolu ile geri dönülemeyecek biçimde gerçekleşen değişimler kentin somut ve somut olmayan tüm aktörlerini belirlemiştir. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası emek-yoğun yerine makine-yoğun üretim mekanizmaları kentleri tartışmaya yer bırakmaksızın işgal etmiştir. Sanayi Kapitalizmi olarak adlandırılan bu dönem, Ortaçağ toplumunun kültürel ve fiziki özelliklerinin korunmasını mümkün kılmadığında Hausmann'ın Ortaçağ Paris'inde yaptıkları ortaya çıkmıştır. Harvey, bunu "...Sanayi öncesi kent disiplini edilmeli, deyim yerindeyse merkantilist alışkanlıklarından, tekelci pratiklerinden kurtarılmalı ve mutlak değil göreceli yerlerin hükmetmesi gereken kapitalist mekan organizasyonunda belli bir yöreye öncelik vermekten vazgeçirilmeliydi..." (Harvey, 1989) biçiminde açıklar.

Hausmann uygulamaları, Paris'te bulvarlar, Hausmann apartmanları, merkezi pazarlar, köprüler, alt yapı tesisatları, su yolları, opera ve kültür sarayları, büyük parklar uğruna binlerce alt gelir grubu insanı evlerinden etmiş, mahalleler tümüyle yok edilmiş, Ortaçağ Paris'i tarihten silinmiştir (Berman, 1994). Çünkü sanayi kapitalizmi kent toprağının değerini yükseltmiştir. Sanayi Devrimi'ne kadar üzerindeki yapının değeri içinde olan arazi/parselin değeri yapıdan bağımsızlaşmış (Benevolo, 1981) kentin her bir toprak parçası rant yaratmıştır. Bu yeni gayrimenkul değerlemesi sonraki süreçlerde kentlerin yeniden yapılandırmasına damgasını vuracaktır. Kapitalist ekonominin tüm halleri bu değer üzerinden kendini kurtarmaya çalışacaktır.

Hausmann'ın Paris'teki uygulamaları modern kent planlamasının kökeni olarak kabul edilmiştir. Güzel Şehir Hareketinin (City Beautiful Movement) Hausmann'ın (1809-91) Paris'i yeniden tasarlaması ve Ildefons Cerdá'nın (1815-76) Barselona'daki çalışmaları gibi Avrupa'daki projelerden ve peyzaj mimarı Andrew Jackson Downing (1815-52), Central Park'ın

yaratıcısı Frederick Law Olmsted (1822-1903) ve mimar Daniel Burnham (1846-1912) gibi Amerikalı isimlerden etkilenecek ortaya çıktığı kabul edilir (Nepa, 2016). Ancak, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa, Amerika kentlerinde, Güzel Şehirleri (City Beautiful) özellikle otopyola bağlı olarak yeniden biçimlendirilmiştir. Yapılan operasyonlarla bireye ait olan sokağın birdenbire trafiğe ait olması, bireyin kendisi için yapılmış olan kamusal mekanlardan dışlanması, kaldırımda yürüme hakkının elinden alınması değişimin ana temasını oluşturmuş ve Berman tarafından "... Modernizm'in bir tarzı değildir, yok etmeye çalışarak harekete geçiyor ve kendini tüketiyor..." (Berman, 1994) biçiminde tanımlanmıştır. Böylelikle kentsel mekanın insan odaklı yapılmasını artık sona ermiş, "Otomotiv Sanayi"nin gücü yerleşmelerdeki temel belirleyici olmuştur.

Kapitalizmin bunalımı 1980'li yıllardan sonra Küresel ölçekte Neo Liberal ekonomik yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Neo Liberalizm, Harvey tarafından "...her şeyden önce, insan refahının en iyi şekilde, özel mülkiyet hakları, bireysel özgürlük, serbest piyasa ve serbest ticaret ile karakterize edilen bir kurum çerçevesi içinde girişimcilik özgürlüklerinin en üst düzeyde çıkarılması ile ilerletilebileceğini öne süren bir politik ekonomik uygulamalar teorisidir. Devletin rolü, bu tür uygulamalara uygun bir kurumsal çerçeve oluşturmak ve ön plana çıkarmaktır. Devlet, örneğin, paranın kalitesi ve bütünlüğü ile ilgilienmelidir. Ayrıca, özel mülkiyet haklarını güvence altına almak ve özgürce işleyen pazarları desteklemek için gerekli olan askeri, savunma, polis ve adli işlevleri de kurmalıdır. Ayrıca, pazarlar yoksa (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik veya çevre kirliliği gibi alanlarda), gerekirse devlet müdahalesiyle oluşturulmalıdır; Ancak bu görevlerin ötesine devlet girişimde bulunmamalıdır... Neo Liberalizmin tarihini, ya uluslararası kapitalizmin yeniden örgütlenmesi için teorik bir şablon sağlayan ütöpik bir proje olarak, ya da hem sermaye birikiminin koşullarını yeniden tesis etmek hem de sınıf iktidarının restorasyonu için tasarlanmış politik bir proje..." (Harvey, 2007) olarak tanımlar. Ancak küresel ölçekte uygulanan bu politikaların "...küresel sermaye birikimini yeniden canlandırmada başarılı olmadığını", fakat kent sakinleri aleyhine gerçekleşen "...sınıf iktidarını yeniden ele geçirme..." (Harvey, 2007) konusunda başarılı olduğunu yazar. Çünkü "...mekana hakimiyetin, her türlü güç mücadelesinin nihai stratejik hedefi..."²¹ olduğu tarihsel süreçte defalarca görülmüştür.

Bu politikalar Harvey'in ifadesi ile "...Kentlerde toprağın her santimetre karesini değere (ve kişisel kara) çeviren spekülâtorlerden, yeni bölgesel ve uluslararası iş bölümünü şekillendiren kuvvetlere; kentle banliyöyü, bir bölgeyle diğerini yarıştıran çekişmelere ve bazen dünyanın bir yarısıyla diğeri arasında şiddetli çatışmalar yaratan jeopolitik dalaşmalara kadar pek çok durum ..." (Harvey, 2007) olarak gerçekleştirilmiştir. Tarihsel ya da tarihsel olmayan mekan ayırımı yapılmaksızın yapılan uygulamalar kentlinin sosyal, ekonomik, kültürel çevresini yok etmiş ve kentli kentten gitmek zorunda bırakılmış adeta kovulmuştur.

Neo Liberalizm, kentleri amansızca ve kuralsızca, şehir planlama, kültürel mirasın korunması alanının olmazsa olmaz evrensel değerleri, ilkeleri yok sayılarak gerçekleştirilmiştir. Kamusal yarar, bütünlük planlama ve koruma, somut ve somut olmayan kentsel değerleri kapsayan kültürel katmanların sürdürülmesi gibi temel ilkeler hiç olmamış gibi davranılmıştır. Neo Liberal politikaların tarihsel kentler üzerindeki yok etme gücü karşısında "Koruma" alanının aktörleri kaygılarını uluslararası toplantılarda dile getirmiştir. 1987 yılında gerçekleşen Washington Tüzüğü'nde bu kaygılar "...Bu tüzük küçük veya büyük tarihi kentsel alanlarla ilgilidir; kentleri ve tarihi merkezleri saran doğal ve insan yapısı çevreyi de kapsamaktadır. Bu alanlar tarihi belge olma özelliklerinin yanı sıra, geleneksel kent kültürüne ait değerleri de barındırırlar. Endüstrileşmeyi izleyen kentsel değişimlerin etkisiyle günümüz dünyasında tarihi kentler ve kentsel alanlar tehdit altındadır; ihmal edilmekte, harap olmakta, hatta yok edilmektedirler..." (ICOMOS, b.t.) olarak yazıya dökülmüştür. Ne yazık ki bu kaygılar özellikle gelişmekte olan ülkelerde sadece teorisyenlerin dikkatini çekmiş karar vericiler bununla ilgilenmemişlerdir.

Bu makalede İstanbul'un önemli kültürel miraslarından biri olan Haliç Tersanesi'ndeki yıkıcı dönüşüm, Neo Liberal politikalar çerçevesinde ele alınacaktır. Aslında konu ile ilgili çok sayıda makale, rapor, tez yapılmıştır. Ancak bu makalede bir taraftan Haliç Tersanesi'ndeki yıkıcı tasarımın ve onun ortaya çıkmasını kışkırtan dinamiklerin "Kent Bilimi, Koruma Bilimi ve Felsefeleri" açısından hangi evrensel değerleri yok sayarak nasıl bir "Kent Suçuna" dönüştüğü ele alınacaktır. Diğer taraftan "İstanbul Senin" vb. masum, iletişim kurma çabasındaki bu tür projelerin arka planındaki ulusal ve küresel nedenlere bir kez daha dikkat çekilecektir.

Tarihsel Süreçte Haliç/Kasımpaşa Tersanesi-Tersane-i Amire

Doğu Roma İmparatorluğu/Bizans Devleti döneminde Haliç, Konstantinopolis'in kuzey sınırında hem askeri hem de ticari faaliyetleri destekleyen deniz tesislerine ev sahipliği yapmıştır. Bizans Devleti filosunu güçlendirmek için kurulan tersane, Akdeniz ve Karadeniz'de deniz gücünü korumak için merkezi hale gelmiştir. İstanbul'a gelen ve şehirden çıkan ticaret gemileri için de bir liman işlevi görmüş, şehrin ekonomik canlılığının sürdürülmesinde önemli bir rol oynamıştır (Necipoğlu, 2017). Tersane, hem sivil hem de askeri filoları için tahkimatlar, depolama tesisleri ve gemi inşa rampaları ile stratejik olarak tasarlanmıştır. Bu altyapı, tersanenin ekonomik ve savunma faaliyeti merkezi olarak rolünü sağlayarak şehrin genişlemesine ve refahına katkıda bulunmuştur (Müller-Wiener, 2003). Tersane günümüzde de Bizans dönemi malzeme ve yapı teknolojisini, mimarisini anlamaya izin vermektedir.

Konstantinopolis'in fethinin ardından Haliç Tersanesi, Osmanlı deniz gücünün de merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde tersane, genişletilmiş, Bizans döneminde olduğu gibi hem askeri hem de ticari gemilerin yapımı, bakımı ve onarımı için hizmet vermeye devam etmiştir. Rıhtımlar, atölyeler ve idari binalar da dahil olmak üzere tersane tesisleri, Osmanlı donanmasının artan ihtiyaçlarını desteklemek için sürekli olarak geliştirilmiştir (Kiper, 2015). 16. Yüzyılın sonlarında, 130'dan fazla gözü ile Kasımpaşa kıyı şeridinin tamamını kaplamıştır (Müller-Wiener, 2003). Tersane gözleri, kalın dış duvarlı, kiremit kaplı ve hafif çatılı yapılardır. Her biri, bir ya da iki kadırga alabilen küçük mahzenlere sahiptir. Gözlerin arttırılması, Tersaneyi, İstanbul'un kentsel dokusunda belirleyici bir unsur olarak haline getirmiştir. Böylelikle Osmanlı'nın endüstriyel mimari yapılaşmasını anlamak mümkün olmaktadır (Müller-Wiener, 2003).

Tersane askeri ve idare yapılaşmanın yanında çevredeki kentsel dokuyu da şekillendirmiştir. Deniz işçilerinin, zanaatkarların ve gemi yapımcılarının yerleşimi Kasımpaşa'ya yönelmiş ve bölgeyi kendiliğinden dönüştürmüştür. Artık Kasımpaşa bölgesi bir denizcilik üssü haline gelmiştir. Depolar, işçi konutları ve ticaret karakolları gibi tesisler, askeri işlevleri ile Tersane şehrin ekonomik ve sosyal yapısına entegre olmuştur (Mantran, 1990); (Hovhannesian, 1996).

19. Yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun sanayileşme çabalarının odak noktası haline gelen Tersane için dönüştürücü bir olmuştur. Sanayileşme, modern malzeme ve inşaat yöntemlerini getirmiş, Tersane tesisleri genişletilerek, ekonomik rolü arttırılarak büyümeye devam etmiştir. Artık sadece bir üretim sahası değil, kentin sosyo-ekonomik dokusu ile bütünleşmiş bir sanayi merkezine dönüşmüştür. Artan modernizasyon taleplerini karşılamak için büyük kuru rıhtımlar, çok katlı atölyeler, depolar ve idari binalar gibi yeni yapılar bu dönemde inşa edilmiştir. Örneğin kalyonlar gibi daha büyük gemilerin inşası ve bakımı, geleneksel kızakların (çeşm veya göz) fiziksel sınırlamaları nedeniyle zorluklar yaratmıştır. Bu sorunu çözmek için Tersanede ilk modern kuru rıhtımlar inşa edilmiştir. 1821 ve 1825 yılları arasında, tasarım, boyutlar ve inşaat teknikleri açısından Avrupalı muadillerinden sonra ikinci bir kuru havuz inşa edilmiştir. Taleplerin artması ile, ek kuru rıhtımlar inşa edilmeye devam etmiş ve mevcut olanlar daha büyük olarak üretimi ve bakımı desteklemek için yükseltmiştir. Bu kuru rıhtımlar, Tersane'nin modern bir endüstriyel merkeze dönüşmesinde önemli rol oynamıştır (Dal, 2015). 1857-1870 yılları arasında tersaneye üçüncü bir kuru havuz daha eklenmiş, Önceleri tek katlı ve sundurma benzeri atölyeler varken, artık birkaç katlı atölye binaları inşa edilmeye başlanmıştır. Böylece tersanenin görünümü, 19.Yüzyılın sonlarına doğru değişerek Avrupa'daki modern tersanelere benzeşmiş, eski Tersane gözlerinin yerini, yan yana ve düzensiz bir şekilde inşa edilen çok katlı fabrika binaları, depolar ve dumanlı bacalar almıştır (Yılmaz G. I., 2008).

Kömür ve diğer malzemeleri taşımak için demiryolları gibi altyapıların eklenmesi, Tersane'nin genişlemesine ve çevresine olan etkisini arttırmış, nitelikli işçiler, zanaatkarlar ve teknisyenler de dahil olmak üzere tersanenin işgücü, endüstriyel üretime odaklanan canlı bir topluluğu teşvik ederek bölgenin sosyo-ekonomik çeşitliliğine katkıda bulunmuştur. Bu ortam, sanayileşmenin taleplerine uyum sağlayan Osmanlı yönetiminin Kasımpaşa bölgesindeki niteliksel ve niceliksel özelliklerini yansıtmaktadır (Dal, 2015).

1913'te Tersâne bölünmüş, Taşkızak Tersanesi donanmaya tahsis edilmiş, Camialtı ve Haliç Tersaneleri İnşaat-ı Bahriyye Şirket-i Osmâniyye'ye devredilmiştir (Uludaş, 2024).

I. Dünya Savaşı'nın sonunda Mondros Ateşkesi'nin imzalanmasının ardından tersanedeki tüm gemi inşa faaliyetleri durmuş, 1925'te yeni bir düzenlemeyle Taşkızak Tersanesi Deniz Kuvvetleri'ne yerleştirilirken, Camialtı ve Haliç Tersaneleri Türkiye Seyri Sefain İdaresi'ne devredilmiştir. Tersane, özellikle 1980'lerden itibaren yetersiz yatırım ve operasyonel verimsizlikler nedeniyle önemli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır (Uludaş, 2024).

Haliç'in kuzey kıyısı, endüstriyel yapıları ve çeşitli tarihsel dönemlerden kalma limanları ile yüzyıllardır sürdürülebilir dönüşümler geçiren bir kentsel kültürel mirastır.

Neo Liberal Politikaların Kenti İşgal Etmesi: Kasımpaşa Tersanesi

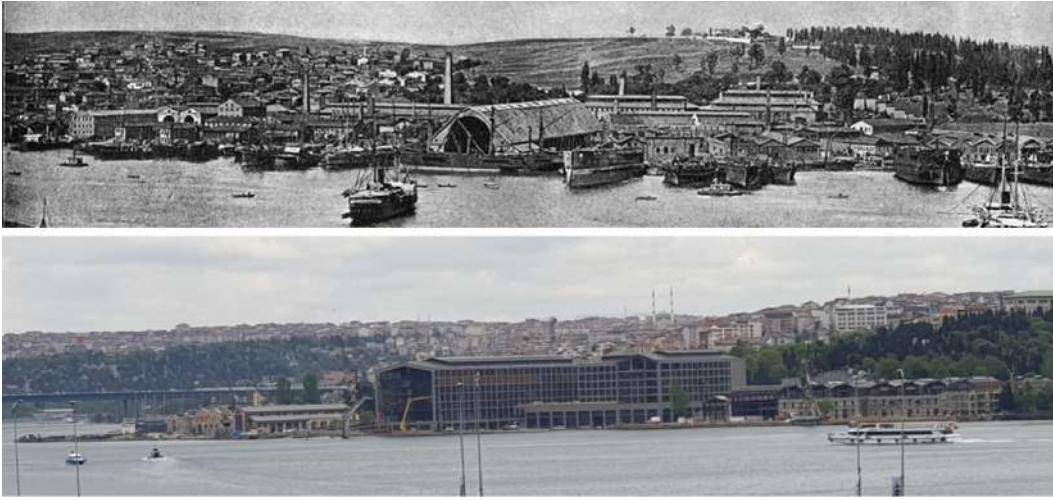
Türkiye'de Neo Liberal politikaların küresel ölçekteki yapılanma ile uyumlu olarak gerçekleşmiştir. Bu politikalar ülkemizde iki evrede ortaya çıkmış ve kentsel mekanları tahrip etmiştir. 1980'li yıllar 1.Evreyi, 2000'li yıllar ise 2.Evreyi oluşturmaktadır (Bal, 2011). İlk evrede, Turgut Özal Başbakanlığı (1983-1989) ve Bedrettin Dalan İstanbul Belediye Başkanlığı (1984-1989) dönemlerinde, "Dünya Kenti" söylemleri ile sermayenin İstanbul'a çekilmesi ve turizm odaklı büyüme programları çerçevesine kentsel mekanlarda dönüşümler gerçekleştirilmiştir (Tepe, 2024). Boğaziçi, Haliç kıyıları, Tarlabası, Perşembe Pazarı müdahaleleri yapılanların örnekleridir. Dalan'ın "*Eğer tarihi eserleri korumak kalkınmaya engel olacaksa biz buna karşıyız. Tarlabası'nda tarihi eser sayılacak bina yok. En azından izim yaktıklarımız tarihi eser değil. Yıkıma devam edeceğiz...*" (Günay, 2010) söylemi kentlere/İstanbul'a yönelik dönem politikasını yeterince açıklamaktadır. Bu dönem politikasının uzun erimli bir hedefi olduğu, Tarlabası yıkımlarının arkasından Yücel Gürsel tarafından dile getirilmiştir. Gürsel'in "*...Haliç, Piyalepaşa-Dolapdere, Beyoğlu gökdelen iş merkezleri, uluslararası iş çevrelerinin Ortadoğu'da çevirecekleri "her türlü" iş için oluşturulmak istenmektedir...*" (Gürsel, 1987) söylemi çok yerinde bir öngörü olmuştur.

Bu ilk Neo Liberal dönemde, koruma mevzuatında köklü bir değişikliğe gidilmemiş, ancak imar mevzuatı düzenlenerek özelleştirme zemini güçlendirilmiştir.³ Bu bağlamda, 24 Ocak 1980 kararları ile imzalanan istikrar paketiyle dışa açık, ekonominin özel

sektör öncülüğünde büyümesini ve bu süreç içinde devletin küçültülmesini hedefleyen politikalar benimsenmiştir (Bal, 2011). Tam da bu sıralarda, 1993'te Bakanlar Kurulu, Haliç Tersanesi'ni hükümetin özelleştirme programına dahil etmiştir. Tersanenin özelleştirilmesi, finansal kayıplarını azaltmayı ve tesisi alternatif kullanımlar için yeniden kullanmayı amaçlamıştır. Akabinde Tersane zarar ettiği ve çevreyi kirlettiği gerekçesiyle kapatılma kararı alınmıştır. 18 Nisan 2000 tarihinde alınan bir karar ile tersaneler resmen kapatılmış ve Haliç Tersanesi'nin İ.Ü. Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü'ne, Camialtı Tersanesi'nin de İstanbul Valiliği İl Özel İdaresi'ne, Polis Okulu olarak kullanmak üzere bedelsiz devrine kararı verilmiştir (Köksal, 2005). Bu dönem, Haliç Tersanesi'nin bir endüstriyel denizcilik merkezi olmaktan çıkıp, değişen ekonomik politikalar ve kentsel kalkınma önceliklerini yansıtan bir alana dönüşmesini simgelerken, aynı zamanda İstanbul'u yöneten karar vericilerin endüstriyel mirasa yaklaşımlarındaki daha geniş ölçekli dönüşümün bir göstergesi olmuştur.

Tersane-i Amire Bölgesi'nin yeniden işlevlendirilmesi kamusal bir girişim olarak sunulmuştur. Ancak süreç, bilinçli olarak kamu yararı doğrultusunda ilerletilmemiştir. Kent Planlama Biliminin Temel İlkesi Olarak "Kamu Yararı" çeşitli tanımlara sahip olsa da günümüzde "...kamu yararı, kolayca vazgeçilecek, hangi süreçler ile gerçekleşeceği belirli olmayan katılım, müzakere ve uzlaşmaya yerini bırakacak bir kavram..." (Levent & Levent, 2011) olmadığıdır. Kent planlamasında kamu yararının "...kenti bütüncül bir biçimde ele alan, toplumun tarihsel olarak ürettiği maddi değerlerin sınırlı sayıdaki çıkar gruplarının tekelinde toplanmasına neden olan mekanizmaları sorgulayan ve bu maddi değerlerin toplumsal platformda hakça dağılmasını amaçlayan bir yaklaşım..."²⁴ (Levent & Levent, 2011) olması gerektiği önemli hareket noktasıdır. Halbuki, Tersane-i Amire Bölgesi için tasarlanan proje asla kamu yararı içermemektedir. Bu proje kentin sakinleri ile sivil toplum kuruluşları ile tartışılmamış, üst yönetimlerin bir dayatması olarak tasarlanmış ve uygulanmıştır. Bir yarışma ile elde edilen Tersane dönüşüm projesi üst gelir gruplarını istihdam etmeyi hedeflemiştir. Uygulanan proje, 2010 Avrupa Kültür Başkentleri İstanbul, Pécs ve Ruhr'un ortak projesi olarak hayata geçen ve uluslara-

rası atölye çalışmalarıyla üç kentin öğrencilerini bir araya getiren "Geçici Kentler-2010 Avrupa Kültür Başkentleri Arasında Diyalog" (The Temporary City – A Dialogue Between the European Capitals of Culture 2010) projesinin İstanbul ayağı için düzenlenen sınırlı yarışma (Mimdaporg, 2019) sonucu elde edilmiştir. Yarışma sonrası bu dönüşüm projesinin üzerinde tasarlandığı Tersane arazi 2015 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından "özel proje alanı" olarak belirlenerek her türlü yasal mevzuattan bağımsızlaştırılmıştır. Bu karar, tarihi Tersaneyi, müzeleri, otelleri, marinaları ve yerleşim alanlarını içeren karma kullanımlı bir dönüşümü amaçlayan özel sektör ortaklıklarını kolaylaştırmıştır (Uludaş, 2024). Ancak zaten Tersane bölgesi, 2013 yılında 49 yıllığına kiralanmıştı (Cem, 2022). Yap-İşlet-devret modeli ile yapılan özelleştirmenin amacı ise yüksek gelir grubuna hizmet vermektir. Tersane İstanbul'un kendisini tanıttığı "FTG Development'in hayat verdiği entegre kentsel dönüşüm projelerinin amiral gemisi Tersane İstanbul, kent yaşamına yeni standartlar kazandırmak üzere yola çıkıyor! Zengin otel ve konut portföyü, sıra dışı aktivite alanları, paha biçilmez kültürel ikonları ve tarihi değerleriyle Tersane İstanbul, tüm dünyada değişimin öncüsü olmak isteyenler için İstanbul'u global bir çekim merkezi haline getiriyor... Tersane İstanbul için tam anlamıyla bir "yıldızlar takımı" kuran FTG Development, İstanbul'un gözbebeği olacak Tersane İstanbul için önde gelen tasarımcılar, inşaatçılar, perakende uzmanları, global otel markaları ve emlak danışmanlarından oluşan bir ekibin sinerjisinden faydalandı...İstanbul'a, dünyayla bağlarını daha da güçlendirecek çarpıcı kültürel simgeler ve 5 yıldızlı otellerle zenginleşen yepyeni bir sahil destinasyonu kazandırmaya hazırlanan FTG Development; projeye dahil edilen yalı daireleri ve deniz manzaralı çağdaş apart birimlerinden oluşan sofistike yaşam alanlarıyla da canlı bir sahil semtine hayat vermeye odaklanıyor..." (Tamince, b.t.) ifadesi de "Kamu Yararı" içermediğini, "Kentsel Soylulaştırma"nın temel hedef olduğunu açıkça söylemektedir. Buna rağmen ne yazık ki, 12.Dünya Mimarlık Festivali WAF 2019 "Turizm Yatırımları Proje" kategorisinde "Tersane İstanbul" büyük ödüle değer görülmüştür (Mimarizm, 2019). Bu projenin misyonu ve vizyonu, bölgenin metalaştırılması, Tersane-i Amire'nin kültürel değerinin markalaştırılması çerçevesinde kalmıştır (Resim 1).

Resim 1. Üstte: Kasımpaşa Tersanesi özgün (<https://sinanculuk.blogspot.com/2013/11/halic-i-dersaadetde-tersane-i-amire.html>); Alttta: Bir kent suçu olarak Tersane dönüşüm projesi (Fotoğraf: Faruk Tuncer, 2024).

Kültürel mirasın günümüzdeki çevresi ile bir bütün olarak ele alınmasının gerekliliği 1975 tarihli Amsterdam Bildirgesi'nde "... Yeni bir koruma politikası ve bütünlük koruma uygulanmazsa, toplumumuz çok yakında geleneksel çevresini oluşturan yapı ve sit mirasının çoğunu yitirmiş olduğunu görecektir. Koruma bugün tarihi park ve bahçelerin yanı sıra, tarihi kentler, kentlerin eski mahalleleri ve geleneksel karakteri olan kent ve köyler için de gereklidir. Bu mimarlık ürünlerinin korunması en büyüğünden en alçak gönüllülerine kadar, günümüz yapılarını da unutmadan, kültürel değer taşıyan tüm yapıları çevreleriyle birlikte kapsayan geniş bir perspektif içinde görülebilir... Bir koruma politikası aynı zamanda mimarlık mirasının toplumsal yaşamla bütünlüşmesi anlamına da gelir..." (ICOMOS, b.t.) biçiminde tanımlanmıştır. Neo Liberal politikaların kentlerdeki tahribatı üzerin bir kez daha 1987 tarihli Washington Tüzüğü'nde "Bütüncül Koruma" tavsiye edilmiştir (ICOMOS, 1987). Washington Tüzüğü'nde "... tarihi kentsel alanların korunması tutarlı ekonomik ve sosyal gelişme politikalarının ve her düzeydeki kent ve bölge planlamasının ayrılmaz bir parçası..." olduğuna dikkat çekilerek korunması gerekli şeylerin "maddi ve tinsel" olabileceği bir kez daha hatırlatılmıştır. Tüyük, böyle bir korumanın ise ancak "... Koruma planları arkeoloji, tarih, mimarlık, teknikler, sosyoloji ve ekonomi..." (ICOMOS, b.t.) gibi disiplinler arası bir programla yapılabilceğini belirtir. Bu tanımlama koruma alanının bütüncül olarak sadece kentsel ve yapısal değil aynı zamanda tüm disiplinlerin temsil ettiği kültürel ortamın yarattığı "yerin ruhu" bağlamında da ele alınmasını kapsamaktadır.

Neo Liberal uygulamalar yerleşmeleri bütüncül yaklaşımla ele almayı hedefleri gereği benimsememişlerdir. Çünkü yerleşmeleri tarihsel olsun ya da olmasın "**Sürdürülebilirlik**" çerçevesinde sosyal, ekonomik, kültürel özelliklerini bir bütün olarak görüp programlamak, planlamak düşünce-yoğun emek ister. Halbuki Küresel ölçekteki yeni para politikalarının buna vakti yoktur. Hızlı bir biçimde kenti kazanç kaynağı olarak sisteme sokmak ekonomik krizler için önemliydi. Başka bir deyişle Neo Liberal politikaların kent toprağı önemli bir rant kaynağına dönüştürmesi için onun parça parça işgal etmek çok daha kolaydı. Bu işgal, karar vericilerin mevcut yasal mevzuatı dışlayan, bir gecede çıkarılmış özel kanunlar, yönetmelikler konusunda hamiliği ile gerçekleştirilmiştir.

Bu bağlamda, küresel sermaye ile entegrasyonun sağlanmasına yönelik 16.03.1982 tarihli 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu çıkarılmış, yürürlüğe sokulmuştur. Böylece bütüncül planlama ilkelerini yok sayan, kent bütünü nü gözetmeyen parçalı düzenlemelerin önü açılmıştır (Özalp, 2017). Nitekim 5366 sayılı Yasa, yürürlüğe girdiği 2005 yılından itibaren, İstanbul'da Tarihi Yarımada'da, Beyoğlu'nda, Tuzla'da birbirinden ve kent bütününden bağımsız yenileme alanları ilan edilmiştir. Bu yasa ile sadece "Yenileme Alanı" projelerini değerlendiren Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları (Dinçer, 2010) oluşturulmuştur. Kendi yasal ortamını ve kurumlarını da oluşturan bu parçalı düşünme ve tasarlama giderek tüm İstanbul'a ve Türkiye'ye yayılmıştır. Halbuki tarihsel çevreler "... Tarihi çevreler, özgünlüklerini oluşturan fiziki ve

kültürel değerlerinin farklı bileşenleri ve değişimlerini anlamaya yönelik özel bir yaklaşımla incelenmelidir. Aslında bütüncül koruma yaklaşımı, tarihi çevreleri, somut ve somut olmayan kültürel miras unsurları arasındaki karşılıklı etkileşimlerden oluşan bir bütün olarak anlamayı, değerlendirmeyi ve sürdürmeyi amaçlamaktadır...” (Karakul, 2021) tanımı çerçevesinde ele alınmalı idi. Çünkü bu makalenin odak noktası olan Tersane'nin tarihsel önemi, yalnızca fiziksel yapılarında değil, aynı zamanda bu yapıların İstanbul'un sosyal, ekonomik ve teknolojik tarihine katkılarında yatmaktadır. Bölge, Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine geçişte de sanayi mirasının devamlılığını da temsil etmiştir (Köksal, 2005). Ancak, Tersane İstanbul Projesi'nin korumaya yönelik yaklaşımı, işlevsel ve tarihi bütünlükten çok estetik değere ve markalaştırmaya öncelik vermiştir (Köksal, 2019) Proje, aktif bir endüstriyel miras alanında yaşanmış hafızayı kaybederek, temizlenmiş bir turistik cazibe merkezine dönüştürme çabası taşımaktadır (Köksal, 2013).

Başlangıçta tersane bölgesini kamunun erişimine açmak için bir yeniden işlevlendirme olarak duyurulan proje, bunun yerine tarihi ve kültürel değerlerin korunmasından ticarileşmeye doğru bir geçişi temsil etmektedir. Haliç Dayanışması da dahil olmak üzere eleştirmenler, Endüstriyel Miras Alanı olarak tanınan sitenin lüks turizmden ziyade deniz endüstriyel kullanımına öncelik vermesi gerektiğini vurgulamıştır. Özelleştirme ve yeniden geliştirme çabaları bu tarihi değerleri göz ardı etmiş ve yüksek gelirli gruplara hitap ederken mevcut toplulukları marjinalleştirerek eşitsizlikleri sürdürdüğü belirtilmiştir (Köksal, 2019).

Kent hakkı, Henri Lefebvre tarafından değişim değeri yerine kullanım değerinin ön plana çıkmasını hedefler (Lebefvre, 2020); (Tepe, 2024). Lefebvre göre, kapitalizm kenti bir ürün haline getirmiş, mekânın metalaşmasına ve toplumsal yaşamın sermaye lehine yeniden şekillendirilmesine neden olmuştur (Lebefvre, 2020); (Tepe, 2024). David Harvey kent hakkını, "kentleşme süreçleri üzerinde bir tür belirleyici güç talep etmek" olarak ifade eder ve bu hakkın bireysel değil, kolektif bir hak olması gerektiğini vurgular (Harvey, 2019); (Tepe, 2024). Bu bağlamda, kent hakkı, kentin sadece ekonomik ve karar vericiler tarafından değil, tüm kent sakinlerinin katılımıyla şekillendirilmesi gerektiği fikrini taşır (Mitchell, 2003) (Tepe, 2024). Neo Liberalizmle hız kazanan bu süreçte, sermaye rant artışı ve soylulaştırma gibi mekanizmalarla

kâr elde ederken, kent sakinleri yerinden edilme, yabancılaşma ve mekânsal ötekileştirme sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır (Kuran, 2021); (Tepe, 2024).

Endüstriyel miras, bir bölgenin sanayileşme sürecini ve toplumsal, ekonomik, teknolojik dönüşümlerini yansıtan yapılar ve alanlardan oluşur. Bu kavram, sadece fiziksel yapıları koruma değil, aynı zamanda bu yapıların sürdürülebilir kullanımını sağlamayı amaçlar (Harvey, 2008). Haliç Tersanesi özelinde, koruma süreçlerinin kamu yararını ve bölgenin toplumsal işlevselliğini ön planda tutacak şekilde planlanması gerekli olmuştur. Ancak bu çerçevede uygulanan politikaların şeffaf olmaması ve koruma planlarının yetersizliği, projenin kültürel ve endüstriyel mirası tehdit ettiği yönündeki eleştirileri güçlendirmiştir.

Son Söz Yerine

Tarihsel olsun ya da olmasın çevrenin yerleşmelerin yüzyıllarca süren deneyimler sonrasında oluşturduğu olmazsa olmaz ilkeler ve haklar vardır. Kültürel miras alanı çok daha erken tarihlerden başlayarak "Anıt" ölçeğinde başlayan koruma kaygılarını giderek kültürel peyzajlar ölçeğine taşımıştır. Avrupa kentleri, yüzyıllar boyunca, mirasın fiziki verileri korumak, taklit etmek ve tahrip etmek karar ve uygulamaları arasında kalmıştır. Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc'un (1814-1879) "Stil Birliği"ne ulaşmak kaygısına karşı, John Ruskin'in (1819-1900) anıtlara en az müdahaleyi öneren "Romantik Görüş"ü, Luca Beltrami'nin (1836-1914) tarihsel verileri önemseydiği "Tarihsel Restorasyon Kuramı" 19. Yüzyılın koruma tartışmalarını oluşturur. Bu tartışma ortamının önemli noktasını yapının tüm ayrıntılarında yer alabilen "Tarihsel Belge Değeri" olmuştur. Camillo Boito'nun (1836-1914) 1883'de oluşturduğu koruma ilkelerinde yer alan "...yanıltıcı sonuç ve hükümlere yol açabilir..." kaygısını dile getirerek "...yapının görsel bütünlüğüne ve biçimine... değişik dönem eklerine saygı göstermek..." konuları özellikle öne çıkarılmıştır. Burada sözü edilen yapının tarihsel süreci boyunca edinilmiş değerlerinin başka bir deyişle "Tarihsel Belge Değeri"nin önemidir. Sonraki dönemlerde koruma kavramlarının ele alındığı toplantılarda da "Tarihsel Belge Değeri" temel tartışma noktasını oluşturmuştur. Gerek korumanın muhafazakar bir biçimde ele alındığı dönemlerde gerekse savaş sonrasında esneklikler / gevşeklikler içeren dönemlerinde derinliği değişerek ele alınan aslında "Tarihsel Belge Değeri"dir (Alioğlu &

Erkan, 2016). Koruma kavramları “Anıt”tan “Korunması gerekli Kültür Varlığı”na; “Tek Yapı”dan “Tarihsel Çevre”ye; “Somut Kültürel Değerler”den “Soyut Kültürel Değerlere” evrilirken üzerine ölçütler oluşturulan, koruma yöntemleri geliştirilen şey “Tarihsel Belge Değeri”dir. Tarihsel belge değeri, kentsel dokunun mekan organizasyonunda, kentsel işlevlerde, dinsel, etnik öğelerde, mahalle, sokak, parsel yapılanmasında, kentsel donanımlarda, mimari mirasın tasarım özelliklerinde, malzeme ve yapım teknolojisinde, tüm yapısal ayrıntılarında yer alır. Kısaca bir yerleşmenin ya da yapının kültürel, sosyal, ekonomik özelliklerini gösterebilen biçimlenmelerinde bazen el ile dokunulabilir bazen ise sadece duygusal ya da düşünsel olarak algılanabilir (Alioğlu & Erkan, 2016). Bu bağlamda yüzyıllara dayanan deneyimlerden çıkarılan derslerin yok sayılması “Kentsel Suç”tur.

“Kentsel Suç” terimi, kentsel sakinlerin refahını, eşitliğini ve haklarını baltalayan eylemleri kapsar. Bu kavram, kentsel çalışmalar literatüründe kapsamlı bir şekilde araştırılmıştır (Harvey, 2008). Türkiye’de “Kentsel Suç” kavramı ilk kez 1961 yılında Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) tarafından kullanılmıştır. TMMOB İzmir Kent Koordinasyon Kurulu'nun 2019 tarihli raporunda, kentsel suç kapsamı olarak “...canlıları, ekolojik döngüleri, kentsel yaşanabilirliği ve sağlıklı bir çevreyi etkileyen, yıkıma ve bozulmaya neden olan veya neden olacak, karada yapılan her türlü insan yapımı faaliyet...” olarak tanımlanmıştır (İPA, 2024). Ruşen Keleş'in tanımladığı gibi Şehre Karşı Suçlar “...şehrin günlük işleyişine, tarihi, kültürel, sosyal ve doğal değerlerine ve sakinlerinin haklarına yönelik her türlü saldırıyı kapsar. Bunlar, şehrin sahip olduğu ve temsil ettiği değerleri zayıflatan, zarar veren veya ortadan kaldıran kasıtlı veya ihmalkar eylemlerdir...” (Keleş, 2007). İlhan Tekeli de, “kent suçu” kavramını “...Bu hakların ve uluslararası anlaşmalarda belirtilen kentsel hakların ihlali olarak yorumlanır. Kamu refahını göz ardı eden, kamu sağlığını ve sürdürülebilir kentsel gelişimi önceliklendirmeyen ve bilimsel olmayan inşaat ve planlama kararlarına dayanan kentsel uygulamalardır...” olarak tanımlamaktadır

Kasımpaşa Tersanesinin bu yeniden yapılandırma sürecinin bir “Kentsel Suç” olduğu defalarca (İPA, 2024) dile getirilmiştir. İhale sürecinin koruma amaçlı planların yokluğunda gerçekleştirildiği, bu durumun hukuka aykırılık oluşturduğu dile getirilmiştir. Proje, 24 Temmuz

2013 tarihinde yapılan açık artırma sonucunda 1 milyar 346 milyon dolar bedel ile sonuçlanmış ve 49 yıllık Yap-İşlet-Devret modeli kapsamında devredilmiştir. Ancak bu model, projeyi turizm ve ticaret merkezine dönüştürmeyi amaçlarken, alanın endüstriyel ve tarihsel bağlamına zarar verebilecek nitelikte olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Haliç Dayanışması gibi sivil toplum kuruluşları, bu dönüşümün tarihsel mirası tahrip ettiğini ve Haliç’in kültürel kimliğini zayıflattığını konusunda uyanlarda bulunulmuştur.

Mimarlar, şehir planlamacıları, tarihçiler, sendikalar ve yerel sakinlerden oluşan bir kolektif olan Haliç Dayanışmasının yanında İstanbul Mimarlar Odası da, bu tür girişimlerle Kasımpaşa Tersanesi'nin kültürel ve sosyal mirasının silinme riskini defalarca vurgulamışlardır. Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi'nin ihalenin iptali için açtığı dava, bu sürecin kamu yararına ve hukuka aykırılık gerekçeleriyle tartışmalı bir boyut kazandığını göstermiştir. İptal talebi, İstanbul 6. İdare Mahkemesi'nde açılmış ve dava dilekçesinde, ihale alanının 2863 Sayılı Kanun kapsamında Endüstriyel Sit alanı olarak tescilli olduğu ve koruma kurulu kararlarının dikkate alınmadan projelendirme yapıldığı belirtilmiştir. Dava dilekçesinde, Haliç'in kent belleği için taşıdığı kültürel ve tarihi önem vurgulanmış; Tersane-i Âmire'nin Yüzyıllar boyunca Haliç'in ekonomik, sosyal ve kültürel kimliğini şekillendiren bir üretim modeli olduğu ifade edilmiştir. Özellikle, projenin kamu yararına uygun olmadığı ve tersanelerin sosyal ve tarihi değerlerini göz ardı ettiği öne sürülmüştür (Yılmaz F., 2015) (Yılmaz G. I., 2008).

30 Kasım 2015 tarihinde Haliçport Projesi kapsamında düzenlenen ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) toplantısının yapılacağı duyurulmuştur. Sütlüce Kongre Merkezi'nde gerçekleştirilen bu toplantıya katılan Haliç Dayanışması, toplantının açılmaması ve resmi kayıtlarda “halk ile görüşüldü” ifadesinin yer almaması amacıyla hukuki itirazlarda bulunmuştur (Köksal, 2016; Tepe, 2024).

TMMOB’a bağlı bazı meslek odalarının Haliçport Projesi’ne karşı açtığı dava 2018 yılında sonuçlanmıştır. Mahkeme, projenin imar planını iptal etmiş ve yeni bir imar planı hazırlanmıştır (Sözcü, 2018). Tersane bölgesinde 2013 ile 2018 yılları arasında herhangi bir uygulama yapılmıyorken, Ağustos 2018’de koruma kurulu onayı alınmadan kaçak yıkımlar başlatılmıştır. Bu yıkımlar gerekli önlemler alınmadan gerçekleştirildiği için asbest yayılımı ciddi sağlık riskleri yaratmıştır. Aynı yıl, Haliç Tersanesi'nin

Haliçport Projesi kapsamı dışında kalan kısmının İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Türkiye Teknoloji Takımı Vakfı işbirliğiyle "Bilim Merkezi" olarak yeniden işlevlendirilmesi planlanmıştır (Köksal, 2019); (Tepe, 2024)).

Tüm itirazlara ve engellemelere rağmen, 2019 yılında Haliçport'un temeli atılmıştır (Bianet, 2019). Temel atma törenine katılan "Karar Vericiler", altı yıl süren gecikmelere rağmen projenin hayata geçirileceğini vurgulamıştır. Projenin ismi değiştirilmiş ve "Haliçport" yerine "Tersane İstanbul" olmuştur. Projenin "Haliçport"tan "Tersane İstanbul"a yeniden adlandırılması, onu önceki tartışmalardan uzaklaştırmak için bir marka stratejisi olarak geliştirilmiştir, tarihi açıdan önemli Camialtı ve Taşkızak Tersanelerinin dahil edilmesi, bölgenin Endüstriyel Miras Alanı olarak bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak görülmüştür (Köksal, 2019).

Haliç Dayanışması, kentsel yenileme kisvesi altında başlatılan bu projenin, İstanbul'un endüstriyel ve kültürel mirasının korunması yerine ticari çıkarlara öncelik verdiğini savunmaktadır. Bir zamanlar gemi yapımı ve denizcilik lojistiği için hayati bir merkez olan Tersane, kültürel hafıza ve endüstriyel mirasın yeri doldurulamaz şekilde temsil ettiğini belirtmektedir. Haliç Dayanışması, sadece rıhtım, vinç ve atölye gibi fiziksel yapıların korunmasını değil, aynı zamanda sitenin gemi yapımı ve eğitim faaliyetleri gibi tarihi işlevlerinin sürdürülmesini de içeren bütünsel bir koruma yaklaşımına duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Kamu kampanyaları, yasal işlemler ve işbirlikçi çabalar yoluyla, bölgenin lüks bir turizm merkezinden ziyade bir sanayi ve eğitim merkezi olarak kullanılmasını savunarak, kamu yararının yeniden geliştirme planlarına entegre edilmesi çağrısında bulunmuşlardır (Bianet, 2014).

Lüks turizm ve İstanbul'un pazarlanması, markalaştırılmasına yaptığı vurgu, soylulaştırmaya katkıda bulunmak ve tersanenin sosyo-endüstriyel mirasını silme çabası olmuştur. Türkiye'de, karar vericiler karşı olan muhalifler tersanenin altı yüzyıldan fazla bir süredir sürekli faaliyet gösteren bir tersane olarak küresel benzersizliğinden bahsederek, tersanenin denizcilik ve endüstri merkezi olarak kullanılmaya devam etme potansiyelini vurgulamışlardır (Tansel, 2019). Karar vericilerin, muhalefet söylemlerinde bulunanlara ve meslek örgütlerini engelleyici olarak eleştirmesiyle işaretlenen projeyi çevreleyen siyasi söylem, Türkiye'de kalkınmacı kentsel politikalar ile kültürel miras koruma arasındaki geniş gerginliğe örnek teşkil etmektedir.

Projenin ilk etabı, 2022'nin sonlarına doğru tamamlanmış ve 2024 yılı itibarıyla büyük ölçüde tamamlanmıştır. 1 Eylül 2024 tarihinde, Rixos Tersane İstanbul'un açılışı "karar vericilerin" katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu açılış, projeyi geliştirenler için önemli bir aşamayı temsil ettiği belirtilmektedir. İstanbul'un marka değerini artırmayı ve Haliç'in tarihi dokusunu modern yaşamla bütünleştirmeyi amaçlandığı söylenmiş, projenin tarihi ve kültürel mirasın korunması konusundaki yaklaşımı ve gelen eleştirilere cevap verilmemiştir. Özellikle, ticari kazancın endüstriyel mirasın korunmasının önüne geçtiği ve bölgenin soylulaştırılarak mevcut toplulukların marjinalleştirildiği yönünde endişeler hala göz önüne alınmamaktadır.

Üretim mekânı olarak hizmet vermiş Haliç Tersaneleri, günümüzde işlevini büyük ölçüde yitirerek üst sınıfa hitap eden bir tüketim mekânına dönüşme sürecine yeni düşmüştür. Tersane İstanbul projesi kapsamında yapılan inşaatlar ve dönüşümler, endüstriyel mirasın üretim özelliğini yok etmiş, yerine lüks konutlar, alışveriş merkezleri ve diğer tüketim odaklı alanlar oluşturulmuştur. Aynı zamanda, Haliç Tersanesi'nin bir kısmına kültür ve sanat işlevi kazandırılması, bu tarihi alanın üretim kapasitesini daha da daraltmıştır. Bu dönüşüm yalnızca tersanelerin kimliğini değil, aynı zamanda çevresini de etkileyerek bölgeyi hızla soylulaştırma ve kentsel dönüşüm kaskacına itmiştir. Endüstri mirasının bu şekilde bir tüketim mekânına evrilmesi, tarihi ve kültürel değerlere yönelik duyarlılık eksikliğini ve Neo Liberal politikaların kent üzerindeki baskın etkisini açıkça gözler önüne sermektedir.

Tersane İstanbul projesi, yalnızca Haliç Tersanelerini değil, çevresindeki mahalleleri de kapsamlı bir dönüşüm sürecine sürüklemiştir. Okmeydanı ve Kasımpaşa semtleri bu süreçten ciddi şekilde etkilenmiştir ve tersaneye yakın mahallelerde kentsel dönüşüm süreçleri başlamıştır. Okmeydanı'na bağlı Fetihstepe Mahallesi sakinleri zorla yerlerinden edilmiştir (Tepe, 2024). Haliç Dayanışması üyeleri, bu dönüşümün etkilerini öngörmüş ve sürecin daha da genişleyeceğini vurgulamışlardır. Son 20 yıldır yürütülen kentsel dönüşüm projeleri, yerinden etmeler ve bölgenin kültürel-tarihi miras değeri üzerinde gerçekleşen değişimlere mecbur olmuştur. Bu kapsamda, Haliç Tersaneleri de dönüşüm projelerinin bir parçası haline gelmiş, hem kendisi dönüştürülmüş hem de çevresini dönüşüme itmektedir. Tarihi boyunca çevresiyle etkileşim içinde olan Haliç Tersaneleri, bu

mahallelerin gelişimine katkı sağlamış, tersane işçilerine ev sahipliği yapmış ve bu bölgelerde mahalle kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Ancak böyle bir proje, bu tarihi etkileşim ağını geri dönülmez biçimde değiştirmiştir.

Kapitalist kentleşmeye bir tepki olan "Kent Hakkı" talebi, Haliç Dayanışmasının mücadelesinde somut bir ifade bulmuştur. Neo Liberal kent politikalarının sermaye odaklı dönüşümlerinin en çarpıcı örneklerinden biri haline gelmiştir. Endüstri mirası, korunması gerekirken, Kenti markalaştırmanın bir aracı haline gelmiş ve tarihsel değeri büyük ölçüde yok etmiştir. Bu dönüşüm, sadece tarihi bir mekânın kaybı değil, aynı zamanda bir kentin toplumsal ve kültürel hafızasının tahribatıdır.

Bu dönüşüm, mevcut semt/kent sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılamak yerine pazar taleplerini karşılayan daha geniş kentsel yenileme modellerini vurgulayarak kapsayıcılık ve uzun vadeli sürdürülebilirlik vaat etmeyen bir düzenlemedir. Günümüzde, "Mega Projeler" olarak tanımlanan Kanal İstanbul, Haliçport (Tersane İstanbul) ve Galataport gibi projeler, kamu refahı, ekolojik sistemler ve kentsel eşitlik üzerindeki etkileri nedeniyle bu kavrama örnek teşkil etmektedir. Bu projeler, önemli kamu muhalefetine, yasal zorluklara ve çevresel endişelere rağmen devam eder ve böylece ekolojik bozulma, toplulukların yerinden edilmesi ve kamusal alanların aşınması gibi gerginlikleri de yanında getirmektedir.

Kaynaklar

Alioğlu, E., & Erkan, Y. (2016). Kentsel dönüşüm projelerinin mimari mirasın tarihsel belge değeri üzerindeki tehdidi. Z. Ahunbay, İ. Dinçer, & Ç. Şahin (Ed.), *Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray, Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü* (s. 223-244). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bal, E. (2011). Türkiye'de 2000 Sonrası Neoliberal Politikalar çerçevesinde İmar Mevzuatındaki Değişimler ve Yeni Kentleşme Pratikleri: İstanbul Örneği [Basılmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Benevolo, L. (1981). *Modern Mimarlığın Tarihi I. Çevre Yayınları*.

Berman, M. (1994). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor. İletişim Yayınları*.

Bianet. (2014). Haliç Dayanışması. <https://bianet.org/haber/halic-dayanismasi-6-asirlik-halic-tersaneleri-parcalanmamali-157821>

Bianet. (2019). 6 Asırlık Tersane-i Amire'ye "Tersane İstanbul" Temeli Atıldı. <https://bianet.org/haber/6-asirlik-tersane-i-amire-ye-tersane-istanbul-temeli-atildi-205786>

Cem, E. (2022). Tersane. https://kisadalg.net/yazar/tersane_33834

Dal, D. (2015). *The Modernization Of The Ottoman Navy During The Reign Of Sultan Abdülaziz* [PhD. Dissertation]. University Of Birmingham.

Dinçer, İ. (2010). Türkiye'de 1980 Sonrası Yapısal Dönüşümün Mekânsal İzlerine Bir Örnek: Yenileme Alanları. *Mimarlık*, 352, 24-27.

Günay, Z. (2010). *Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli* [Basılmamış Doktora Tezi] İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Gürsel, Y. (1987). Beyoğlu'nun Yıkımı ve Şehirlerimizin Geleceği. *Mimarlık*, 222, 47-48.

Harvey, D. (1989). *Kent Deneyimi* (E. Soğancılar, Trans.). Sel yayınları.

Harvey, D. (2007). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.

Harvey, D. (2007). Neoliberalism as Creative Destruction. *ANNALS Am Acad Pol Soc Sci*, 610(1), 21-44.

Harvey, D. (2008). *The Right To The City*. <https://davidharvey.org/media/righttothecity.pdf>

Harvey, D. (2019). *Sosyal Adalet ve Şehir. Metis Yayınları*.

Hovhannesyan, S. S. (1996). *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ICOMOS. (b.t.). *ICOMOS Tüzükleri*. <https://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr>

ICOMOS. (1987). *Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü*. https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf

İPA. (2024). *Kent Suçu Nedir?* <https://ipa.istanbul/yayinlarimiz/genel/kent-sucu-nedir/>

Karakul, Ö. (2021). *Tarihi Çevrelerde Bütüncül Koruma, Özgünlük ve Turizm*. Y. Yumuk, O. Diker, N. Türker, & D. Küçükaltan, (Ed), *Turizmde Mimarlık ve Kültürel Miras* (s. 223-254). Nobel Yayınları.

Kiper, N. (2015). *Osmanlı İstanbul'unda Kentsel Mekânın Değişim Süreci*. C., Yılmaz, (Ed), *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (s. 428-454). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Köksal, G. (2005). *İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri*, [Basılmamış Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Köksal, G. (2013). *Kent Yağmasının Yeni Hedefi: Haliç Tersaneleri*. *Mimarist*, 49, 97-105.

Köksal, G. (2016). *Haliç Tersaneleri'nde Güncel Durum Haliçport ve Haliç Dayanışmasına Dair*. *Mimarist*, 55, 18-24.

Köksal, G. (2019). *Bir Mimar Neden Kentsel Toplumsal Hareket İçinde Yer Alır? Bir Kent Hakkı Mücadelesi Olan Haliç Dayanışması Aslen Neyin Mücadelesidir?* <https://www.xxi.com.tr/gorus/yazi/birmimar-neden-kentsel-toplumsal-hareket-icinde-yer-alir>

Kuran, H. (2021). *Şehir Hakkı-Neoliberal Kentleşme ve Sınıf Mücadelesi*. Nika Yayınevi.

Lebefvre. (2020). *Şehir Hakkı*. Sel Yayıncılık.

Levent, T., & Levent, Y. S. (2011). *Küreselleme, Mekânsal Planlama Yaklaşımlarındaki Değişime*. *Toplum Demokrasi*, 5, 53-74.

Mantran, R. (1990). 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul. Türk Tarih Kurumu Yayını.

Mimarizm. (2019). Tabanlıoğlu Mimarlık Tersane İstanbul Projesi ile WAF 2019'da Büyük Ödülü Aldı. https://www.mimarizm.com/haberler/gundem/tabanlıoğlu-mimarlık-terseane-istanbul-projesi-ile-waf-2019-da-buyuk-odulu-aldi_130783

Mimdaporg. (2010). "Geçici Kentler İstanbul" projesinin kazananları belirlendi. <https://mimdap.org/mimarlik-gundemi/gecici-kentler-istanbul-projesinin-kazananlari-belirlendi/>

Mitchell, D. (2003). The Right To The City: Social Justice And The Fight For Public Space. Guilford Press.

Müller-Wiener, W. (2003). Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Neciyoğlu, N. (2017). The Byzantine Economy And The Sea: The Maritime Trade Of Byzantium, 10th–15th Centuries. C. Buchet, & M. Balar, (Ed), The Sea in History - The Medieval World, (s. 437-448). Cambridge University Press.

Nepa, S. (2016). City Beautiful Movement. <https://philadelphiaencyclopedia.org/essays/city-beautiful-movement/>

Özalp, S. (2017). İstanbul'da Neoliberal Kentleşme Dinamikleri: Kamu Yararı Ve Kentsel Rejim Analizi [Basılmamış Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sözcü. (2018). Haliçport'a yeni plan. <https://www.sozcu.com.tr/haliciporta-yeni-plan-wp2724625>

Tamince, F. (b.t.). Tersane Hakkında. <https://www.terseaneistanbul.com.tr/tr/terseane-hakkinda>

Tepe, Ş. (2024). Neoliberal Kent Politikaları Ekserinde Bir Endüstri Mirasının Dönüşümü: Haliç Tersaneleri, [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uludaş, B. A. (2024). Değişim ve Dönüşüm Sürecinde Haliç Kuzey Kıyılarının Tarihsel Gelişimi

Üzerine: Sütluçe, Hasköy ve Kasımpaşa. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Yılmaz, F. (2015). Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Mimari, Cilt 2, Siyaset, İsyân ve İstanbul (1453-1808). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Yılmaz, G. I. (2008). Haliç Kıyı Şeridinde Sanayileşme İle Ortaya Çıkan Kentsel Dönüşüm, [Basılmamış Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Notlar

- (Harvey, Kent Deneyimi, 1989) Harvey bu kitabında s.44'teki şu tanımlaması açıklayıcıdır: "...Kapitalizmin erken evrelerinde fazlalar büyük ölçüde doğrudan sermaye birikimi dışındaki süreçler tarafından üretiliyordu. Üretim araçlarının ilk birikim yoluyla veya daha kurnaz gasp manevralarıyla vahşice ve büyük bir hırsla ele geçirilmesi, çok sayıda insanı yaşamak için ücretli emekçiler olmaya zorlarken az sayıda kişinin sermaye fazlalarına sahip olmasına imkan verdi. Ama sermaye potansiyel olarak birçok formda var olur, dolayısıyla asıl önemli olan şey, paraya, mallara, üretici varlıklara (toprak, yapılı çevre, haberleşme araçları vb.) ve emek gücü üzerindeki haklara el koyma ve bunları mübadele değeri taşıyan mallara dönüştürme yönündeki çeşitli adımlardır. Mal formundaki bu sermaye ve emek gücü fazlalarına el koyması, söz konusu fazlaların kullanıma sokulması ve belli coğrafyalarda toplanması, kentleşmenin kilit rol oynadığı kapitalizmin tarihinde (kş. Braudel 1984) hayati bir evre oluşturdu. Zenginliğin tüccarlar tarafından kentlerde yoğunlaştırılması (kötü veya adaletsizce yapılandırılmış mübadeleler aracılığıyla dünyanın hem parasının hem de mallarının yağmalanması); toprak mülkiye tinin kentsel zenginlik üretimi için doğrudan parasallaştırmayla ya da tefecilerin yıkıcılığıyla mala dönüştürülmesi; parasal rant, devle tin koyduğu vergiler ve diğer yeniden bölüşüm mekanizmalarıyla (mesela kilisenin organizasyonu) kırsal kesimden doğrudan faz la çekilmesi gibi yöntemler kullanılarak fazla sermayenin kullanıma sokulması ve coğrafi olarak bir azınlığın elinde toplanması sağlandı. Bu fazlaların fiziksel altyapılar, haberleşme sistemleri ve piyasa merkezleri inşasında kullanılması sermaye dolaşımı için potansiyel temel oluştururken aynı zamanda mal kullanım değerlerinin (ücretli emekçiler dahil) kent merkezlerinde toplanması sermaye dolaşımının daha kolay yürütmesini sağlayacak önkoşulları yarattı..."
- İlk kaynak: Üçok, A., 1987. "Hepsini yıkacağız", Bedrettin Dalan ile söyleşi, Şehir, Mart 1987, 78-79.
- Bkz.: (Özalp, 2017)'de "...planlama ile ilişkili yasal düzenlemeler arasında 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nda yapılan değişiklikler, 3086 sayılı 6 ve 3621 sayılı Kıyı Kanunları ve 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun yer almaktadır. Bunların yanında, 1983 ile 1988 yılları arasında yürürlüğe konan 5 adet af yasası da özellikle İstanbul'un yapılaşması açısından söz konusu dönem için belirleyici özellik taşımaktadır..." ifadesi yer almaktadır.
- (Levent & Levent, 2011) adlı yayında ve bir çok diğer yayınlarda kamu yararı nedir sorusu ele alınmakta ve tartışılmaktadır.

Kent Tarihinden Bazı Notlar:

Erken Cumhuriyet Döneminde Fransız Plancı Lambert'in Trabzon'un Planlanmasındaki Rolünün Ardından, Trabzon İmar Planı Yarışmasının Hatırlattıkları

Emre Aysu,¹ Gülşen Kılıçreis Özaydın²

¹Prof. Dr., Okan Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

²Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi-Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

Gülşen Kılıçreis ÖZAYDIN: Sizinle “Erken Cumhuriyet Döneminde Fransız Plancı Lambert'in Trabzon'un Planlanmasındaki Rolü” nün ardından, “Trabzon İmar Planı Yarışması”nın hatırlattıkları üzerine bir söyleşi yapmak istiyorum. Bu söyleşi ilk bakışta Türkiye coğrafyasında yer alan bir kentin tarihine odaklanan konulara yönelecek gibi görünse de, mimarlık-planlama-kent konuları bağlamında güncel olarak tartışmaya devam ettiğimiz bazı meseleleri hatırlamamıza kaynak oluşturma potansiyeline de sahip. Fransız Plancı Lambert ile ilgili sorulara geçmeden önce doktora tezinizin konusunun Trabzon'la ilgili olmasından yola çıkarak, sizi Trabzon' a yönelten şeyin ne olduğunu sorarak bu söyleşiye başlamak istiyorum. Evet neden Trabzon?

Emre AYSU: Bu soruyla söyleşiye başlamak çok iyi oldu. Çünkü benim doktora tezimle, “Trabzon İmar Planı Yarışması” arasında doğrudan bir ilişki var. Bunu açıklayabilmek için Yıldız Teknik Üniversitesi'nin (YTÜ) tarihine kısaca bir göz atmakta fayda var. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda, imar işlerinin ve teknik hizmet gereksiniminin artması nedeniyle fen memurları ile yüksek mühendisler arasında oluşan boşluğu doldurmak amacıyla 19 aralık 1936 tarihinde yayımlanan ve 1 haziran 1937 tarihinde yürürlüğe giren 3074 sayılı yasayla Nafia Fen Mektebi kapatılarak yerine teknik okul kurulmuştur. 2 Yıllık fen memuru ve 4 yıllık mühendislik bölümleri olan *İstanbul Teknik Okulu* (İTO) 1937-1969 yılları arasında faaliyet göstermiştir. 1942 ve 1943 ders yılından itibaren mühendislik kısmında elektrik ve mimarlık bölümleri açılmıştır. Kurumda 1949 yılında *Harita ve Kadastro Mühendisliği Bölümü* kurulmuş ve Türkiye'de bu dalda mühendis yetiştiren ilk kuruluş olarak 1949-1950 ders yılında öğretime başlanmıştır. *İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi* (İDMMA) ise, 3 haziran 1969 tarihinde yayımlanan 1184

sayılı Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri yasasıyla, özerkliği olan yüksek dereceli bir öğretim ve araştırma kurumu olarak kurulmuştur. Bu dönem, YÖK yasasıyla 1982 yılında kurulan Yıldız Teknik Üniversitesi (YTÜ) dönemine kadar devam etmiştir.² İşte benim doktora tezimi yaptığım yıllar, *İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi*'nin (İDMMA) 1969-1982 yılları arasındaki dönemde içinde yer alır. O zaman diliminde kurum içinde yer alan kadrolu temel bilimciler, Mimarlık Akademisi'nde doktora tezinin yapılamayacağı konusunda ısrarcı davranıyorlardı.

O dönem çok değerli hocam Prof. İrfan BAYHAN'ın³ desteğiyle kurumda ilk doktora tezini yapmak bana nasip oldu. Bu nedenle benim doktora tezimin⁴ diploma numarası “bir” dir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde İmar Faaliyetlerinin Organizasyonu

G.Ö. Evet, söyleşiyi bu noktadan başlatmamız iyi oldu. Konumuzun aktörü LAMBERT dolayımında yapacağımız söyleşinin tarihsel bağlamını görmek açısından da söyledikleriniz son derece önem arz ediyor. LAMBERT'in Türkiye'de bulunduğu 1933-1942 yılları arasında ve tam da Trabzon İmar Planı'nı yaptığı 1937 yılında İstanbul'da fen memuru ve mühendis yetiştiren İstanbul Teknik Okulu'nun kurulmuş olması bir tesadüf olarak görülse de, bir taraftan ülkeye davet edilen yabancı planlılar, diğer taraftan teknik eleman yetiştiren okulun o yıllarda kurulmuş olması, Erken Cumhuriyet Dönemi şehirlerinin imar edilmesi için devlet tarafından bu faaliyetlerin nasıl ele alındığını anlamamız konusunda önemli ipuçları veriyor.

Şimdi doktora tezinizi yapmanıza neden olan “Trabzon İmar Planı Yarışmasına” gelelim. Bu yarışmada katıldığımız ekiple birlikte birincilik ödülünü aldınız. Emre AYSU olarak sizinle birlikte Prof. İrfan BAYHAN, Asist. Hüseyin

Prof. Dr. Emre Aysu

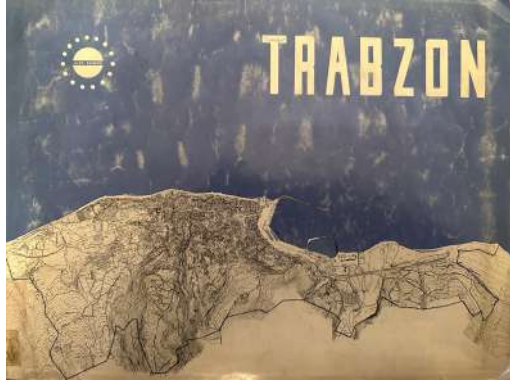

Prof. Dr. Gülşen Kılıçreis Özaydın

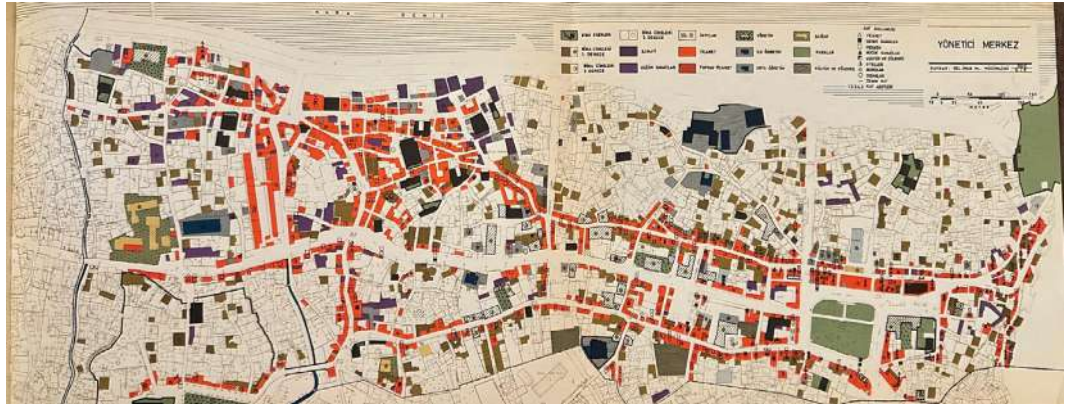
KAPTAN ve Prof. Refik ŞENVARDAR⁵ ekip arkadaşlarımız olarak bu ödülün sahipleri olduk. Yarışmayı kazandıktan sonra sizi nasıl bir süreç bekliyordu?

İller Bankası'nın İmar Planlarını Yarışmalarla Elde Etmesi Süreci

E.A. 1968 yılında hocalarım Prof. İrfan BAYHAN, Prof. Refik ŞENVARDAR ve asistan arkadaşım Hüseyin KAPTAN ile birlikte Trabzon İmar Planı Yarışması'nı kazandık ve Atelye70 bürosu bu gerekçeyle kurulmuş oldu. 60'lı yıllarda ve 70'lerin başında İller Bankası, özellikle Bölgesel Kalkınma Merkezi olarak seçilen kentlerde yarışmalar düzenliyordu. Sivas, Erzurum, Gaziantep, Zonguldak, Kocaeli, Konya gibi. Gerçekten ciddi bir sistematik içinde hazırlanan analitik etütler, makro ölçekten mahalleye çözüm arayışlarını sorguluyordu. Bu süreç bizim kuşak için gerçek bir okuldu. O zamandan bugüne Türkiye'de bu kapsamda nitelikli bir arayışın gerçekleşmediğini söyleyebilirim.

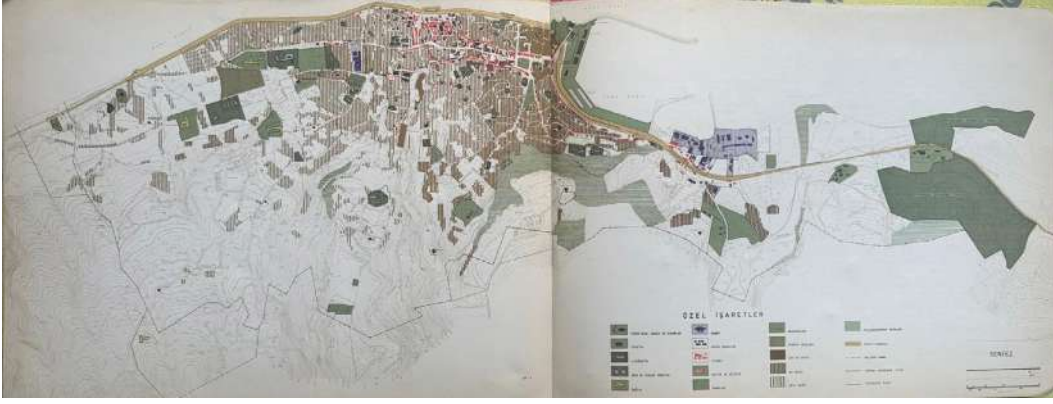

Resim 1. Trabzon Analitik Etütleri Kitap kapağı, İller Bankası İmar Planlama Müdürlüğü yayını, Ankara, 1967-68.

Resim 2. Analiz Paftası: Yönetici Merkez Arazi Kullanım paftası; Trabzon Analitik Etütleri, İller Bankası İmar Planlama Müdürlüğü yayını, Ankara, 1967-68, s.97,98. (Yönetici Merkez: Şehrin tüm hayatında yönetici fonksiyon yüklenen sosyal, ekonomik, kültürel ve idari faaliyetlerin yoğunlaştığı alanlar olarak tanımlanmıştır)

G.Ö. İller Bankası'nın öncülüğünde açılan imar planları yarışmaları için kurum tarafından hazırlanan o dönemin analitik etüt raporlarının kitaplaştırılmış hallerini ilk kez MSGSÜ Şehircilik Bölümü'nde araştırma görevlisi olduğum yıllarda görmüş ve bankanın bu titiz yaklaşımından çok etkilenmişim (Resim 1). Bu söyleşiye gelmeden önce konumuz olan Trabzon kentinin 1967-1968 tarihli analitik etüt raporunu inceledim. O dönemin İller Bankası Genel Müdürü olan Dr. Jeolog Esat KIRATLIOĞLU'nun önsöz metninde yaptığı açıklamada, "Doğu Karadeniz Bölgesi"nin merkezi Trabzon Şehri imar planının tanzimi için gerekli anket, araştırma, analiz, sentez ve yön verici bilgileri kapsayan bu kitap, Trabzon Bölge Planlama çalışmalarından yararlanılarak Bankamız İmar Planlama ve Yapı Dairesi Reisliği Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü'nün ilgili kuruluşlarla yapmış olduğu yakın temas ve araştırmaları neticesi hazırlanmıştır" şeklinde belirtilmektedir. Yine kitabın giriş bölümünde İller Bankası Belediyeler İmar Planlama Müdürü olan Y. Mühendis Mimar Orhan ERONAT'ın yaptığı açıklamada; Trabzon Kentinin karakterini tespit etmek amacıyla ve Trabzon İmar Planı yarışması dolayısıyla bu analitik etüt kitabının hazırlandığını belirtiyor. Ayrıca bu giriş metninde belirttiği bir hususu da kendi dönemi için çok ilerici bir bakış olarak görüyorum. "Arazi kullanmanın kontrolü ve güzel kent kavramının ötesinde bir gelişme aracı olarak beliren imar planlarının düzenlenmesinde analizler ve sentezler bütününden (Resim 2, 3), fiziki plana geçiş çözülmesi önemli bir problemdir" saptamasının bugün için de geçerliliğini koruyor olduğunu görüyoruz. Analiz ve sentez sürecindeki verilerden planlama sürecine geçiş, her dönem sancılı olmuş diyebiliriz.

Resim 3. Sentez Paftası, Trabzon Analitik Etütleri, İller Bankası İmar Plânlama Müdürlüğü yayını, Ankara, 1967-68, s.158-159.

Trabzon İmar Planı yarışması ile ilgili İller Bankası'nın hazırladığı Analitik Etüt Raporunda yer alan LAMBERT Planı'yla ilgili konuşmaya geçmeden önce biraz da yarışma jürisi üyeleri hakkında konuşalım. Bu kitapta jüri üyeleri şöyle belirtilmiş:

Danışman Jüri Üyeleri

CANDİLİS George	Paris Akademisi Öğretim Üyesi
GÜRER Yılmaz	Y. Müh. – Mimar
KIRATLIOĞLU Esat	Dr. Jeolog İller Bankası Genel Müdürü
OYMAN Suat	Belediye Başkanı
ONOMAY Vedat	Y. Mimar
ÖLÇER Cüneyt	Y. Mühendis
SARAL Fuat	Y. Mühendis

Jüri Üyeleri

ARU Kemal Ahmet	Prof. Y. Müh. – Mimar
BERKSAN Bülent	Y. Mimar
BEYRU Rauf	Prof. Y. Müh. – Mimar
ERSOY İlhan	Y. Müh. – Mimar
KAYNAK Sevinç	Y. Mimar
MENDERES Ahmet	Y. Müh. – Mimar
ÖNAL Maruf	Y. Mimar
ÖZDEŞ Gündüz	Prof. Y. Müh. – Mimar
TOPALOĞLU M. Ali	Y. Müh. – Mimar

Yedek Jüri Üyeleri

TANER Nezihe	Dr. Y. Müh. – Mimar
DALOKAY Vedat	Y. Müh. – Mimar
AS Erol	Y. Mimar

Raportörler

ERONAT Orhan	Y. Müh. – Mimar
ÖKTE Bilge	Y. Mimar

Team 10 Ekibinden Georges CANDİLİS, 1968 – Trabzon İmar Planı Yarışması Danışman Jüri Üyeleri Arasında

G.Ö. Bu dağılımda ilk dikkati çeken şey, tek yabancı üye olan Georges CANDİLİS'in danışman olarak bu yarışma jürisi içinde yer alması ve diğer üyelerin mesleklerinin o dönem ülkemizde kent planlama eğitimi olmadığı için, hepsinin mimar olması. Bu noktada CANDİLİS'le ilgili bir anımsama yapalım: Yunan – Fransız kimlikli mimar (1913-1995). Doğum yeri Bakü, Mimarlık eğitimini Atina Politeknik Üniversitesinde alıyor ve daha sonraki profesyonel yaşamında Paris'te bulunuyor ve özellikle kent tasarımı çalışmaları ile tanınmış modernist bir mimar. 1946 yılında Le CORBUSIER ile birlikte Marsilya yerleşme bloğunda çalışıyor. Sonraki yıllarda kuzey Afrika ülkelerinden Fas'ın çeşitli kentlerinde planlama çalışmaları ile Toulouse'da "le Mirail" gibi büyük ölçekli projelere imza atmış mimar-plancı. Kendisini şehircilik tarihinde "TEAM 10" ekibi üyesi olarak da biliyoruz. CIAM'dan kopuşlarla ortaya çıkan TEAM 10 ekibinde, 1953-81 yılları arasında bir dizi toplantılar yapmışlardı. Temelde; Jaap BAKEMA, Georgers CANDİLİS, Aldo van EYCK, Alison SMİTHSON, Peter SMİTHSON, Shadrach WOODS ve Giancarlo De CARLO tarafından oluşturulmuş olan TEAM 10, modern akıma eleştirel yaklaşımlarıyla dikkatleri toplamıştı. TEAM 10 içinde yer alan CANDİLİS'in yayımlanmış birçok kitabı var. Yönetmeliklere bağlı olarak gelişen kentsel yapı ve mimarinin ortaya çıkardığı durumu, ruhsuz ve nitelsiz bulduğunu ifade eden söylemleri var. Paris Akademisi'nde öğretim üyeliği dönemi olmuş. Büyük projelerde CANDİLİS adını diğer ortakları JOSIC ve WOODS ile birlikte görüyoruz. Peki sizce Georges CANDİLİS neden bu yarışmaya jüri üyesi olarak davet edilmişti?

E.A. CANDİLİS güçlü bir kişilik yapısına sahip. Trabzon yarışmasında kendisinin danışman jüri üyesi olarak davet edilmesinin çeşitli nedenleri olabilir. CANDİLİS'in Karadeniz coğrafyasına olan duygusal bağı, üst ölçekli planlama deneyimlerine duyulan ilgisi ve en önemlisi de yarışmayı açan İller Bankası'nın uluslararası literatürü izleyen vizyoner yapısı diyebiliriz. CANDİLİS'in danışman olarak bu yarışmada bulunması, Türkiye'deki yarışmalar kültürüne yaptığı katkı açısından da büyük bir şanstı.

G.Ö. Yarışmayı kazandıktan sonra sizi nasıl bir süreç bekliyordu?

E.A. O zaman ben ağırlıklı olarak mimari tasarım yarışmaları ile ilgili çalışmalarımı sürdürürken (2 Hastahane yarışmasında 2.cilik derecesi) kent planlama yarışmasında birinci olduğumuza çok şaşırmıştım. Sanırım CANDİLİS'in de etkisiyle birinci olduk. Çünkü kentin tarihi alanlarının planlamasına getirdiğimiz yaklaşımın CANDİLİS'in de beğenisini topladığını düşünüyorum. Birinci olduğumuz sıralarda İzmir'deydim. İlk Özel Okul olan Ege Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nde asistan olarak bulunuyordum. Hocalar da oradaydı. Hüseyin Kaptan'la birlikteydik. Yıldız'da mimarlık lisans eğitimimi 1966'da, master eğitimimi de 1967'de tamamlar tamamlamaz haziran ayında İzmir'e geri dönmüştüm. Ben iyi bir mimar olmak istiyordum. 1967 yılının eylül ayında açılan yarışmalara girmiştim. Talihsiz bir biçimde iki yarışmadan da ikincilik ödülü almıştım. Biri Erzurum Tıp Fakültesi Hastanesi, öteki de Ankara Numune Hastanesiydi. Eğer birinden birinci olsaydım hayatım değişecekti. Yaşamımız hakkında istediğiniz kadar ön görülerde bulunun, zaman içinde hayatın ne getireceği her zaman istediğiniz biçimde olamıyor. Hayalimde akademisyenlik de yoktu. İki yarışmanın da konusu hastaneydi, çünkü master tezimi hastane konusunda yapmıştım. Lisanstan sonra yaptığım mastırın o zamanki adı mimarlık ihtisası. Şimdiki gibi yüksek lisans programları henüz o zaman yoktu. O yıllarda şehircilikle hiç ilgim yoktu. Ancak Yıldız'da İrfan hocalardan çok sıkı bir şehircilik eğitimi almıştım. Master yaparken hocalarım ve o dönemin master öğrencileri ile birlikte Edirne Yarışmasına katılmış ve mansiyon almıştık. Yarışmanın konusu, Selimiye Camisi'nin yakın çevresinin düzenlenmesi yarışmasıydı. O dönemlerde ayrı bir şehircilik eğitimi yoktu ama mimarlık içinde çok sıkı bir şehircilik eğitimi veriliyordu. Hatta üçüncü sınıftayken yaptığımız şehircilik projesini hiç unutamam. Şimdi Göztepe Ziverbey Caddesi üzerinde yer alan Marmara Üni-

versitesi Göztepe Yerleşkesi'nin olduğu alanla, Göztepe Sosyal Sigortalar Hastanesi'nin olduğu yerler bomboştu ve biz o alanda bir toplu konut projesi yapmıştık. Birinci dönemin proje konusu "Toplu Konut Planlaması" idi, onu takip eden ikinci dönemin proje konusu ise mekânsal ölçekte çözümlerin yer aldığı ve bugün kentsel tasarım olarak adlandırdığımız toplu konut alanında yer alacak olan konut, eğitim, sağlık, alış-veriş v.b. yapılarının tasarlanmasına yönelik "Toplu Konut Mekânsal Düzenleme" projesiydi.

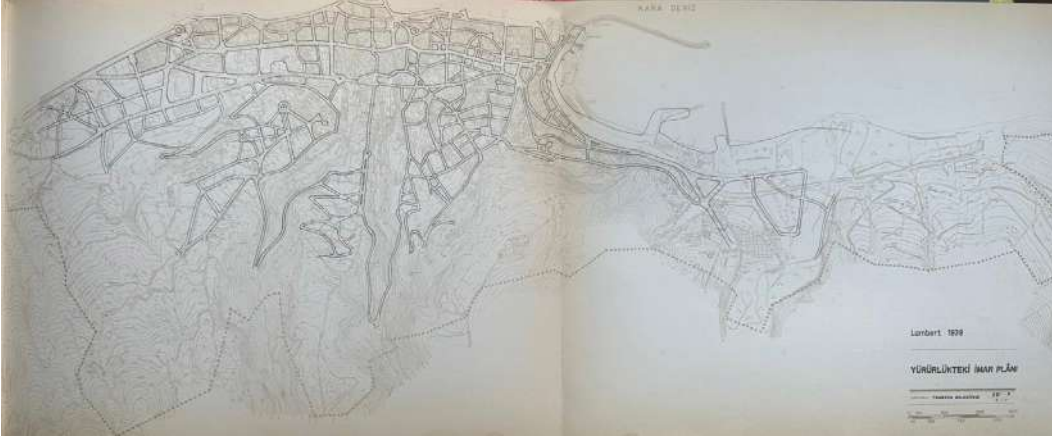
G.Ö. O zaman yarışmayı kazandıktan sonra İstanbul'a geri mi döndünüz?

E.A. Evet, o sıralar Yıldız "İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi" olarak yeniden yapılandırılmıştı. 1969-1982 yılları arasında bu yapı YÖK'e kadar devam etti ve benim Yıldız'daki akademisyenlik serüvenim de başlamış oldu. Yarışmayı kazandıktan sonra devamlı Trabzon'a gidip geliyorduk. İrfan BAYHAN ve Refik ŞENVARDAR yaşları nedeniyle çok sık Trabzon'a gidip gelemiyorlardı. O nedenle Hüseyin KAPTAN'la ben devamlı olarak nöbetleşe Trabzon'a gidip geliyorduk. Bir taraftan doktora tez konusu için çalışıyordum. Öte yandan kent planında tarihi kesimi nasıl düzenleyeceğimiz konusunda çalışıyorduk. O zamanlar koruma alanları, "protokol alanı" adı altında düzenleniyordu. O tarihlerde tarihi kesimlerle ilgili uygulamayı yönlendirecek olan yasal bir mevzuat yoktu. Sadece kurum olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (Geeyk, 5805 sayılı kanun, kabul tarihi 09.07.1951) vardı. Planda o bölgeyi nasıl düzenleyeceğimizi araştırıyorduk. Planlama çalışmasına, bizden önce Trabzon Kentinin planını yapmış olan LAMBERT'in Trabzon kentini nasıl planladığını araştırarak ve değerlendirerek başladık.

G.Ö. Biz de sizin "Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri" konulu 1982 yılında yapılan Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi'nde sunduğunuz bildiride⁶ plancı LAMBERT'in içinde yer aldığı ilk bilimsel makaleyi yazan kişi olduğunuzu biliyoruz. O dönemde LAMBERT'in planlama yaklaşımını nasıl değerlendirmiştiniz?

Fransız Plancı J.H. LAMBERT'in 1937-38 Yıllarında Trabzon için Geliştirdiği Planlama Vizyonu

E.A. O dönemlerde kentlerin planlanması, daha çok öngörülen nüfusun, fiziksel mekân verileri ile uyumlaştırılması ağırlıkta olmak üzere düzenlenmesi biçiminde oluyordu. Ancak

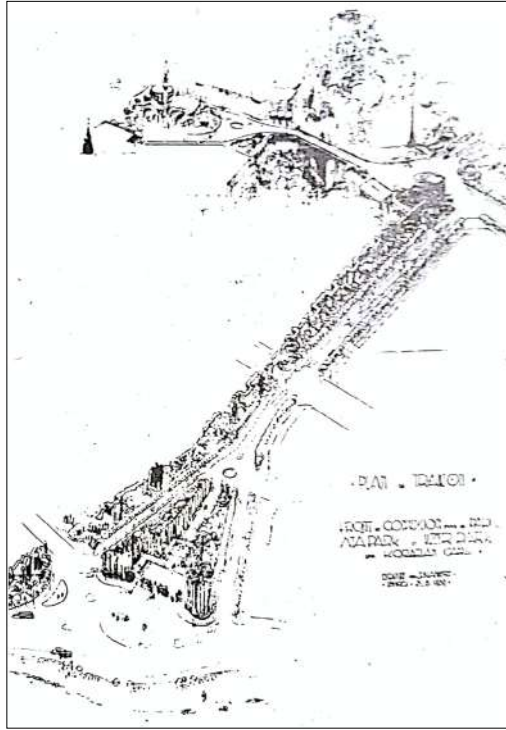

Resim 4. Yürürlükteki İmar Planı, Lambert 1938; Trabzon Analitik Etütleri, İller Bankası İmar Plânlama Müdürlüğü yayını, Ankara, 1967-68, s.43,44.

Lambert'in planlama vizyonununun daha geniş olduğunu fark etmiştik. LAMBERT'in *"Bir şehir, kendi başına eski ekonomik yapısına dayanarak yaşayamaz. Ülkenin genel yaşamına uyum sağlamalıdır. Bunun için de kamu yetkililerinin karşısına bir gelişme raporu ile çıkmalı ve bunun gerçekleşmesini sağlamak amacı ile de programa uyulmasının takibi yapılmalıdır."* ifadelerinden, bölgesel planlama anlayışına sahip olduğunu anlamıştık. LAMBERT'in 1937 yılında geliştirdiği planlama raporundan, Cumhuriyet Hükümeti'nin kentin ekonomik gelişmesini sağlayacak girişimler olarak, *Liman ve Aya Karayolu* projelerine dayalı planlama yaklaşımını desteklemesini beklediğini görüyoruz. Bütün bunlar LAMBERT'in kenti çevresi ve bölgesi içindeki ilişkiler bağlamında ele alan planlama çalışmasının göstergeleridir.

G.Ö. Bildirinizde Lambert'in planlama yaklaşımı ile ilgili, rapordan aldığınız kısımlara yer vermişsiniz. Daha başka neler öneriyordu?

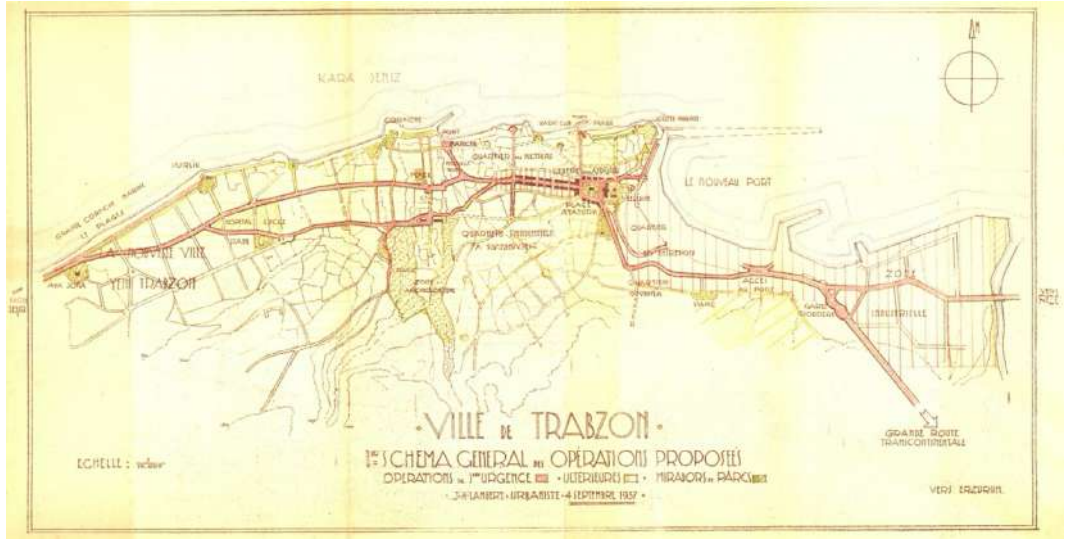
E.A. 60 bin nüfuslu bir kent planı yapılmasını önermişti (Resim 4, 5). Kentin ulaşım ağının yetersizliğinin yeni yollarla ve genişletmelerle giderilmesi, limanın gerçekleştirilmesi, kentin doğusunda Erzurum yolu ile ve limanla bağlantısı sağlanmış bir sanayi bölgesinin yer alması, kentin batısında yeni bir kent kurulması, eski varolan kentin sağlıklı bir yaşantıya kavuşturulması için denize dik yeşil kanalların düzenlenmesi ve bu yeşil sistem içinde özellikli dini, askeri ve anıtsal eski eser niteliğindeki yapıların yer alması, yine bu yeşil sistemin halkın deniz ile ilişkisini sağlayan manzara noktaları, teraslar yapılması, yol ve inşaat yönetmeliklerinin hazırlanması, plan uygulama programının yapılması, olanak varsa maliyet etüdünün yapılması ve ülkede yetişmiş ele-

Resim 5. Lambert Planı, "Yeşil - Tarihi Eser" ilişkisi sistemini belirleyen perspektif el eskizleri (Deniz, şimdiki Reşadiye Caddesi, Atapark Aşağı Kale, Fatih Camii, Zağnos Köprüsü; Lambert 1937, Aysu, E. "Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri", Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, 1982, s.189

manlardan oluşan bir belediye plan bürosunun kurulması gibi öneriler yer almaktaydı.

G.Ö. Eski kentin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için denize dik inen yeşil kanalların içinde dini, askeri ve anıtsal eserleri koruyan, ama buna karşın sivil mimarlık örneklerini hesaba katmayan bir koruma düşüncesini romantik bulduğunuz belirtmişsiniz (Resim 6). Biraz açıklar mısınız?

Resim 6. Lambert'in Trabzon şehri için önerdiği operasyonlar planı, 1937, İFEA Arşivi

E.A. Tabii, bunun sadece LAMBERT'in değil, o dönem Türkiye'de planlama çalışması yapan hemen hemen bütün yabancı plancıların bir yaklaşım biçimi olduğunu biliyoruz. Koruma nesnesini bir heykel haline getiriyorlar. Koruma nesnesini bütünüün bir parçası olarak görmeyen bu yaklaşımı yanlış buluyorum. Ama bu, o dönemin bir yaklaşımıydı. Sadece bizde değil Avrupa'da da birçok kentte bu yaklaşımın uygulamaları görülebilir. Biz LAMBERT'in Trabzon Planında olumlu gördüğümüz ilkelere sadık kaldık. Biraz önce de belirttiğim gibi, denize dik inen (hava kanalları) sokaklar espri-sini geliştirdik.

G.Ö. LAMBERT raporunda "Trabzon'a Özgü Kent Sorunları" 1937'lerdeki kent için nasıl tanımlanmıştı?

E.A. LAMBERT'in o dönemde gördüğü kent sorunlarını şöyle maddeler halinde açıklayabilirim:

- Kentte ulaşımın kesiştiği noktalarda hiçbir meydan olmadığı, mevcut meydanın da daha çok güzel bir dinlenme bahçesi niteliğinde olduğu,
- Dağınık biçimde konumlanmış dükkânlardan oluşan bir ticaret dokusu varken, buna karşın modern bir iş merkezinin bulunmadığı,
- Nüfus az ve dağınık yerleşme özelliği gösterirken 3 veya 4 katlı ve daha çok kare planlı olan sağlam evlerden kulübelere kadar çok çeşitli tiplerdeki konutların varlığının kente gelen ziyaretçileri hayran bırakmakla birlikte; burada yaşayan halkın bu çevreden yeterince yararlanamadığı, çünkü dolaşılabilir yerlerin bazı alanlarda duvarlarla çevrili ol-

duğu, ancak Güzel Hisar ile batıya doğru kıyıya inen kahvelerde kentte yaşayanların manzaraya dönük biçimde eğlenebildiğini.... belirtmişti.

G.Ö. Bu saptamalar doğrultusunda LAMBERT'in yaptığı kent düzenleme programındaki ilkeler plancı tarafından nasıl belirlenmişti?

E.A. Plancının geleceğe ilişkin geliştirdiği ilkeleri de şöyle açıklayabilirim:

- Var olan noktada abidevi bir şehir merkezi oluşturmak,
- Doğudan batıya denize paralel yatay yolları düzenlemek ve bu doğrultudaki Maraş caddesini büyük ana cadde haline getirmek,
- Kuzey-güney doğrultusundaki yolları düzenlemek, içeriye doğru mahallelere hizmet edecek yollar ve buraların havalanmasını sağlayacak bağlantılar ve yerel görüş noktalarını düzenlemek,
- İmaret mahallesinin batısında iskân için yeni bir kenti kurmak ve bu yerleşmenin mevcut kentten ayrı olarak ele alınmasını sağlamak,
- Serbest alanlar, parklar, görüntü noktaları, mahalle kültür merkezleri kurmak ve arkeolojik alanları korumak.

G.Ö. Lambert'in çalışmalarını 1937 yılında başlayıp 1938 yılında tamamlayarak, planın onaylanıp yürürlüğe girmesinin ardından 1939 yılında yerel belediyenin isteğiyle, o dönemin koşullarında Doğu Bölgesi Genel Müfettişi Tahsin UZER'in direktifleri ile bir komisyon oluşturulduğunu ve Lambert planı hakkında komisyonun ayrıntılı bir rapor sunduğunu be-

lirtiyorsunuz. Bu raporda planla ilgili nasıl bir değerlendirme yapılmıştı?

E.A. 1/2000 ve 1/1000 ölçekli planlarla, plan eklerinin (raporlar, yol profilleri, şemalar, perspektifler, projeler) incelenmesi sonucunda oluşturulan rapor, bazı temel başlıklardan oluşmaktaydı. Planlama tekniği açısından 1/2000 ölçeğinin o yıllardaki imar planlarında çok kullanılan bir ölçek olduğunu söyleyebiliriz. O dönemin rapor diline sadık kalarak bu temel başlıklar şöyle ifade edilmekteydi:

- Yolların mütalaası ve mürur (incelenmesi ve sirkülasyon),
- Hedamati devletin (devlet hizmetleri) şehrin iktisadiyatında işgal edecekleri yerlere göre urbane mıntıklar,
- Serbest sahalara, umumi bahçeler, serbest parklar, sıhhat ve estetik mıntıklar,
- İlim bakımından Trabzon eski abidelerinin muhafazası ve yeni abide ve binaların programları,
- Urbanizmin talimat ve nizamnamesi,
- Planın tatbikatının programı, urbanizm bürosu, zati program.

G.Ö. Raporda yer alan Trabzon eski abidelerinin muhafazası başlığı altında o dönem için ne tür bir faaliyet yapılmıştı?

E.A. Belediye Şehircilik Komisyonu, korunması gerekli sanat ve tarihi değerleri olan binaları, 1933 Belediye Yapı ve Yollar Yasasına göre Millî Eğitim Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce listelenmesine aracı olmuştu. Bu tarihi ve mimari yapıların etrafının temizlenmesi, bahçe içinde olanların aynı konumda tamir edilerek korunması önerilmişti. Bu eski eser niteliğinde olan yapıların bir park ile birlikte yeşil sistem içinde yer alarak korunması öngörülmüştü. Trabzon Belediyesi arşivinden elde ettiğimiz LAMBERT'in tasarladığı yeşille birlikte ele aldığı "park- tarihi yapıtlar" ikili sistemini anlatan perspektif el eskizleri ve projeleri, LAMBERT'in hem kent tasarımındaki ve hem de tarihi yapıtların korunması hakkındaki görüşlerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

G.Ö. Yine bu yazınızda Behçet Ünsal'ın LAMBERT'in İstanbul'da 1937 yılında verdiği bir konferansla ilgili yorumundan bahsediyorsunuz. Cumhuriyet döneminin önemli imar hamlelerine tanıklık etmiş aktörlerden biri olarak bildiğimiz Prof. Behçet ÜNSAL'ı (1909-2006) hatırlamak gerekirse; kendisini mimarlık tarihi ve şehircilik araştırmalarının yanısıra tari-

hi yapıların korunmasına yönelik çalışmalarıyla da tanıyoruz. 1933'te EGLİ'nin öğrencisi olduğu Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nden mezun olur olmaz, Ankara'da mimarlık üretimlerine başlıyor ve imarla ilgili konularda bürokrat olarak çalışıyor ve daha sonra 1940'ta İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü uzman mimarı olarak PROST ile birlikte İstanbul imar planı çalışmalarına katılıyor. Bu yıllarda özellikle şehircilik sorunlarıyla ilgilendiğini ve sizin Trabzon yarışmasını kazandığınız yıllarda da İDMMAda 1970'te Mimarlık Bölümü başkanlığı, 1971'de ise aynı kurumun Restorasyon ve Mimari Tarihi Kürsüsü başkanı olduğunu biliyoruz.⁷ Şimdi tekrar bildirinizde belirtmiş olduğunuz Behçet ÜNSAL'ın, LAMBERT'in İstanbul'da 1937 yılında verdiği bir konferansla ilgili olan yorumuna geri dönelim. Behçet ÜNSAL, LAMBERT'den nasıl söz ediyordu?

E.A. 1937 yılında İstanbul'da bulunduğu sırada Fransız plancı LAMBERT'in Mühendislik Mektebi'nde verdiği konferansı izleyen Prof. Behçet ÜNSAL, plancının "Pratik Kent" akımına bağlı olmakla birlikte kent tasarımında romantik bir peyzaj anlayışına sahip olduğunu belirtmekteydi (Behçet ÜNSAL ile yapılan bir söyleşiden).

G.Ö. Behçet ÜNSAL'ın, LAMBERT'i romantik bir peyzaj anlayışına sahip plancı olarak görmesinin temel nedenini, biraz önce bahsettiğiniz LAMBERT'in Trabzon'daki eski kentin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için denize dik inen yeşil kanalların içinde yer alan sivil mimarlık örneklerini gözden çıkararak dini, askeri ve anıtsal eserlerin etraflarının açılması düşüncesiyle oluşturduğu planlama yaklaşımı olarak belirtebiliriz değil mi? Ancak Behçet ÜNSAL, LAMBERT'i daha çok İstanbul Planlama Yarışmasında ortaya koyduğu düşüncelerden dolayı tanıyordu. Bu durumda kısaca LAMBERT'in İstanbul deneyimine bakmamız gerekecek değil mi?

E.A. Evet, ama bu konuda siz LAMBERT araştırmanızdan dolayı konuya daha hâkimsiniz. Onun için bu konuda açıklama yapmak size düşer.

G.Ö. Peki, o halde kısa bir açıklama yapalım. İstanbul'un planlama hikâyesi ile ilgili hazırlıklar ancak 1933'de başlamış ve bu bağlamda uluslararası İstanbul Planlama yarışması açılmış ve dört Avrupalı şehirci ülkeye davet edilmişti. Biri Alman Herman ELGÖTZ, diğeri Fransız şehirciler Alfred AGACHE, Jacques H. LAMBERT ve Henri PROST. Ancak o günlerde Paris Bölgesi Planlama Kurulu Başkanı olan PROST, işlerinin yoğunluğu nedeniyle bu daveti kabul etmemişti. Plancılara

İstanbul hakkında bilgi ve haritalar verilerek neler yapabileceklerini bir rapor halinde belediye sunmaları istenmişti. Nitekim adı geçen üç uzman, İstanbul'da bir ay kalarak hazırladıkları projelerini teslim etmişlerdi. Belediyenin yedi kişiden oluşturduğu bir komisyon tarafından yapılan inceleme sonucunda Alman şehirci ELGÖTZ'ün projesi daha gerçekçi olduğu gerekçesi ile birinci seçilmişti. Herman ELGÖTZ, 1934 yılında basılan İstanbul İmar Raporu'nda özellikle şehrin tarihî ve doğal güzelliklerini vurgulamış, teknolojinin ve dönemin ihtiyaçlarına göre düzenleme yapılırken kesinlikle bu hususiyetin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmişti. ELGÖTZ'ün hazırladığı planın bazı bölümlerinden olan örneğin ulaşım şeması, sonraki yıllarda yapılan çalışmalarda bir nevi öncü bir rol oluşturmuştu. Fakat her şeye rağmen, bilinmeyen bir nedenle belediye ELGÖTZ ile plan konusunda herhangi bir anlaşma yapmamıştı.

Bu üç plancıdan biri olan LAMBERT'in İstanbul için hazırladığı planın ana hatlarına bakıldığında; konuyu 7 başlık altında ele aldığı görülür.⁸ O dönemin diline sadık kalarak belirtecek olursak; 1) Sınâi İstanbul, ki bu bölümde yeni İstanbul limanı üzerinde çok durmuş ve İstanbul'un bir kıyı kenti olarak olmazsa olmaz bu özelliğini plan kararlarında yansıtmıştır, 2) Hars (*kültür*) İstanbul'u "üniversite, sanat İstanbul'u, sanatlar merkezi İstanbul" yaklaşımı içinde mahalle kültür merkezleri, milli kütüphane, büyük milli tiyatro, şehir hafriyatı müzesi gibi öneriler kültürel kullanımlara verdiği önemi gösterir, 3) Spor ve Turizm İstanbul'u, 4) İmar Umumi Hatları, 5) İstanbul'un Şehir Nizamata Şeması, 6) İstanbul'un Planı "nazım plan ve onu teşkil eden unsurlar", 7) İstanbul İskân Şeraitini İslah ve İnşaat gibi teknik konulara da yer verir. Hatta raporun sonunda "şahsi teklifat" olarak; şehircilik kursları programı önerir. Birer saatlik toplam 21 ders için her bir derste 15-25 adet projeksiyon yapacağını söyler. Bu teklifiyle eğitime verdiği önem anlaşılabilir. Şimdi tekrar Behçet ÜNSAL'ın LAMBERT'i neden romantik bir peyzaj anlayışına sahip bir plancı olarak gördüğünü ele alacak olursak; İstanbul planlaması için bu yargının sübjektif bir bakış açısı olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz.

G.Ö. Tekrar LAMBERT'in Trabzon planlamasına geri dönecek olursak, bu planın uygulanması sonucunda sivil mimarlık örnekleri zarar görmüş müydü?

E.A. Trabzon imar planı çalışmalarına 1937'lerde başladığı dikkate alındığında,

1933 yılında yürürlüğe giren "Belediye Yapı ve Yollar Kanunu" hükümlerine göre bir planlamanın yapıldığı ve bu planlamada da anıt niteliğindeki tarihi mimari eserlerin korunmasında kanunun 4. ve 9. fıkralarında belirtilen, Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından saptanan eski eserlerin her tarafından 10 m. çekilmek koşulu ile korunması öngörülmüştü. Bu koşul plancının saptanmış anıt niteliğindeki eski eserlerin etrafının temizlenerek bir yeşil sistemi içinde yer alması düşüncesine paralel düşmektedir. Tek yapı ölçeğinde ve özellikle tarihi ve mimari değere sahip sivil mimarlık yapıtlarını dışlayan bu koruma anlayışı sonucu hazırlanan LAMBERT planı çok sayıda sivil mimarlık örneğinin yok olmasına da neden olmuştur (Orta-İç Kale'de LAMBERT Planı uygulamaları gibi).

G.Ö. Plan gereği olarak ulaşım düzenlemelerinde kentin geleneksel dokusuna zarar veren uygulamalar olmuş muydu?

E.A. Evet, LAMBERT planını inceleme komisyonunun raporunda eski mahallelerde bazı mihver (eksen) kırıklığı ile yolların açılması gerekliliğinin ve hazırlanan şehircilik nizamnamesinin 4. maddesinde yeni açılacak yolların 10 m. den az olmaması koşulu ve getirilen kat adetleri bu yok olmayı başlatan başlıca etkenlerdir.

G.Ö. Planda uygulanmayan yerler var mıydı?

E.A. LAMBERT planının uygulanan kısımları ile bugün tarihi sit alanı olarak saptanan Çarşı-Pazarkapı, Ortahisar mahallelerinin tamamı ve Gülbaharhatun mahallesinin bir kısmını içeren alan karşılaştırıldığında perspektif el eskizi ve projesini yaparak tasarladığı denizden manzara terası ile başlayan ve aşağı kale duvarlarının batı kesimini yeşil sistem içine alan ve Fatih Camii'nin etrafını yapıardan temizleyerek boşaltan tasarımın ve buna benzer diğer plan kararlarının uygulanmamış olmasını özellikle Fatih Camii çevresindeki sivil mimarlık örneklerinin yok olmaması açısından şans olarak görmek, günümüzdeki koruma anlayışı açısından uygun düşecektir.

G.Ö. Trabzon'da LAMBERT planı hangi yıla kadar devam etmiş?

E.A. 1938-1970 yılları arasında devam etmekle birlikte, bu yıllar arasında çok çeşitli mevzii imar planı değişiklikleri ile uygulamada kalmıştır.

G.Ö. Mevzii imar planları ne yazık ki ülkemizde plan bütünlüğünü bozan, yamalı bohça gibi mekânsal bozulmalara neden olan uygulamalar olduğu için, 1970'lere geldiğinde

artık LAMBERT planından eser kalmamıştır değil mi?

E.A. Evet doğru. İkinci plan çalışması ise İller Bankası tarafından hazırlanan ulusal düzeyde açılan bir yarışma ile 1968 yılında başlatılmıştır. Bu sürecin başında 1964 yılında onanan halihazır haritaların ardından, İller Bankası tarafından 1967-68 yıllarında hazırlanan “Trabzon Analitik Etütleri” ile yarışmaya çıkarılan “Trabzon Kenti İmar Planı Yarışması” nı, ulusal bir jürinin değerlendirmesi sonucunda, 1. lik ödülü kazanan gruba verilmiştir.

G.Ö. Evet şimdi tekrar söyleşimizin başında ele aldığımız ve sizin ekibinizin 1.lik ödülünü aldığı yarışma sürecine geri dönüyoruz. Yarışmayı kazandıktan sonra Trabzon Kenti İmar Planı çalışmasına nasıl başladınız?

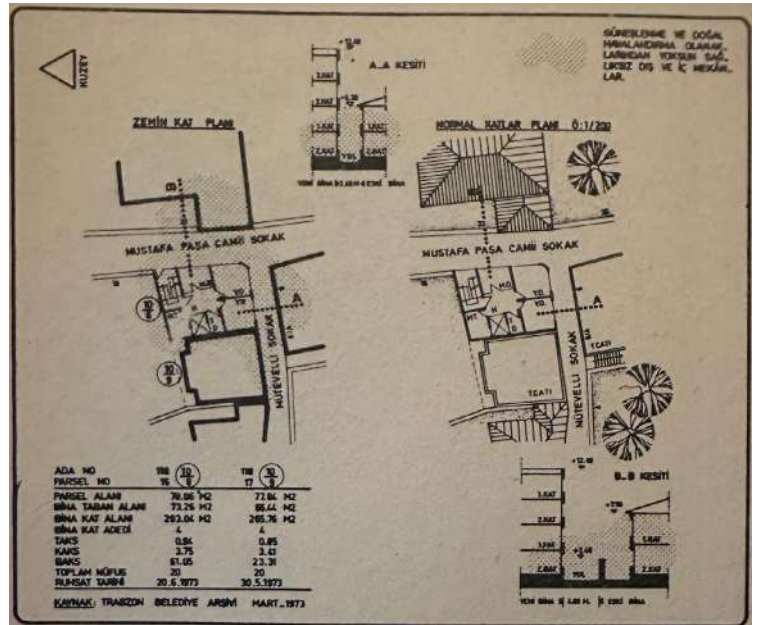
E.A. Yarışmayı kazandık. Uygulamaya geçerken plan yapımı için her türlü bilgiyi toplamaya çalışıyorduk. O sırada protokolle bu işin olmayacağı kanaatine vardık. O tarihteki imar planlarında koruma alanı adı, protokol alanı olarak geçiyordu. Onun için LAMBERT’in el çizimlerinde de görülebileceği gibi tarihi yapıların bulunduğu bölge, koruma/protokol alanı olarak kabul ediliyordu.

G.Ö. Peki protokol alanı ile ilgili durum ne oldu?

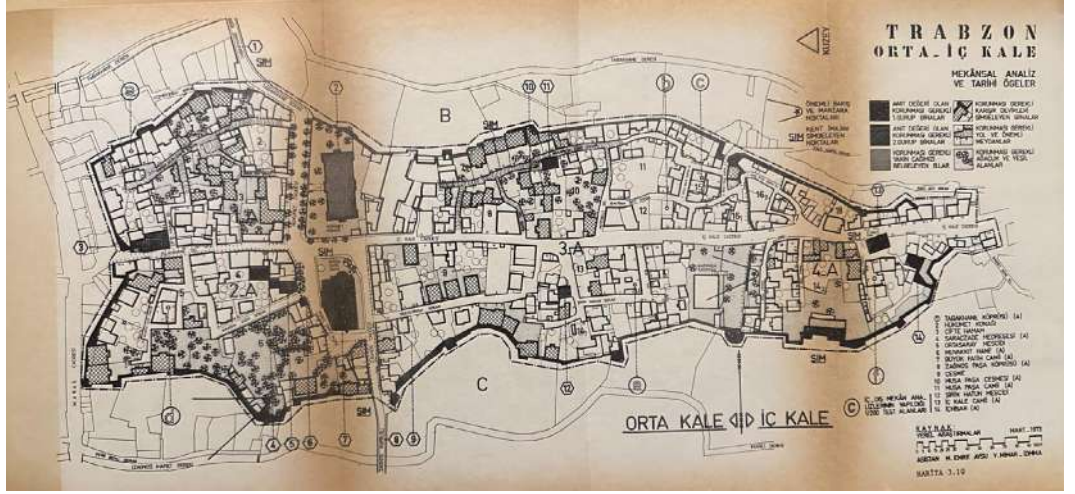
E.A. O dönemin yasal mevzuatı içinde bu tür tarihi nitelikli alanlar protokol alanı olarak kabul ediliyordu. İller Bankası’nın tutumu da yasal mevzuata uygun biçimde davranmaktı. Bu protokol alanı tanımlaması çok yıllar sonra değişti. Protokolden kastedilen şey “özel alan” olarak kabul edilmesiydi. Benim için de kentsel koruma alanı fikri doğdu. Konuyu öyle aldım. Bu konuda rahmetli İrfan BAYHAN hocanın desteği çok oldu. Bu alanda Almanlar çok iyiydi, o nedenle bu konudaki Alman literatüründen çok yararlandım. O model üzerinden ilerledim. Ancak o dönem bilgisayar teknolojisinin çok başlarındaydık. Görsel malzemenin bir kısmını harflerle ifade etmek durumunda kaldım. Doktora tezi bu koşullarda ortaya çıktı ve bu tezin daha sonra sit alanları ile ilgili koruma biçimlerini etkilediğini düşünüyorum. Benden daha genç olan arkadaşlar, bu tezin etkisi altında kaldıklarını da belirttiler. Tezin çok kapsamlı olması, Alman bakış açısının etkisiyledir. Bu tez de ilk defa sosyal, ekonomik ve fiziksel araştırmalara ağırlık verdiğinden dolayı kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Ayrıca bu tezin önemi Trabzon planıyla bütünleşmiş olmasıdır.

G.Ö. Planın bir nevi tamamlayıcısı olmuş. Hem doktora tezi hayatın içine girmiş, hem de plan bu tez vasıtasıyla güçlü bir teorik alt yapıya sahip olmuş.

E.A. Evet tam olarak öyle. Bunu söylemek zorundayım. Bir akademisyenin kendi alanında hem uygulama hem kuram üretmesi lazım. Bu kesinlikle böyle olmalı. Ancak şimdi görüyoruz ki bazı akademisyenler batı kültürü tarafından üretilmiş olan kuramları alıyorlar, ithal ederek bizim kültürümüzle hiç ilgisi olmayan bu kuramları bizim coğrafyamızda kullanmaya çalışıyorlar. Böyle bir uygulama olamaz. Oysa o yıllarda biz bunu kırdık. Ben bu konuda kendimle gurur duyuyorum. Tez 1976’larda bitti. Bir yarışma kazanmışız, onun içinden bir doktora çalışması çıkmış. Son derece önemli. Kenti planlıyoruz, resim yapmıyoruz. Kentin çok önemli bir parçası var ve sorunlu. O sorunla ilgili bir doktora yapmak çok önemli (Resim 7, 8). Bizim yaptığımız plan 1980-82’lere kadar sürdü. Sonra karayolları kentin içinden yol geçirek planın bozulmasına neden oldu. Orada hükümet konağının olduğu harika bir meydan vardı. O taş duvarların üzerinde eski Trabzon evlerinden oluşan eşsiz bir kentsel doku vardı. Şimdi hepsi yok olmuş, bu hazin durumu görmek bile istemiyorum. O zaman biz 150 bin

Resim 7. Kentsel doku örnekleri – Musa Paşa Cami sokakta konut tipleri, M. Emre Aysu, *Eski Kent Mekanlarının Düzenleme İlkeleri, Kent Planlama Bütünü İçinde Sistematik Bir Çözümleme - Planlama - Tasarlama Modeli Trabzon Kenti, Orta - İç Kale Tarihi Yerleşimi Üzerine Bir Deneme*, doktora tezi, 1976; İDMMA Mimarlık Bölümü Baskı Atölyesi'nde, Baskı Tarihi: 1977, s.320

Resim 8. Trabzon Orta – İç Kale Mekânsal Analiz ve Tarihi Öğeler, Harita 3.10, M. Emre Aysu, 1977, a.g.e

kişiye göre planlamıştık, şimdi kent merkezi nüfusu 300 bin civarında, yani tam bir misli artmış. Sonuç olarak kendi kültür varlıklarımız ve kendi kültürümüze göre yaklaşımlar geliştirmek zorundayız, bu doktora tezi bu amaca hizmet etmiştir.

G.Ö. İmar planında Trabzon için nasıl bir kent şeması öngörmüştünüz?

E.A. Trabzon sert topoğrafyası ile zor bir yer. Lineer olarak uzanan bir sahil yolu vardı. Bu yol kentin gelişmesi için tek başına yeterli gelmiyordu. Ama bizim önerdiğimiz TANJANT YOLU, batıdan başlar, doğuya doğru uzanır ve kentin belirli noktalarına temas eder, özellikle kent merkezine teğet geçtiği için bu adı vermiştik. Bütün merkez ilişkileri tek başına sahil yolundan sağlandığı için yeterli gelmiyordu, bu nedenle tanjant yolu bir gereklilikti. Bu yolun tarihi kesimin arkasından geçmesi, yolun küçük bir kısmının bir tünelden geçmesi ve adeta kenti tavaf etmesi ve insanların bu yoldan geçerken kaleyi izleyebilir olması kente önemli bir katkıydı. Uygulama imar planında bütün bu kotlar tek tek işlenmişti. Bizim planlama yaklaşımımız tamamen doygunlaşan bir kent değil, içinde yer yer bulunan boşluklarıyla nefes alan bir kent şeması oluşturmaktı. 24.07.1970 tarihinde yürürlüğe girmiş olan imar planı, Karadeniz Teknik Üniversitesi sınırından Ayasofya Mahallesi sınırına kadar 725 hektarlık alanda lineer bir gelişmeyi öngörüyordu.

G.Ö. Konu tanjant yola gelince burada rahmetli Hüseyin Kaptan'ı anmadan geçmeyelim.

Tanjant yolu için yarışmadaki ekip arkadaşınız Hüseyin Kaptan'ın isim babası olduğu söylenir. Doğru mudur?

E.A. Birlikte oluşturduğumuz bir fikirdi. Planda Ortahisar bölgesi protokol alanı ilân edilerek koruma altına alınmış, tanjant yolu güzergâhı ise tarihi bölgeye güney sınırından teğet geçecek biçimde belirlenmişti. Tanjant yolu, Ortahisar bölgesinde Atapark-Erdoğdu bağlantısı bir kavşakla sağlandıktan sonra Bahçecik yan bağlantısı tahsis edilip tünel geçişin ardından Hacıkasım'a kadar herhangi bir bağlantı yapmadan geçecek şekilde tasarlanmıştı. Tanjant yoluyla kentin güneyinden, tarihi antik kent dokusuna zarar vermeden teğet geçerek güneyde kente yeni bir gelişim alanı kazandırmak amaçlanmıştı. Tanjant yolu, kente güneyde yeni bir gelişim alanı yaratacağı için üretken, hisarın dışından geçeceği için koruyucu ve kentin trafik yükünü paylaşacağı için taşıyıcı olarak tarif edilmekteydi. Karayolları yol ile ilgili proje çalışmalarında önerilen güzergâhın maliyetinin fazla olduğu gerekçesi ile güzergâh üzerinde değişiklikler yapılmış, uçan yol adını almış ve planın hedeflerinden sapılmıştır.

G.Ö. Lambert dolayımında yaptığımız bu söyleşi, bir taraftan erken Cumhuriyet döneminin şehircilik konularından bazılarını yakınlamayı, öte yandan sizin kişisel deneyimleriniz içinde ve Trabzon özelinde kentsel koruma kavramına yaklaşmayı sağladığı için çok teşekkür ederim.

E.A. Ben teşekkür ederim.

Notlar

1. Bu söyleşi, “Erken Cumhuriyet Döneminde Fransız Plancı LAMBERT’in Trabzon Planlanmasındaki Rolü” isimli MSGSÜ 2018-39 no’lu Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında (Yürütücü: Prof.Dr. Gülşen ÖZAYDIN, ekip üyeleri: Ar.Gör. Dr.Saadet Tuğçe TEZER, Ar. Gör. Barış GÖĞÜŞ, Doktora Öğr. Murat TÜLEK, Danışman: Jean-François PÉROUSE ile birlikte 2018-2020 yılları arasında gerçekleştirildi). 11 Ekim 2019 tarihinde yapılan söyleşinin ardından bu metin, mimarlık-planlama-kent konuları bağlamında söyleşiyi yapanlar tarafından güncellenmiş halidir.
2. Bu konuda detaylı bilgi için www.ytu.edu.tr/tarihce kısmına bakılabilir.
3. İrfan BAYHAN (1922-1994), İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümünde okuyup, mimarlık öğrenimini Züriç Politeknik (ETH) Mimarlık Bölümünde 1947 yılında tamamlamış ve hemen ardından Prof. Dr. F. HESS’in asistanı olmuştur (1948-1955). Kendisini “*Mesken Tipleri ve Yerleşme Formları*” ile “*Şehir Plânlaması*” (basım yılı 1969) adlı iki kitabın yazarı olarak da tanınmaktadır. Trabzon imar planı yarışmasında birinciliği, ekip arkadaşları Refik ŞENVARDA, Hüseyin KAPTAN ve Emre AYSU ile birlikte kazanmıştı. Mimarlık uygulamaları arasında Eskişehir Maarif Koleji, İzocam Fabrikasıyla bu fabrikanın lojman ve misafırhane binaları, Ege Özel Mimarlık ve Mühendislik Yüksek Okulu Yerleşme ve amfi planlarını yapmıştır. Yıldız Teknik Üniversitesi’nde Mimarlık Bölümünde ve daha sonra Şehir ve Bölge Planlama Bölümü kurucusu olarak 1955-1989 yılları arasında 34 yıl öğretim üyesi olarak çalışmıştır.
4. M. Emre AYSU, “*Eski Kent Mekanlarını Düzenleme İlkeleri, Kent Planlama Bütünü İçinde Sistematik Bir Çözümleme – Planlama – Tasarlama Modeli - Trabzon Kenti Orta - İç Kale Tarihi Yerleşimi Üzerine Bir Deneme*”, adlı Doktora Tezi, Kabul Tarihi: 1976, İDMMA Mimarlık Bölümü Baskı Atölyesi’nde Baskı Tarihi: 1977 (Danışman: Prof. İrfan BAYHAN (İDMMA), Jüri Üyeleri: Prof. Gündüz ÖZDEŞ (İTÜ), Prof. Dr. Ümit DOĞANAY (İstanbul Üniversitesi-Hukuk Fakültesi).
5. Refik ŞENVARDA (1920-2000), İTÜ Mimarlık Bölümü’nden 1950 yılında mezun olmuş, 1956 yılından itibaren İstanbul Teknik Okulu’ndan başlayarak 1989’da emekli olduğu Yıldız Teknik Üniversitesi’nde Yapı Kürsüsü’nde öğretim üyeliği yapmış olup “*Mimarlık’ta Gölge ve Perspektif Eğitimi İzdüşüm Metodu*” kitabının yazarı. Trabzon İmar Planı yarışmasını kazandıkları tarihte İzmir’de Ege Özel Mimarlık ve Mühendislik Yüksek Okulu’nda da öğretmenlik görevini yapıyordu.
6. AYSU, E., “Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri”, *Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi*, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, 1982, s.181-191.
7. 1941’de birkaç arkadaşıyla birlikte, iki yılda 45 sayı çıkan Yapı adlı mimarlık dergisini yayımlamaya başladı. 1946’da İstanbul Teknik Okulu’nda (İTO) mimarlık tarihi dersleri vermeye başladı. 1949’da Mimari Tarihi adlı kitabını yayımladı. Kitap, gerek hacim, gerek konu genişliğinden dolayı uzun süre Türkiye’de mimarlık tarihi konusunda bilgi edinmek isteyenlerin gereksinimlerini genel sınırlar içinde karşıladı. İngiltere’den gelen bir öneri üzerine 1959’da Londra’da Turkish Islamic Architecture -Seljuk to Ottoman (Selçuk’tan Osmanlı’ya Türk İslam Mimarlığı) adını taşıyan ve Türk mimarlığını etkileyen koşulları, mimari biçim ve karakterleri, yapı malzemelerini kronolojik ve karşılaştırmalı bir biçimde ele aldığı kitabı yayımlandı. 1952’de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu üyeliğine seçilen ÜNSAL, 1954’te İstanbul Belediyesi eski eserler müşavirliğine atandı. Bu görevdeyken, kentin eski haritalarının hazırlanmasının yanı sıra birtakım restorasyon çalışmalarını yönetti. Aynı yıl, Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü’nde de mimarlık tarihi derslerine başladı. Ünsal, 1963’te Topkapı Sarayı arşivindeki mimari planları yayımladı. 1969’da profesör unvanını aldığı İDMMA’da 1970’te Mimarlık Bölümü başkanlığına seçildi. 1971’de ise aynı kurumun Restorasyon ve Mimari Tarihi Kürsüsü başkanı oldu. 1973’te Turgut ÖVÜNÇ ile birlikte İDMMA Mimari Tarihi ve Restorasyon lisansüstü dalının kuruculuğunu yapan ÜNSAL, 1979’da Eski Türk Mimarlığı Enstitüsü’nün kurulmasında da çalıştı. Enstitü elemanlarıyla İstanbul Yıldız Sarayı ve Hünkâr Dairesi restorasyon projelerini gerçekleştirdi.
8. Lambert, J.H., *İmar Raporu İstanbul*, Hazine, Temmuz 1933 (61 sayfa), Roman Han – Galata, İstanbul (1934), Milli Kütüphane Arşivi, (söz konusu rapora, MSGSÜ 2018-39 no’lu Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında araştırma ekibi tarafından Milli Kütüphane Arşivi’nde ulaşılmıştır.)

EĞİTİM-TANITIM

Mimarlık Eğitiminde Sanal Evrenin Mekânsal Olanaklarını Araştıran Bir Atölye: METAntiochia Atölyesi

METAntiochia Workshop: Exploring the Spatial Possibilities of Virtual Reality in Architectural Education

¹ Emir Çekmecelioğlu,¹ ² Semin Erkenez,² ³ A. Tolga İlter,³ ⁴ Selim Ökem,⁴ ⁵ Ayşegül Kuruç,⁵
⁶ İkbâl Ece Postalıcı⁶

¹Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

²Dr. Öğretim Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

³Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

⁴Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

⁵Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

⁶Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

ÖZ

Mayıs 2023'te, "Atölye METAntiochia" adlı sanal ortam atölyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) ve Yapı Uygulama ve Araştırma Merkezi (YUAM) tarafından ortaklaşa düzenlenmiştir. Bu çevrimiçi iş birliği, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (HMKÜ) akademisyenleri ve mimarlık öğrencilerini de içermiştir. METAntiochia Atölyesi, sanal gerçeklik (VR) aracılığıyla Antakya'nın mimari mirasını korumayı hedeflerken öğrencilerin yaratıcı katkılarına değerlendirmeyi amaçlamıştır. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nden mimarlık öğrencileri, tarihi yapıların VR modellerini oluşturmak ve bu yapılar etrafında anlatılar geliştirmek için bir araya gelmiştir. Atölye, 2018-2019 yılları arasında Ece Postalıcı ve Ayşegül Kuruç tarafından Antakya'da gerçekleştirilen saha çalışmalarıyla belgelenen sivil mimari örneklerine odaklanmıştır.

Atölye kapsamında şu temel alanlar ele alınmıştır: (a) Sivil mimarinin temsili için yeni yöntemler: Bu, belirli bir mimari tarzın yenilikçi yollarla sergilenmesine odaklanıldığını vurgulamaktadır. (b) VR ortamında mekânsal algının geliştirilmesi: Bu, VR teknolojisinin mekânları daha etkileyici bir şekilde deneyimleme amacını açıklamaktadır. (c) Mimari detayların ve bağlamın VR aracılığıyla sunulması: Bu, VR'nin ayrıntılı keşif olanaklarını kullanma niyetini öne çıkarmaktadır.

Atölye, mimarlık eğitiminde sanal ortamların potansiyelini araştırırken önemli bir soruyu da gündeme getirmiştir: Sanal deneyimler, kültürel belleği yeterince koruyabilir mi?

Anahtar sözcükler: Sanal Evren, Mimari Miras, Sivil Mimarlık, Belgelendirme, Mekânsal Deneyim.

ABSTRACT

In May 2023, a virtual environment workshop titled "Atölye METAntiochia" was jointly organized by Mimar Sinan Fine Arts University (MSFAU) and Construction Research Center (YUAM). This online collaborative effort involved faculty members and architecture students from Hatay Mustafa Kemal University (HMKU). The METAntiochia Workshop aimed to preserve Antakya's architectural heritage through virtual reality (VR) while evaluating students' creative contributions. Architecture students from Mimar Sinan Fine Arts University and Hatay Mustafa Kemal University joined forces to build VR models of historical buildings and craft narratives around them. The workshop centered around civil architecture examples documented through fieldwork conducted in Antakya between 2018 and 2019 by Ece Postalıcı and Ayşegül Kuruç.

The workshop explored several key areas: (a) New methods for representing civil architecture: This highlights the focus on innovative ways to showcase this specific architectural style. (b) Enhancing spatial perception in VR: This clarifies the goal of using VR to create a more immersive understanding of the spaces. (c) Presenting architectural details and context through VR: This emphasizes the workshop's intention to leverage VR's capabilities for detailed exploration.

The workshop explored the potential of virtual environments in architectural education while raising a critical question: Can virtual experiences adequately preserve cultural memory?

Keywords: Metaverse, Architectural Heritage, Civil Architecture, Documentation, Spatial Experience.

Received: 10.11.2024 Revised: 10.01.2025 Accepted: 19.02.2025 Online: xx.xx.2025

Correspondence: İkbâl Ece Postalıcı

E-mail: ecepostalci@yahoo.com

Sivil mimarlık, uzak ve yakın geçmişimizi Sanlamak ve katmanlı toplumsal belleği takipte kültürel mirasın en önemli ve büyük paydasıdır. Sivil mimarinin resmî ve anıt yapı-larda izlenen kararlardan farklı olarak kendine özgü, sınırlarını kendi tayin eden dili ve çoğunlukla anonim olan mimarlığı kullanıcılarının hikayeleri ile toplumsal belleğin oluşmasında rol oynar. Bellek her zaman bir bireye “ait”tir, ama bu bellek toplumsal olarak belirlenir. Assman’ın, toplumsal belleğin bir alt bileşeni olarak tanımladığı kültürel belleğin, insan yaşamının kültürel evriminin bütün aşamaları boyunca korunan iki boyutluluk ya da iki zamanlılık kazandırdığını öne sürer. Assmann’a göre “...bütün bir coğrafya kültürel belleğin bir aracı olabilir. Bu durumda işaretler (“anıtlar”)” fazla kullanılmaz, mekânın tamamı bir işaret derecesine yük-seltilir, göstergeleştirilir (Assmann, 2001).

Kuruluşu Helenistik döneme dayanan, 2300 yıllık uzun bir zaman dilimi içerisinde oluşmuş çok katmanlı yapıdaki bir dokuda farklı medeniyetleri barındırmış ve dolayısıyla zengin bir yapısal çeşitliliğe de ev sahipliği yapan Antakya (Sahillioğlu, 1991) üzerinde yer aldığı coğrafya ile kültürel belleğin aracılığını yapan bir yerleşim yeridir.

Izgara plan dokusu ile Helenistik dönem kentlerinin tipik bir örneğini temsil eden Hatay, (Morey, 1936), Osmanlı hakimiyetine girme-siyle İslam hakimiyetindeki kentlere özgü organik-girift bir dokuya bırakır (Demir, 2016). 2023 yılı başlarına kadar, tarihi kent dokusu yoğunlukla 19.yy. Osmanlı ve Fransız dönemine yapı karakteristikleri gösteren Antakya’da, yakın dönemde müdahalelerle dönüşüme uğrayan alanlarda ise modern ve post modern yapı örnekleri görülmektedir. Ancak, şiddetli depremlerin ardından yürütülen enkaz kaldırma çalışmaları nitelikli sivil mimari örneklerindeki yıkımın ve tahribatın boyutunu gözler önüne sermektedir.

2018-2019 yılları arasında Hatay-Antakya eski kent merkezi dokusunda yapılan alan çalışmalarıyla konutların kamusal alan, özel alan ilişkileri, kendi açık-kapalı alanları ve iç mekân kurguları ile renk tespitlerine ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 6 Şubat 2023 depremleri sonrası bu belgeleme çalışmalarının Antakya’ya nasıl hizmet edeceği ve paylaşılacağı düşüncesi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) Yapı Uygulama ve Araştırma Merkezi (YUAM) tarafından düzenlenen Atölye serilerinin ve sergi süreçlerinin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu anlamda Metaverse de-

Resim 1. Atölye METAntiochia Afşisi.

neyiminin altlığını oluşturan Antakya sivil mimarlık örnekleri özelinde yapılan bu çalışma, mimarlık nesnesinin farklı yöntemlerle belgelenmesinde kullanılacak araçların çoğaltılabileceği, bilgi üretimi ve paylaşımında yeni yolların denenebileceği düşüncelerini tartışmaya açmayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda YUAM tarafından “Sanal Evrende Mekân Deneyimleri Atölyesi”nin ikinci aşaması olan “Atölye METAntiochia, Antakya Metaverse’de: Sivil Mimari Üzerine bir Deneyim” atölyesi 17-18 ve 25 Haziran 2023 tarihlerinde çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiş, atölye süreci eş zamanlı olarak yürütücüler ve öğrencilerle birlikte sayısal dağıtım platformu olan Discord ortamında yürütülmüştür (Resim 1).

Atölye yürütücülüğünü MSGSÜ, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (HMKÜ), İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ), Marmara Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğretim üyelerinin ve dijital ajans “Organik İnsan” kurucusu Elif Şen’in gerçekleştirdiği etkinliğe MSGSÜ’den sekiz ve Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi’nden yirmi iki mimarlık öğrencisi katılmıştır. Öğrenciler tarafından Antakya’da 2018-2019 yıllarında yapılmış olan alan çalışmalarından elde edilmiş çizim, belge ve fotoğraflara dayanarak nitelikli sivil mimari örneklerin mimari belgelendirme çalışmaları geliştirilerek fiziksel bir sergiye de dönüştürülebilecek bir sanal sergi hazırlanmıştır. Atölyenin bir sonraki aşamasında ise başta Ziver Paşa Köşkü olmak 2023 Kahramanmaraş depremlerinde yitirilen ya da ağır hasar alan toplam altı ev sanal evrene aktarılmış, öğrenciler yü-

Resim 2. Atölye sürecinde alan çalışmalarından üretilen temsiller.

rütücülerin de katılımıyla evleri sanal evrende mekânsal olarak deneyimlemiştir. Atölye sürecinde kültürel mirasın belgelenmesinin yanı sıra mekânsal olarak da deneyimlenebilmesi için yeni olanaklar araştırılmıştır.

METAntiochia Atölyesi, yapılan çalışmaları akademik çevre sınırı içinde kalmaksızın -arşivleme tekniğini yeniden düşünme fırsatını yakalayıp- herkesin deneyimleyebileceği, mimarlığın teknik ve kavramsal dilinin sınırlarından çıkarak genelin hafızasına yükleme olağanı sunmayı amaçlamıştır. Alan çalışmalarını yapmış öğrencilerin de katkısı ile gerçekleşen Atölye’de, eski konut yapılarının Metaverse ortamında yeniden inşa edilmesi belgeleme yönteminin bir

parçası olarak tasarlanmıştır.

Mimari mekânın Sanal Evrende temsili ve ‘Metaverse’

İlk kez Neal Stephenson’un 1992 yılında yazdığı "Snow Crash" adlı romanında kullanılan "Metaverse" kavramı Türkçe’de henüz resmi bir karşılık bulamasa da etimolojik olarak Yunanca’da "üzerinde", "ötesinde" anlamına gelen "meta" ile "evren" anlamına gelen "verse" sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır. Bu bağlamda Türkçe karşılığı "öte evren" ya da daha yaygın kullanımıyla "sanal evren" olarak öngörülebilir. Henüz dilimize tam olarak yerleşmediğinden atölye kapsamında ve bu yazıda özgün halinin kullanımı tercih edilmiştir.

Metaverse, kullanıcıların birbirleriyle etkileşimde bulunabildiği ve dijital içerikle etkileşime geçebildiği sarmalayıcı ve sürükleyici bir sanal gerçeklik (VR) ortamı olarak, mimari eğitim ve mimari miras bağlamında büyük potansiyele sahiptir (Camilleri, 2023). Bu teknoloji, öğrencilere ve profesyonellere mimari mirası farklı ve heyecan verici bir şekilde keşfetme, analiz etme ve öğrenme olanağı sunmak için kullanılabilir. Metaverse'nin mimari ortamları yüksek bir detay ve doğrulukla yeniden oluşturma ve simüle etme yeteneğini kullanarak yapılan araştırmalar, kullanıcıların kültürel miras alanlarını sanal olarak ziyaret etmelerine ve mimari niteliklerini deneyimlemelerinde başarılı olduğunu ortaya koymaktadır (Gaafar, 2021). Sanal gerçeklik teknolojileri öğrencilerin tarihi alanlar ve mekanlar hakkında dinamik ve çok boyutlu bir etkileşimde bulunmalarını sağlayarak, algı ve kavrayışlarını artırmaktadır (Resim 2).

Mimarlık eğitiminde öğrenci-öğrenci ve öğretmen-öğrenci arasındaki sosyal etkileşimin önemini vurgulayan ancak sayısal öğrenme araçlarının bu ilişkiyi zayıflattığına değinen pek çok araştırma bulunmaktadır. Buna karşılık, özellikle Covid-19 pandemisinin neden olduğu zorunlu uzaktan eğitim döneminde yapılan bazı araştırmalar Metaverse içindeki sanal gerçeklik platformlarının, öğrenciler, öğretmenler ve farklı konulardaki uzmanlar arasında iş birliği içinde, keşif ve tartışmaları kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır (Singh et al., 2022). Bu iş birliği, bir topluluk duygusu oluşturmada ve farklı perspektiflerin ve uzmanlığın paylaşılmasına olanak tanıyarak, öğrenme deneyimini zenginleştirmektedir. Metaverse de iş birliğine dayalı öğrenme ve bilgi alışverişi için de önemli fırsatlar sunmaktadır.

Ayrıca, *Metaverse*, mimari eğitimde teori ile pratik arasındaki boşluğu kapatma potansiyeline sahiptir. Camilleri'nin (2023) araştırması, etkileşimli sanal ortamların mimari tarih ve koruma derslerinde eğitim aracı olarak kullanılabilirliğini göstermektedir. Tarihi binalar ve ortamları sanal olarak yeniden inşa ederek, öğrenciler tasarım müdahaleleriyle deney yapabilir ve farklı mimari seçimlerin gerçek zamanlı etkisini deneyimleyebilirler. Bu uygulamalı yaklaşım, mimari tabanlı ilkeler ve miras koruma stratejileri hakkında daha derin bir anlayış sağlar.

Sanal evrenin uyarlanabilir ve kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunma potansiyeli de bulunmaktadır. Moneta'nın (2020) savunduğu gibi, sanal gerçeklik (VR) teknolojileri, öğrencilerin bireysel gereksinimlerine ve öğrenme stillerine uygun eğitim içeriği sağlayabilir. Mimarlık eğitimi bağlamında, *Metaverse* içindeki kişiselleştirilmiş sanal ortamlar, öğrencilerin ilgi ve öğrenme hedeflerine uyum sağlayan mimari mirasın belirli yönlerine odaklanmalarına olanak tanır.

Metaverse, mimarlık eğitiminin pek çok aşamasında olduğu gibi mimari miras bağlamında da önemli bir yer ve potansiyele sahiptir. *Metaverse*'ün sağladığı işbirlikli öğrenme, teori ile pratik arasındaki bağlantıyı kurma ve kişiselleştirilmiş deneyimler sağlama gibi özellikler mimari mirasın anlaşılmasını, keşfedilmesini ve takdir edilmesini geliştirirken, VR teknolojilerinin mimari eğitiminin geleceğini şekillendirmedeki dönüştürücü rolü de ön plana çıkmaktadır (Resim 3).

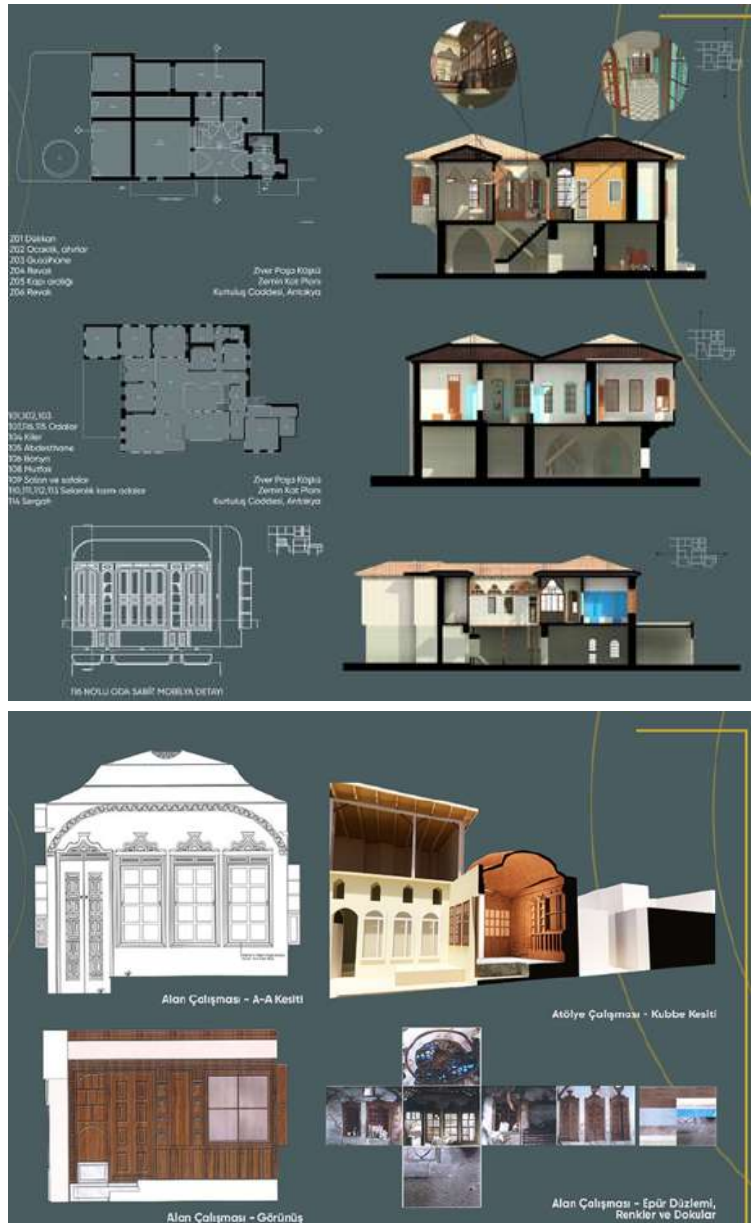
Mimarlık Nesnesinin Sanal Gerçeklikte Temsili

Mimarlık nesnesinin, *Metaverse* gibi sanal gerçeklik ortamında temsil edilmesinde karşılaşılan çeşitli olumsuzluklar pek çok araştırmaya konu olmuştur. Bunlar:

- gevşek bir gerçekçilik,
- anlamlı bir bağlamsal temsilin olmaması,
- insan, hayvanlar, araçlar gibi dinamik unsurların eksikliğiyle oluşan durağan bir cansızlık
- tipolojik çeşitlilik, malzeme ve tarihsel etkilerin temsil edilmemesi,
- kullanıcının yüksek oranda pasif bir gözlemci konumuna indirgenmesi, etkileşim eksikliği,
- yer duygusundan yoksunluk

olarak sıralanabilir (Hugget, 2020). Gillings, Kullman ve Hugget'in (2020) araştırmaları yüksek gerçekçiliğin, kullanıcıları daha çok yanılttığına ve güven duygularında azalmaya yol açtığına işaret etmektedir. Bu sorunu aşmak için

ise gerçeği taklit etmeye çalışmak yerine mimari çevrenin temsili konusunda belirlenebilecek yeni stratejiler ile mümkün olabilir. *Metaverse* gibi sanal gerçeklik (VR) mecralarının potansiyelinden yararlanabilmek için, esnetilmiş bir gerçekçilik, tamamlanmamış ancak hata içermeyen imgelerin kullanımı, gerçek dünyada mümkün olmayan deneyimleri mümkün kılan temsil biçimleri benimsenebilir. Farklı renk kombinasyonlar, modellerin günlük yaşam için olanaksız kabul edilebilecek görünüşlerini sunan düzlemsel kesitler, nokta bulut (point cloud) ve tel çerçeve (wire frame) ifadelerin kullanımı sıralanan olumsuzlukları aşmada kullanılacak yöntemlerden bazılarıdır (Huggett, 2020).

Resim 3. Ziver Paşa Köşkü alan ve atölye çalışmaları.

Moneta (2020), sayısal yönelimli bir toplumun varlığına dikkat çekmekte ve kolektif paylaşımlı sanal mekân kavramını ortaya atarak yeni bir kamusal alan tanımı yapmaktadır. Mimari ve kentsel mekânların tasarımına konu olan yönelme ve yol bulma gibi konular, sanal mekânın tasarımında da söz konusudur ve mimarların sanal çevrelerin nasıl geliştirilebileceği konusunda söz sahibi aktörler olarak öne çıkması gerektiğini vurgulanmaktadır. Sanal yapı çevrelerin geliştirilmesinde rol alan oyun programcılarının tasarım yetilerine gereğince vakıf olamayabileceklerini hatırlatan Moneta (2020), mimarların, çevreyi analiz etmek ve anlamak, insanlık tarihi, doğal ve yapı çevre, yere özgü kullanım biçimleri gibi geçmişten miras alınan somut ve soyut bileşenleri değerlendirmek üzerine eğitim aldıklarına dikkat çeker. (Moneta, 2020).

Cruz et al. (2022), mimarlık nesnelere sanal gerçeklik temsillerinde, fiziksel erişilebilirlik kavramının yerini, bilişsel ve duyuşsal erişilebilirlik kavramının alması gerektiğini savunurlar ve metadata dosyalarının, turizm, belgeleme, koruma, eğitim ve oyunlaştırma gibi aynı anda birçok ihtiyaca karşılık gelebilecek kapasiteye sahip olduklarını ortaya koyarlar. Metaverse platformu, kültürel mirasın bilişsel niteliğini geliştirmeye yardımcı olan ek bilgilerin içeriğe dahil edilmesine olanak tanır. Söz konusu ek bilgiler metin, imge, ağ sayfası bağlantıları şeklinde meta dosyada yer alabilir. (Cruz et al, 2022)

Mimarlık nesnesinin sanal gerçeklik ortamında ve Metaverse’te temsili üzerinde düşünürken, ortamın nasıl olanaklar sunduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Nesnel gerçeklikle kurduğumuz ilişkiye yeni bir yaklaşım getiren sanal gerçeklik ortamı, yukarıda da özetlenmeye çalışıldığı şekliyle, birçok anlatısal biçim üzerinden temsil edilebilir. Edilginleştirilmiş bir gözlemci /kullanıcı yerine, geçekliği sorgulayan, ortamın temsil olanaklarını sınavan, mimarlık nesnesinin bağlamıyla kurduğu ilişkiyi merak eden bir kullanıcıyı hedef almak, açık uçlu ve kapsayıcı sonuçlara ulaşmada kılavuz görevi görececek bir bakış açısı olabilir.

Sürecin Değerlendirilmesi

METAntiochia Atölyesi iki temel hedef üzerinden şekillenmiştir: Bunlardan ilki sivil mimarlık örneklerinin yeni bir platformda yer bularak aktarım süreçlerinde erişilebilirlik anlamında yeni temsil biçimi olarak Metaverse’ün kullanılmasıdır. İkincisi tarihi mekânların sanal gerçeklik ortamında gerçekleşen üretimlerinde öğrencilerin yaratım süreçlerine katkılarının

değerlendirilmesidir. Sürecin sonunda 6 Şubat 2023 depremlerinde yıkılmış olan Kurtuluş Caddesi’nin doğusunda kalan tarihi doku içinde altı konut çalışılmıştır. Önceden tamamlanmış alan çalışmalarından elde edilen veriler doğrultusunda, seçilen sivil mimarlık örneklerini modelleyip sanal gerçeklik (VR) ortamına aktaran öğrenciler, bölgede yaşadıkları halde çalıştıkları konutları daha önceden fiziksel olarak deneyimlememişlerdir. Modellenen evlere ilişkin bilgi içeriklerinin (yapıların tarihi, mekânsal işleyişi ve kullanıcı hikayeleri vb.) oluşturulmasında MSGSU ve HMKÜ öğrencileri ortak bir çalışma yürütmüşlerdir. Böylece evlerin ve kullanıcılarının hikayelerinin aktarılması sağlanmış, her evin kendi anlatısı eldeki bu bilgilerle oluşturulmuştur.

Atölye kapsamında, öğrencilerin tarihi yapı yüzeylerini modellerken kullanacakları malzeme, renk gibi nitelikler için bir çerçeve tanımlanmış olsa da, bu tür parametrelerin uygulama biçimleri ve kararları öğrenciye bırakılmıştır. Sanal gerçeklik ortamında karşımıza çıkan ilk ürünlerin deneyimlenmesinde yüzey renklerinin, peyzaj öğelerinin kullanılmasının, pencere ve kapı doğramaları gibi yapı elemanlarının ayrıştırılmasının ve yapının orijinalindeki temel ayırıcı motiflerin ve özgün mimari özelliklerin (nişler, kuş takaları vb.) aktarılmasının sanal gerçeklik ortamında mekân algısının oluşmasını desteklediği görülmüştür. Bu tür belirteçlerin kullanılmadığı mimari temsillerde ise mekândaki derinlik algısının ve düzlemsel yönlerin bozulmasından kaynaklı bir mekânsal yoksunluk hissinin oluştuğu kanısına varılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın ikinci aşamasında sanal gerçeklik ortamındaki mekânsal deneyimi zenginleştirilecek detaylar tartışmaya açılmıştır. Mimari detayların yanında yapıya ilişkin bilgi etiketlerinin ve anlatıyı destekleyici görsellerin sunum ve yerleştirme biçimleri üzerine düşünülmüş; bunların uygulaması yapılarak çalışmanın ikinci aşaması oluşturulmuştur (Resim 4).

Sonuç Yerine

“Her bellek tekniğinin ilk aracı mekanlaştırmadır” (Assmann, 2001) ifadesinden yola çıkarak, atölye sürecinde sanal evrene yerleştirilen sivil örneklerin kültürel bellek için deneysel bir mekân oluşturduğu söylenebilir. Fiziksel olarak varlığını yitirmiş yapıların sanal kimliklerle yeniden canlandırılması ve deneyimlenmesi, bu mekânlarda geçmişte bulunmuş ve hiç bulunmamış kişiler için farklı anlamlar barındıracaktır.

Resim 4. Atölye Çalışmaları Metaverse ve Discord ortamında gerçekleştirildi

METAntiochia Atölyesi sivil mimarının yeni temsil olasılıklarının üzerine düşünülmesi ve anlaşılmasının yanında kişiselleştirilmiş bir üretim sunarak, alternatif bir tasarım süreci olarak karşımıza çıkar. Sanal ortamdaki deneyim farklı bir mekânsal kavrayış ve beklenti barındırmaktadır. Buna göre mekândaki eylem örüntülerinin ve kullanıcılara ait yaşanmışlık izlerinin oyunsu hamlelerle mekâna aktarılması ve böylece mimari temsil deneyiminin bir anlatıyla desteklenmesi gerekliliği söz konusu olmuştur.

Önemli olan anlatının keşfedilmesine yönelik süreçlerin nasıl tasarlanacağıdır. Tam olarak bu noktada öğrencinin kendi izlerinin mekâna aktarılmasının yolu açıktır. Öğrencinin sadece inşa sürecine dahil olması değil, kişisel tasarım etkinliğiyle ve yorumuyla mevcut temsile ek yeni bir deneyim katmanı olarak kendi anlatısını sunması söz konusu olabilmektedir. Bu anlamda METAntiochia projesi bir arşivleme çalışmasının ötesinde sanal gerçeklik ortamının sağladığı sonsuz olasılıklara açılan bir üretim süreci, tarihi yapının aslımı bilenler için hafızalarında yeni bir anı bir deneyim, o mekânı fiziksel olarak hiç deneyimlememişler içinse oyunsu bir keşfetme süreci vadetmektedir (Resim 5).

Kaynaklar

- Assmann, J. (2001). Kültürel Bellek, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 62,63.
- Camilleri, M. A. (2023). Metaverse applications in education: a systematic review and a cost-benefit analysis. *Interactive Technology and Smart Education*, ahead-of-print(ahead-of-print.). <https://doi.org/10.1108/ITSE-01-2023-0017>
- Gaafar, A. A. (2021). Metaverse In Architectural Heritage Documentation & Education. *Advances in Ecological and Environmental Research*, 6, 66–86.
- Moneta, A. (2020). Architecture, Heritage, and the Metaverse: New Approaches and Methods for the Digital Built Environment. *Traditional Dwellings and*

Settlements Review, 2020(1), 37–49. <https://doi.org/10.2307/27074915>

Singh, J., Malhotra, M., & Sharma, N. (2022). Metaverse in Education: An Overview. 135–142. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-6133-4.CH012>

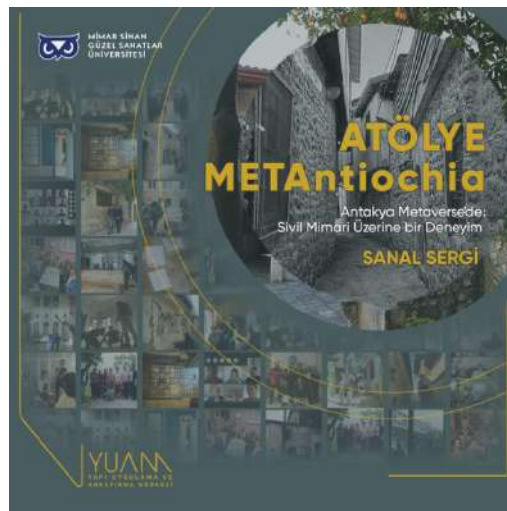
Cruz, F., Pablo, A., Adela, R., M., Elena G., B., (2022), "Protocols for the Graphic and Constructive Diffusion of Digital Twins of the Architectural Heritage That Guarantee Universal Accessibility through AR and VR" *Applied Sciences* 12, no. 17: 8785. <https://doi.org/10.3390/app12178785>

Demir, A. (2016). *Çağlar İçinde Antakya*, Dafne Kitap, İstanbul.

Huggett, J., (2020), Virtually Real or Really Virtual: Towards a Heritage Metaverse. *Studies in Digital Heritage*, 4(1), 1–15. <https://doi.org/10.14434/sdh.v4i1.26218>

Morey, C.R., (1936). *The Excavations of Antioch on The Orontes*, American Philosophical Society, Philadelphia, USA

Sahillioğlu, H., (1991). *Antakya Başlığı*, İslam Ansiklopedisi, 3, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, Türkiye.

Resim 5. Atölye METAntiochia çıktılarından hazırlanan sergiye MSGSÜ websitesinden ulaşılabilir: <https://sanal-sergi.msgsu.edu.tr/atolye-metantiochia/>

